

*Kazinczy-ünnep
Magyarországon 1859-ben*

Győző Kempelen

Hunt 761.98.80

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND OF
FREDERICK ATHEARN LANE

OF NEW YORK

Class of 1849

KAZINCZY FERENC.

Kazinczy-érem Magyarországon 1859-ben.

Kazinczy, ünnep Magyarországon 1859-ben.

Az irodalma vezérír dicső Magyar nemzetnek emlékül

by

Győző Kempelen

Szeged, 1860

Hun L761.98.80

lane

Reszkető kézzel fogom a tollat, midőn e mű megírásához kezdek.

Az áhitat fuvalma lengi körül lelkemet, a szent áhitaté a nagy élő halott iránt; szeretném megszázsorozni tehetségemet, erőmet, hogy oly művet állítsak elő, mely a nagy férfiúnak méltó emléklobora legyen, s egyszersmint a honfiak és honleányok várakozásának megfeleljen.

Nehéz szavakat adnom gondolatimnak, midőn azt szeretném tudatni az olvasóval, hogy más időben volt tervezve s másban írva e mű; hogy midőn könyvem alapterve agyamban elkészült, nem olyanok voltak a viszonyok, mint milyenek ma, midőn a könyv irásához fogok.

Ennyit azoknak, kik talán mást várnak, mint mi hozzájuk érkezik, és azoknak kik már előre a legszigorúbb megítéléssel fenyegették e könyvet.

Szegeden, ujévnapján 1860.

Kempelen Győző.

*

A
MAGYAR IRODALOM ÁLLÁSA
KAZINCZY ELŐTT.

A hazáért nem csak veszni szép, —
Szép élni is érte.

Kazinczy Ferenc.

Örök idők óta megvan az emberiségben az a nemes ösztön, hogy amit gondol vagy mond, azt meg is akarja örökíteni.

Az ember gyermekeiben és unokáiban csak anyagilag halhatatlan, gondolatait szelleme, szellemét írásban hagyott lélekincsei örököltik.

A legrégebbi időkben már, mikor még sem papír sem sajtó nem volt föltalálva, éveket áldoztak a tudósok gondolataik összeírására, s már Nagy Sándornak roppant könyvtára volt Alekszándriában.

Európában leginkább a kereszténység hozta magával az írott betűket is a nemzetekhez, s ősapáinkról, mielőtt a kereszténységet fölvtették, nem igen bírnak írásbeli hagyományokkal.

A kereszténység a latin nyelvet hozta be mindenhová, de egyszersmint szükségessé tette a hazai nyelv írását.

Nem föladatunk, hogy a magyar irodalom minden egyes mozzanatát körülményesen leírjuk a Pusztaszeren vérszerződést kötött hét vezér dicsodlatától kezdve a mai napisajtó terjedelmes működéseig, csak az egyes korszakokról akarunk itt megemlékezni, melyek a magyar irodalom keletkeztétől folytonos haladást, néhol hanyatlást, a legujabb időben pedig óriási előmenetelnek tanújeleit képezik.

Az Árpádok alatt csak imádságok, halotti beszédek és néhány hősies ének leírására szoritkoztak apáink. A ránk maradt két hártýára írt imádság 1054-ből való.

Sok más írott történe-tről is emlékeznek a krónikák, különösen azokról, melyek Szűz szent Margit idejében a margitszigeti dömés apácazárdában voltak letéve. Ilyenek voltak

Sz. István, Sz. László királyok, Sz. Imre herceg és Sz. Erzsébet életirásai.

A magyar világ tehát igen-igen kevés irott hagyomány-nyal dicsekedhetik e korból, ez mindazáltal ne aggaszson minket, s ne higgassza méltó önérzetünket; mert a pogányság és kereszténység közti utvonalon, azon időben, midőn a szelidségnek a vadság, a műveltségnek a durvaság, a hitnek a pogányság fölött még csak ki kelle vivnia diadalait, azon időből nemcsak a magyar, de minden más nemzet ujjain számlálhatja el a nyelv- emlékeket, melyekkel bir.

Ebben is különös szerencséje a magyarnak, hogy ha a régi hagyományokat mai betűkkel írja, meggyőződik róla, miszerént mai nyelvünk az Árpádok idejében használt nyelvtől csupán azon árnyalatokban különbözik, melyet a nagyobb műveltség magával hozott.

Az an z s ú i francia hercegek családjából eredett magyar királyok korában és Zsigmond alatt még mindig csak az egyházi férfiak kezében találjuk a szentírást úgy mint a lantot. Azon egyikét hagyomány, melyeket világiaktól birunk, leginkább üzleti, családi s egyéb magánkörülményekre vonatkoznak.

A költészet mezejéről semmivel sem birunk e korból. Van mégis említés téve a krónikákban egyes legendákról, melyek akkor a nép száján jártak.

A magyar nép, mint jól tudjuk, nemcsak kedvelője a költészetnek, hanem saját egyszerű, de tisztán nemes észjárása szerént gyakorlója is. Az a nép, mely ma megénekli saját költészetében a csudatévő Boldogasszonyt, az elhagyott szerelmes leányt s halálra ítélt szegénylegényt, — ez a nép hajdan rimekben énekelgetett Zách Bódog leányáról, Kis Károly meggyilkoltatásáról, Kont Istvánról és harminckét társáról.

E korszakban sincsen okunk, hogy a külföld előtt res- teljük műveltségi vagy irodalmi állapotainkat. Nem a latin irodalmat értjük itt, hanem az anyanyelvét; mert latin irott könyvei minden keresztény nemzetnek valának. A hazai irodalom, ha

ugyan a gondolatok gyér leírása már irodalomnak nevezhető, mindenütt, a szomszéd németeknél is csak oly lábon állt, mint nálunk. Ők is csak nagy embereik tetteit vagy nemzetéletek egyegy jelesebb mozzanatát irták le krónikákban és költeményekben, mely utóbbiakat ünnepélyek alkalmával, úgy mint nálunk, lantosaik daloltak.

Igazságos Mátyás és a Jagellók alatt a XV. és XVI. században ismét egy lépéssel előbbre haladt nemzeti irodalmunk. Mátyás, a Hunyadiak dicső fia, kit, mintegy testvére ártatlanul ontott vérének engeszteléseül ültetett trónra a nemzet, nemcsak a harc, hanem a tudományok, a művészetek terén is Európa első országai közé emelte hazáját. Tanuskodik erről a világhírű budai könyvtár, melynek ezer meg ezer köteteit elrombolta a török, csak a könyvek vertaranyával s kövekkel diszített kötetét tartá meg hasznos prédaul magának. Mátyás korában látjuk az első magyar embert, ki keleti nyelvünket szabályozta, a szabályokat összeírta s kiadta, hogy ne csak beszélni, hanem rendszeresen is tudjanak apáink írni és beszélni. E férfiú Janus Pannonius (igazi nevén Cesinge János), ki magyar nyelvtanán kívül magyar harci énekeket is irt, s azokkal a Bosnyákországban küzdő magyar daliákat csatára tüzelé.

E korszakban is főszerepet visz még az egyházi irodalom, ami ránkmaradt, többnyire egyházi beszédekből és tanításokból, könyörgésekből és imádságokból áll.

A világi irodalomból is birunk adatokkal, melyek kétségtelen jelei azon korbéli haladásunknak. Ezek közé tartozik egy emlékdal Mátyásról, Róth János konsztantinápolyi követ viszontagságai, kit a törökök elvesztettek, Szabadkai Mihály éneke Beriszló Péter tetteiről sat.

Legnevezetesebb haladási mozzanat e korból Nándorfehérvár elvesztésének történeti leírása, és az első magyar naptár, mely 1466-ban készült.

Sokan mondták már és mondják ma is, hogy e korszakban már elmaradtunk szomszédainktól, hogy sem a tudományokat

sem a költészetet nem műveltük anyanyelvünkön oly mérvben, minő oly messzelátó s honát annyira szerető király alatt, mint Korvin Mátyás vala, megilletett volna minket.

Azt feleljük erre, hogy igaz, de megemlíjtjük egyszersmint, miszerint nem szabad felednünk, hogy a Hunyadiak korában védbástyája volt Magyarhon a keresztény Európának, s hogy mindenki kardot forgatván kezében, a tudományok rendszeres művelésére nem igen maradt időnk. Európa többnyire csak ígérte, nagyon ritkán adta is meg a segílyt, s ha e vérteljes századok multával, valamint a kereskedelem és ipar, ugy a tudományok és irodalom terén is nem álltunk ott, hol szomszédaink valának, ugy ez onnét magyarázható, hogy ők hasonlók valának a szorgalmas hangyához, mely a vértusát küzdő árnyékában építé házáat. S ha a magyar irodalom későbbi korában Európa műveltebb nemzeteitől átvette az újabb vívmányokat, ez nem volt sem elidegenítés, sem az eredeti tehetségek hiányának kifolyása, hanem csak kamatját vette meg azon vértökének, melyet apáink Európa megmentéseért ontottak, s mely az e védelem alatt szerzett szellemi vívmányok által bizonynyal nem nagyon drágán lön megfizetve.

A Jagellók korát az e hazára 150 éves rabigát hozott mohácsi vész fejezte be. A hatalmas török seregeknél veszélyesebb ellenség is rontott hazánkra, a meghasonlás, a pártoskodás romlástrejtő borzadalmas ellensége. Hódító külellen birta nagyrészt a hazának; a nekünk maradt részekben két király két pártja ölte egymás hiveit, gyilkolta egymás pártembereit.

Csudálhatjuk-e, hogy e siralmas állapot nemcsak anyagilag, hanem szellemileg is hátravetette.

És mégis e korszakban kezdett csak igazán virulni a magyar nemzeti irodalom.

Az anyagi elnyomatás, a közinség, köznyomor új erőt kölcsönzött a szelleméletnek, s támadtak lelkes, nagy férfiak a hazában, kik midőn eltompult a magyarok acéla, az ész éles fegyverével küzdöttek a létért, s ha a szabadítás nem állt

tehetségökben, legalább a folytonos éberség, az önérzet s nemzeti öntudat fönmaradását biztosították.

E korba esik Kalvin és Luther hitujitók föllépése.

Az ujitók az ész fegyverével támadták meg a régi valláshoz ragaszkodókat, emezek ismét az elme fegyvereivel védték ősi hitöket.

Sok tudományosan kezelt irodalmi vitára adott alkalmat a hitszakadás.

Az irodalmi vitákon kívül mind a katolikusok mind a protestánsok azon voltak, hogy minél tökélyesb fordításban adják a szentírást, különösen az evangéliumokat hiveik kezében. Miután pedig mindegyik hitfelekezet más magyarázattal látta el a biblia szavait, e téren is szép mezeje nyílt az egyházi irodalomnak.

Nem csak az egyházi férfiak irtak már e korban, mint előbb, a világiak közül is sokan az irodalomnak szentölték életöket.

A harcias kor, harckedvelö, vitéz férfiakat teremt, vagy legalább alkalmat ad vitézségök kitüntetésére. Dobozy, Losonczy, Szondi, Dobó és Zrinyi oly tetteket vittek véghez, melyeket meg kelle örizni a feledékenységtöl, s ezt megtevék a históriás énekek vagy krónikák íröi. Így irta le Nagybáczay Mátyás Hunyadi János viselt dolgait; Temesváry István Báthorynak kenyérmezei gyözedelmét; Fazekas Miklós Korvin Mátyás tetteit. Ilosvai Péter irt Toldy Miklósról, Csanádi Demeter II. János királyról sat.

Maguk a hazai és világtörténelemben kitorölhetlenül élő hösök, az ellen vérétöl pirosuló kardot letéve, lantot vettek kezökbe, mint Zrinyi Miklós, Balassa, Koháry s egyebek, megénekelték saját tetteiket, s dicsöitették mások vitézségét.

E kor kiváló dalnoka Tinódi Sebestyén, egy dicsö tettét sem hagyá említetlenül nemzete jeleseinek.

Látjuk ebböl, hogy ama viszontagságteljes korban, melyröl azt hinné minden ember, hogy a fegyverek zöreje egészen

elnémítá a lant szelidebb hangjait, inkább új erőt nyert az irodalom, mely hasonló a gyenge fűszálhoz; mert szélvész után, midőn a legerősebb ezredéves fák letörve hevernek, egyenesen áll új erőben, új virulatban.

A tizenhatodik század vége felé már kezdék visszavenni íróink a kölcsönt, melyet harcosaink védelme nyugoti Európának szolgáltatott.

Alvinczy, Káldy, Pázmány kezdtek most előtérbe lépni, s mintegy rohamszerűleg egészen más, hogy úgy mondjuk ékesszólási irányt adtak az irodalomnak.

A költészet szülte ének mintha nyugalomra hajtottá volna fejét.

Legkiválóbb lendületet Pázmány Péter esztergami érsek és Magyarhon áldornagya s híres ellenfele Alvinczy Péter kassai reformatus lelkész adtak a folyóbeszédű irodalomnak.

A protestans papok a legjobb, leghathatósabb fegyvert használták katolikus elleneik ellen; mert még ezek az előbbi időkben mindig csak latin nyelven írt munkákkal léptek a síkra s ezeket a törvénykezés terén avatott főuri és nemesi osztály közt terjesztették, addig a protestansok magyar könyvekkel árasztották el az országot, s ezek a legfőbb körökben úgy, mint a nép legalsóbb olvasni tudó és vágó rétegeiben hihetlen gyorsasággal terjedtek el és kedveltettek meg.

A katolikus papok látván, mily veszélyes a vallásra nézve a magyar írott szó fegyvere, nem csüggedtek el, hanem a legjobb tehetségűek, köztük Pázmány, hasonló fegyverhez folyamodván, élénken védték hitök ágazatait s nem kevés hívőt tartottak meg általa az ősi vallásban.

Hogy őszinték legyünk, katolikus voltunk mellett is megkell ismernünk, hogy a magyar irodalomnak szélesebb körökben terjedését közvetve a protestansoknak köszönjük.

Nem hallgathatjuk el e helyt Káldi Györgyöt, ki Pázmány oldala mellett küzdve, szintén az érdem legdiszesb babérait vivta ki magának.

Nagy hatása volt a nemzeti irodalom megkedveltetésére a két Eszterháznak is. Eszterházy Miklós és Pál, mindkettő Magyarország nádora, szintén magyar nyelven irtak könyveket, s ez kétségkívül nagy befolyással volt főuraink magyarosítására. Ismételjük magyarosítására; mert már akkor nem egy főur szégyelte vagy nem tudta írni anyanyelvét úgy, mint írnia kelle vala.

Nem csak a könyvek legnagyobb része volt latin nyelven írva, nemcsak az országgyűlési s egyéb törvénykezési és közigazgatási, szóval nyilvános okiratok, de a magánlevelek is, melyeket testvér testvérnek, apa fiának irt, mind, mind latin nyelven voltak szerkesztve. A nagy urak női és leányai ugyanazon szorgalommal tanulmányozták a latin nyelvet, mint ma a franciát, sőt több alaposással; mert nem egy latin levelet olvastunk nő tollából, mely sokkal több nyelvtani ismeretet árul el, mint sok, növeldeből kikerült mai hölgyecske francia irkájában találunk.

Valamint a katolikusok mindent elkövettek, hogy a nép hallgasson szavukra, úgy másrészt a protestánsok közül is mindinkább jelesnél jelesebb férfiak léptek a síkra, s valamint az anyagi csatázás edzi az erőt, fokozza a bátorságot, úgy a szellemi vita is mindig előnyére van az irodalomnak.

A protestánsok közül leginkább kitűntek a tanárok, s ezek közt Samarjai, Pálházi, Derecskai és sok mások.

E korban már nyelvtudományi munkákkal is foglalkoztak tudósaink, még pedig szép sikerrel.

Molnár Albert Oppenheimban tanár és tanodaigazgató már ekkor magyar nyelvtanán kívül magyar szótárt is adott ki; a nevezetes Pápai Páris Ferenc ekkor készült jeles szótárát ma is sokszor vesszük kezünkbe, ha a régi beszédmód vagy egyes szavak miként írása felől kétségben vagyunk.

Nem csak a nyelvészetet gyakorolták a tizenhetedik században s a tizennyolcadik elején írónk; a szaktudományok más ágaiban is magukra vonták nem csak a haza, hanem a külföld figyelmét is. Apáczai Csere János gondolattant és ismerettárt

irt már a tizenhetedik század közepén. Ambrus János nem is idehaza, hanem a híres jeni egyetem helyén adott ki a magyar nemzet eredetéről szóló történeti művét. Barta Boldizsár Debrecen város történetét írta meg. Kászonyi János jogtudományi művekkel gazdagította a hazai irodalmat.

Ugyan a tizenhetedik század közepén, hosszas pihenés után, hangra kelt ismét a magyar dal is, különösen a hősköltészet, vagyis a vitézek hős tetteit örökítő rimes dolgozatok. Ezek legkitünőbb kezelője a nagy szigetvári hős hasonnevű unokája Zrinyi Miklós.

Zrinyi után Gyöngyösi Istvánt látjuk a költészet terén, s sok csinnal irt költeményeit ma is jó kedvvel s a régiek iránti kegyelettel olvashatjuk el.

Beniczky Péter már példabeszédek írásával is foglalkozott e korban, sőt a színművészetnek is vannak nyomai, amennyiben Lipót király szabadalommal ruházott föl egy kolosvári lakost, hogy helyről helyre járva latin és magyar szindarabokat adhasson elő.

A tizennyolcadik század elejétől kezdve hanyatlani kezdett a magyar nyelv és irodalom. Csak e század vége felé látnunk egy kis hajnali pirt a nemzeti nyelv ujjáébredése körül, s még mindig szürkületben tapogatózunk egész azon korig, melyben Kazinczy szelleme ragyogó napként tört ki a borús föllegek közül, hogy világot és fényt árasztson nyelvünk parlag irodalmára.

A protestansok nem tartották többé szükségesnek, hogy új vallásukat a katolikusok ellen annyi tüzzel védjék, mint ekkoráig tévők; hiveik száma annyira szaporodott, hogy inkább a belszervezés mint a külvitatkozás foglalta el szellembajnokaik idejét és elméjét.

A katolikusok az ugynevezett ó-remek (klasszikai) irodalomra vetették magukat, s aki csak irni tudott, sokan a protestansok közül is, latin nyelven gyakorolta tehetségét.

A kies testvérhaza, Erdély, szintén a latin nyelvet tette a magyar helyére, s a két haza minden tanodájában, minden szószékről latinul szólt tanítványaihoz a tanár.

A főurak elfranciásodtak, s nemcsak családjak körében használták e nyelvet, hanem azon kevés művet is, melyet irtak, e nyelven adták sajtó alá.

Mindez természetesen nyomasztólag hatott valamint magára az irodalomra, úgy annak terjedésére is. Az alsóbb nemeség és a nép sem a latin, sem a francia nyelvet nem bírván, a naptárakon kívül magyar nyelven irt könyvhez alig jutott.

E sorok írójának szépapja Kempelen Farkas, noha Mária Teréziától Magyarországon nyert rangot, címet és birtokot, francia és német nyelven adta ki nevezetes beszélő gépének leírását. Így tőnek többnyire mindnyájan.

Említésre méltó kivételül fölhozhatjuk mégis báró Amade Lászlót és Faludi Ferencet, az első kedves dalokat irt, az utóbbi folyóbeszédben művelte hazai nyelvünket.

Nem sokáig tartott a tespedés szomorú kora.

Valamint a sötét éjet szürkület, ezt piros hajnal, a hajnalt pedig ragyogó napfény követi; úgy a magyar irodalom csaknem százados éjére is előbb a francia ledérséggel teljes szürkület, és a remekiralommal mintegy összeforrt tudósok írta latin modoru magyar művek, utóbb a Dugonics kezdte népies irmodor hajnalhasadása, végül Kazinczyval a magyar nyelv alapon nyugvó tisztán nemzeti irodalom napsugárai következtek.

A franciás modort Mária Terézia azon intézményének köszönjük, melylyel a magyar testőrsereget fölállította. A délceg fiatalok a birodalom székvárosában megismerkedtek a francia szokásokkal egyetemben a francia irodalom termékeivel is, nem feledték el azonban anyanyelvöket, s így azok, kiket a költészet szelleme átvillanyozván, dalok írására készíteté, a magyar nyelvet francia modoru rimekbe szoríták.

Ezen irodalmi kör vezére Bessenyei György a magyar testőrsereg egyik tagja volt. Társaiképen Baróczy Sándorról és Barcsay Ábrahámról emlékezünk.

E férfiak nem elégteltek meg azzal, hogy szép gondolataikat és eszméiket jóhangzatu, noha a franciákéhoz hasonló rimekbe szedték; a leghiresebb francia írók és költők műveit is magyarra fordították, így ismét egy részét vették vissza azon műveltségnek, melyet a vitéz magyar fegyverek a külföldieknek biztosítottak.

Nem maradt meg ez irodalmi kör csupán a költészetnél, folyóbeszédben is, de különösen egymáshoz irt leveleikben sokoldalulag művelték a hazai nyelvet.

Báró Orczy Lőrinc, Ányos Pál s mások hiven követék Bessenyei példáját, s már nem csak folyó beszédben, hanem rimekben is leveleztek egymással.

Örömtől dobog föl keblünk, midőn látjuk, mint szaporodott e férfiak alatt évről évre a nemzeti irodalom kincse; mint terjedt mindinkább szélesebb körökben, s mint hatott az alsóbbrendű nemes szerény hajlékába is az egész hazában.

Ha mindjárt az alak, vagyis a mód, melylyel gondolataikat kifejezték, nem volt is eredeti magyar, ilyen vala minden gondolatuk, minden szavuk, s különösen Ányos Pál lelkében a leghőbb honszeretet mellett kiváló tehetséget találunk.

Gróf Teleki Józsefnek ez időszakban irt tankölteményei oly szépek és nagyszerűek, hogy ma is nemcsak örömmel olvashatjuk őket, hanem tanulhatunk is belőlök.

A francia irodalmi körrel egy időben, de egészen más uton és irányban működött és haladt a latin irodalmi kör.

Míg a könnyű francia irodalom utánczóit a Bécsben lakó vagy onnét hazakerült főurak létesítették és művelték, addig a latin modor követői, leginkább a tudományokkal foglalkozó tanárok soraiból kerültek ki.

A székely származásu Baróti Szabó Dávid, a hitudorra koszoruzott Rajnis József, s a mint költő és nyelvész

egyiránt jeles Révay Miklós valának előharcosai ez iránynak.

Baróti nem csak eredeti műveket irt latin modoru versekben, egy gazdasági tankönyv fordításához is fogott, melyet XVI énekben terjesztett a magyar közönség között.

Rajnis legnevezetesebb műve a Magyar helikonra vezérlő kalauz, melyben a magyar verselés nézete szeréni szabályait adta elő.

Révay már magyar helyesírást és mondattant irt. Mint nagyváradi rajztanár a városi építésnek eleit adta ki Budán. Révay volt az, ki Pozsonban az első magyar folyóiratot, a Magyar Hirmondót szerkesztette, s már akkor egy magyar tudós társaság fölállítása mellett buzgózkodott annyira, hogy az 1790-ki budai országgyűlés rendei az egyszerű szerzetessel hivatalos tárgyalásba bocsátkoztak, s az ügyet az országgyűlés színe elé hozták.

Mint minden embernek, ki a közügynek élve a közügyért harcol, s mint ilyen némely magánérdeket vagy balvéleményt kötelességszerűleg sért, Révaynak is támadtak ellenségei, kik az irigység és roszakarat sokszor éles fegyverével küzdöttek ellene, s a butaság bárdolatlan gerendáit vetették akadályul útjába. A nagy szellem azonban, melynek tettei önzéstelensége kölcsönös tapintatot úgy, mint kitartást, a nagy akadályokat elhárítja, az aprókat átlépi s lankadatlan erőfeszítéssel halad tiszta célja felé.

Igy haladt Révay nyomortól és irigységtől környezve egész a magyar egyetem szószékeig, hol dicsőségévé lett nemzetének és nemzete irodalmának.

Révay nem csupán latin modorban irt, néha a francia modorhoz is látszott hajólni.

Leghasznosabb volt irodalmunkra nézve ez időtájban a franciákat követő írók a latin modorban rimelők elleni tollharca, sőt a latin irodalmi körben magában Baróti és Rajnis közt

is tüzes vita folyt afölött, melyiket illeti az elsőség a latin irmodornak a magyar nyelvnel való használata körül.

Valamint a kardok, ha ügyes vivók kezelik, élesednek a harc alatt, még ügyetlen harcosok kezében eltompulnak; ugy ezen irodalmi viták kiszámíthatlan hasznára voltak irodalmunknak. Az eszmék, a fogalmak tisztultak, a két fél követői, elhagyván a vitázat salakos részét, mindegyik fél érvein tanultak, okultak.

Mindaz, mit eddig a magyar irodalomról mondhatánk és mondánk, nem azon öntudatos nemzeti irodalomról volt mondvá, mely elhagyva az idegen nyelvek szabályait, önmagából, a hazai nyelv természetéből meríti kiejtési alakjait.

Kétszeres örömünk, hogy e téren városunk nagy szülötét, Dugonics Andrást lehet és kell kezdőül és vezérül magasztalnunk.

Dugonics András, a hazánk tudományos műveltsége s a szükséges ismereteknek a honban terjedése körül oly sok érdemmel dicsekvő kegyesrendi szerzet tagja volt.

Ő vala első, ki, miután szintén a régi görögök történelméből merité első irodalmi kísérleteinek személyeit és tárgyait, ez ki nem elégítheté őt, s a hazai történet mezejére lépett, hogy ne csak az urakkal, hanem a néppel is megismertesse ama kincset, mely elődeink példájában, s e példa követésének nemes ösztönében rejlik.

Dugonics volt első a magyar hazában, ki regényalakban írta meg a honfoglaló ősök történetét.

Első ilyenmü műve Etelka volt, mely még szerző életében harmadik kiadást ért, mi, ha meggondoljuk, hogy ma is a ritkaságok közé tartozik, legszebb elismeréseül tekinthető Dugonics uttörő érdemeinek.

A magyar nemzet nagyja, apraja, főur és szolga egyiránt megszerette e munkát, mely Árpád korát állítja az olvasó elé s az ősi szokások megismertetését célozza.

Nem lehetünk eléggé hálásak Dugonics iránt, ha meggondoljuk, hogy épen azon időben, midőn nyelvünket a legnagyobb veszély fenyegette, a legsikeresebb eszközt — a megkedveltetést, vonzóvá tételt — használta föl megmentésére.

Etelkát, a Barcsay Ákos fejedelem korából merített Aranypercek, ezeket Jolánka s ezt ismét Cserey s más, a közönség által mindig érdekekkel fogadott és olvasott művek követték.

Nem csupán a regényirodalom terén volt kitünő Dugonics. A drámairodalom magyar történeti voltát is neki tulajdoníthatjuk, tanuk erre Toldy Miklós, Kun László s Bátor Mária című színművei, az utósót átdolgozva ma is adják színpadainkon.

Még ezzel sem elégedett meg városunk nagy szülötte. Saját művein kívül Gyöngyösi István költeményeit is kiadta csak azért, hogy ezek is eredeti magyar épségökben jussanak a közönség elé.

Nagy érdeme Dugonicsnak, hogy az akkori írók szokásától eltérve, műveit semmiféle hizelgés fejében senkinek nem ajánlgatta azért, hogy helyette kinyomassák.

Dugonics érezte művei belerejét, s erre támaszkodva tudta, hogy a közönség önmagukért tiszteli könyveit, s így senki segélyére nem szorult kiadásukban, vagy hogy világosabban szóljunk, senki kegyelmét nem kereste. E derék férfiú maga mondá, hogy: „minden munkáját nemzete hasznára és időtöltésére szentölte; hogy jutalmat sem nem kér, sem nem vár fáradsalmiért, sem panaszra nem fakad ajka, ha elismerés helyett szemrehányásokkal s megtámadtatással találkozik; mert nemzetének és hazájának szolgálni legfőbb kötelességének tartotta.“

Szükséges, hogy e nagy embernél kissé tovább időzzünk.

Valamint a világmegváltónak előhírnöke volt János, ki tudatta az emberekkel, hogy eljövend az, ki megjavítandja az embereket, megtisztítván őket bűneiktől; így Kazinczy Ferencnek előhírnökeül tekinthetjük Dugonics Andrást,

ki meg volt győződve arról, hogy jövend utána egy nálánál is nagyobb nyelvapostol, hogy megjavítsa a nyelvet, megtisztítván azt a hozzá tapadt nem magyar salakoktól.

Szent sugallat szállta meg Dugonicsot, mely azt mondá néki, hogy csak úgy állhat fön nemzete, ha hírének nevét a feledékenység örvényéből kiragadja.

Dugonics-kortársai (értem a nagy tömeget, a népet) azt sem tudták már, ki vezette őseinket e földre, arra sem gondoltak többé, hogy ez ősről megemlékeznünk, őket tisztelnünk kötelességünk.

Azt is jól tudta Dugonics, hogy célja elérésére semmiféle latin vagy francia nyelven irt tudományos történelmi mű nem segíti, hanem hogy magyar nyelven kell ősei viselt dolgait ezer meg ezer könyv letörölhetlen emlékkövére vésnie.

Töretlen volt az ut, melyen haladt, s akadályokkal teljes. A nemzet eleje, a nagy urak, idegen nyelvekhez kapkodtak; a tudósok oly igen ragaszkodtak a latinhoz, hogy nem csak egy betűt sem akartak írni magyar nyelven, (hihetőleg úgy voltak, mint sok mai író, ki nem akar a helyesírás újabb szabályai szerint írni azért mert nem tud, s mert tanulni nem akar) hanem még gúny tárgyává tevék Dugonicsot azért, mert a köznép számára enyelgő könyveket írni nem áttal, mivel magyar szakakat kohol. (Ez ellen is még sok tudósnak van kifogása napjainkban, különösen azoknak, kik a nyelvújítási mozgalmakat nyelvrontásnak bérmálták.)

Dugonics csak ritkán, s nagy mérséklettel felelt azoknak, kik megtámadták.

Felelt helyette az idő, mely érdemei elismerésétől hangzik vissza.

Már példabeszédeinek kiadója ezeket mondja róla: „Napra napra szaporodik azoknak számuk, kik Dugonicscsal a közjóra általlátják, hogy a diákos tudományok mellett, bár még ezer esztendeig így follyanak, nemzetünknek csak parányi része juthat a kulturára (művelődésre), arra is erőtetetre, minthogy

ami nem sajáttya a nemzetnek, az nem is válhat természetessé; a köznép pedig nagy dereka a nemzetnek, mellytől ennek ereje és hathatossága függ, legkissebb vétke nélkül a hasznos esméretektil örökre megfosztatik és az országnak irtóztató kárával a legügyetlenebb tudatlanságra kárhoztattatik.“

E sorokban rejlik Dugonics érdemének egész nagysága.

Nem hallgathatunk el még néhány sort, melyet ugyan a példabeszédek kiadója K. Krizosztom a nagy emberről mond: „Hogy mi egy nagy embernek érdemét — írja — méltán bütsülhessük, azon időbe és környülállásokba kell magunkat helyhez tetnünk, mellyekben az jeles elméjét s szolgálattját nemzete eránt kimutatta. Mert most már nem nehéz megfogni a nemzeti nyelv kulturájának (művelődésének) szükségét, melynek világosításán negyven (ma mondhatjuk nyolcvan) esztendőtil fogva dolgoznak a tudós hazafiak. Hanem mikor ez az igazság a mi nemzetünknel borzasztó homályban s setétségben fetrengett, s az ellenkező itéletek még tapogatni sem engedték, akkor mondom, nem közönséges elme kívántatott arra, hogy az akadályokat meggyözze, s a sokféle haszonnal bővelkedő igazságot napfényre hozza.“

Dugonics harmincnyég évig volt egyetemi tanár, s mint ilyen számtalan tanítványát téríté azon utra, melyen ő vezércsillagként haladott elül.

A szegedi temetőben tiszteletet gerjesztő egyszerű emléklóbor alatt hamvadnak porai; ezt is nem a nagy magyar közönség, nem a szegedi nép, hanem a szép eszméit hön kevető rendtársai emelték neki.

Sokszor gondolkodtunk afölött, nem lenne-e méltó e nagy városhoz, sőt az egész hazához, ha e nagy férfit emlékszobra állna azon város terén, melynek szülötte volt, melyre annyi fényt árasztott, s melyet annyira szeretett, hogy élte végnapjait falai közt töltötte.

Gondolatunk nem maradt pusztá eszme, szavunk viszhangra talált e város nemeslelkü s Dugonics hatását méltányló

lakosainál, kik megfontolák, hogy ha Nagyvárad emlékszobrot állit oly férfiúnak, ki anyagi bajtól, testi nyaválától menté meg polgárait, Szegednek annál inkább meg kell örökölnie azt, ki szellemi tespedésből, lelki megromlástól menté meg nem csak e várost, hanem az egész haza nyelvét, az egész nemzet irodalmát.

Reményünk biztos, és hisszük hogy nem csal, ha mondjuk, miszerént nem telik bele két év s a Szegedet látogató idegen kegyelettel fog távozni városunkból; mert piacán meglátandja népies irodalmunk védszellemeinek el nem porhadó emlékoszlopát.

Számtalan megtámadói és gunyolói dacára nem állott egyedül Dugonics a nemzeti irány terén.

Magasztalói egyuttal követőivé lőnek, s amit Dugonics kivivott a nagy közönségnél, azt Gvadányi József gróf és lovassági tábornok a főurak közt eszközölte. Megírta Egy falusi nótáriusnak budai utazását (a népünk által ma is kedvelt Peleskei nótáriust), és Rontó Pált, melyet még ma is sok kisgazda mestergerendáján találunk. Ezeket Benyovszky Móric kalandjaival toldotta meg. Rontó Pált a magyar nők kivánságára, noha, mint önmaga mondja, mormogás között francia modoru versnemben írta.

Akkor még hölgyeink is jobban ragaszkodtak a francia izléshez, mint a magyarhoz, nem csak ruházatban hanem az irodalomban is.

Gvadányin kívül Horváth Ádámot, Pooos Andrást és Etédy Mártont számíthatjuk a népies irmodor képviselői közé.

Dugonicsal egyetemben ezek művei képezték a nemzeti irányu magyar irodalom hajnalszürkületét, mely után jó lesz a tulajdonképi hajnalhasadásra, az az Kazinczy közvetlen előzőire áttérnünk, hogy a nagy irodalmi ujitó fényes eredményü hatása szemeinket el ne vakítsa.

A gondolkodó ember soha sem fog megelégedni azzal, ha valamely bonyodalmas tárgyat eléje tesznek, s meggyőzik arról, hogy az a tárgy csakugyan olyan, amilyen; részei csakugyan így s nem másképen viszonylanak egymáshoz. A gondolkodó ember vagy anyagilag vagy szellemileg bonckésnek vetendi alá észlelése tárgyát, s nem fog megnyugodni mindaddig, míg részletesen nem tudja, sőt ha lehet, szemével nem látja, hogyan lett a tárgy olyan, amilyen, vagy minő erők, minő véletlen, minő hatalom eszközölte, hogy éppen olyanná lett, amilyennek látja, tapasztalja.

Igy vagyunk nemzeti irodalmunkkal is.

Nem szabad Dugonics körétől azonnal Kazinczy óriásmunkájára ugornunk; mert noha az elsőt hirnökeül jeleltük az utóbbinak, a kettő közt még igen nagy hézagot találunk, nem annyira időben, mint egyrészt azon erő és kitartás fokában, melylyel a nemzetiséget a műveltséggel egyiránt fejlesztő irodalom terén működtek, másrészt azon fogékonyságban, melyet ugyan a műveltség és nemzeti érzület fejlesztése kortársaikban szült.

Dugonics és köre nem csupán terjesztőleg hatottak a nagy közönségnél; nem csak a legalsóbb rétegekbe oltották az irodalom iránti részvétet, szeretetet; hanem olvasztólag működtek a főnebb említettük háromfelé ágazó irodalmi körök között is.

Előbb a francia, azután a latin irány követői kezdék méltányolni a nemzeti törekvéseket, s egyik a másik után szegődött az újabb irányhoz.

Nem mondjuk, hogy egyik másik a régiek közül nem maradt következetes irányához; de annyi bizonyos, hogy a Dugonics és Kazinczy között lefolyt időben csaknem minden nagyobb irodalmi név az újjászületett önálló nemzeti irodalom terére lépett.

Virág Benedek részben a latin irány követője, nagy hatással volt korára. Mint költő és történetíró egyiránt jeles. Költeményeit ma is élvezettel olvassuk; Magyar századok című történelmi művében öntudatos nemzeti iránynak hódolt.

Sorai annyi érzéssel irvák, hogy sok későbbi író szentkeblűnek nevezte el Virágot, ki valóban egyik legszebben illatozó virága volt irodalmunknak.

A nyelvújítás előzőinek főérdeme volt, hogy nyelvünket az arra tapadt idegen szóktól úgy mint az idegenszerű kifejezésektől megtisztították.

E nyelvújítás egyik bajnokaul Kármán Józsefet ismerjük, ki ritka tehetséggel s a legszentebb hazafüti érzellemmel fogott a nagy munkához. Kármán volt első, ki irodalmi központról gondoskodott, s mint ilyet, legalkalmasabbnak Pestet jelölte ki. Hogy e célját biztosan elérje, szövetkezett Pajor tanárral, s vele az Urania címü tudományos és szépirodalmi tartalmu folyóiratot indította meg.

Ott találjuk e nemes verseny harcosai közt Rádai Gedeon grófot is; ő volt első, ki a magyar dalnak mérték és rím szerénti szabályos alkatot adott. Sokoldalú tehetségét sok mindenféle használta, a tudományoknak csaknem minden ágában kezdett írni, de keveset végzett be. Egy volt Rádai azok közül, kiket nagy lelkök mindenre ösztönöz, mi szép, jó, hasznos és szükséges; kik, midőn látják, hogy kortársaik, akár akarathányból, akár a kudarctólí félelem miatt semmit sem mernek kezdeményezni, kezökbe veszik a lobogót, nem mérlegelve, lesz-e követőjük a küzdelemben, s megnyugtatta magukat a sikerrel, vagy ha ez elmarad, az öntudat nemesítő biztatásával.

A nemzeties törekvések lobogója alatt harcolt Szentjóbi Szabó László is. Mindenesetre irodalmi tekintély válik belöle, ha a Martinovicsféle összeesküvésbe nem keveredik, mely kora halálát okozta. Csak 28 éves korában Kufsteinban meghalt.

Nem hagyhatjuk említetlenül Dayka Gábort, ki a pesti papnövéndékek közt volt a magyar nyelv és irodalom apostola; Bacsányi Jánost, ki harmincegy évig volt Linzbe kebelezve rendőri fölvyigázat alatt, s az ottani köztemetőben van eltemetve; Verseggy Ferencet, a híres táborig papot, ki miután

hazaérkezett a harcból, megírta „A magyar hazának anyai szózatja az ország napjára készülő magyarokhoz.“ és „Emlékeztető oszlop azoknak az hazafiaknak tiszteletére, a kik az ország előtt jun. 11. és 12. 1790 a hazanyelvnek bevétele mellett szónoklottanak“ című munkáit; és végül Csokonai Vitéz Mihályt, a láng-lelkű költőt, ki szintén egyik diadalarató bajnoka volt a nyelv-ujtató irodalmi körnek.

Csokonairól különösen megjegyzendőnek találjuk, hogy korának első költője vala, s annyira a szerény emberek közé tartozott, hogy igen igen sokáig csak saját maga és barátai számára irogatott, míg végre 1793-ban az akkori Magyar Hírmondóban föllépett. Árpádról szóló nagy költeményét fájdalom nem fejezhette be, mert oly sok jelessel őt is élte virágjában rabolta el a sors hazájától, nemzetétől.

E férfiak valának a járatlan ut egyengetői Kazinczy előtt; ezek áldozták föl éjeiket úgy mint napjaikat a most is hálátlan, de korukban százszorosan hálátlanabb irodalomnak; ezek mozdították félre a közönyösség kemény szikláját, az idegenhez szítás bünteljes göröngyeit, a makacs megátalkodottság kemény gerendáit azon ösvényről, melyen Kazinczy és társai haladandók valának.

Nincsen nagyobb szellemnyomoruság az emberek közt, mint azok törekvése, kik a tiszta szándékkal és becsületes öntudattal előre törekvő utjába állanak.

Ezek a guba alatt nyámogó szellemtörpítők mindent gyűlölnek, mi akár közvetlenül egyéni érdekeik ellen van, akár közvetve a nagy tömeg fölvilágosítása által anyagi jóvoltukat akadályozza.

Ilyenekkel kelle küzdenie Dugonicsnak, ilyenekkel Kazinczy előzőinek, ilyenekkel magának Kazinczynak, ilyenekkel küzdünk még ma is folytonosan szellemharcot; de valamint az anyag fölött győz az elme, úgy a butaság fölött is győzni fog az eszme hatalma, s eljövend az idő, melyben ha

számot vetünk magunkkal és tetteinkkel, el fogjuk mondhatni, hogy nem haszon nélkül éltünk.

Mily sok egyengetni, tenni, elhárítani és módosítani való maradt fön még Kazinczy számára, s mily megfeszített lélek-erővel, mily földöntúli buzgalommal működött e férfiú, a következő fejezetben olvassuk.

KAZINCZY
ÉLETRAJZA ÉS BEFOLYÁSA
A MAGYAR IRODALOMRA. *)

*) Források : 1) Ujabb Ismeretek Tára. 2) A Kazinczy művei kiadása tárgyában kiküldött tudós társasági bizottmány jelentése. 3) K ö l c s e y emlékezéséde.

*

Rontott, mert építeni akart, — — benne
Csak rontót látál, vad kora jó ideig.
A művész érzette magát s neked én fogok ugymond
Törvényt és példát adni, de nem te nekem.
S im áll a roppant csarnok s bizonyítja: ki több itt,
A művész-e, vagy a szolgálai tompa szokás.

Kazinczy Ferenc.

Kazinczy Ferenc — mint az Ujabb Ismeretek Tárában — olvassuk — egyike azon férfiaknak, kik megérdemlik, hogy az utókor emlékezetöket tisztelje.

Hogy az utókor csakugyan helyrehozta a vele egyidőben elő ivadék hibáját, bizonyága ama lelkesedés, melylyel százados ünnepét a két testvérhazának minden nevezetesebb helyén megtartottuk; bizonyága a befolyt és még egyre befolyó pénzadományok tetemes összege, melylyel a Kazinczy lakta házat a nemzet tulajdonává tesszük; bizonyága e könyv is, melynek nagy olvasókörét nem szerző érdemei, hanem a Kazinczy iránti hő lelkesedés teremtette.

Kazinczy Ferenc Ér-Semlyénben született 1759. évi őszhó 27-én Biharmegyében. Atyja Kazinczy József Alsó-Regmecen lakott Abaujmegyében; anyja Bossányi Ferenc érsemlyéni birtokos leánya volt.

Mint kisdéd nagyszülői házában tartózkodott élte nyolcadik éveig. Az ottani tanító kezdte oktatni a tudás első elemeiben; meglátogatta a lelkészt is, ki örömmel nézte az eszes gyermeket, midőn irományai és könyvei közt vizsgálódott.

Atyja 1767-ben visszahívta fiát a szülői házhoz, hol fivérével Dénessel egy késmárki tanulótól más ismeretek közt a német nyelvet is tanulta. A tanító nem a legjavából volt válogatva, s így atyja is taníttatta; de a fiúknak nem igen volt inyökre a német nyelv, s különösen Ferenc, midőn a német szentírásban egy igen kedvére való részre akadna, s azt kellőképen meg nem értené, elővette atyja magyar bibliáját s azontúl mindig abban, különösen költői ihlettséggel irt részeiben buvárokodott és gyönyörködött.

A jó régi magyar urak többnyire sokáig szerettek asztalnál ülni. Ezt tette Kazinczy atyja is, s ily alkalmakkor elmesélte a fiúknak mindazt, mit látott, hallott és olvasott. Ferenc társai többnyire szundikáltak az öreg ur beszéde alatt, míg ő nem csak figyelemmel hallgatá atyja szavát, hanem iveket irt tele a hallottakról.

A tanító nem nagy barátja lehetett az írás mesterségének, mert az eszes gyermek nem merte megmutatni irott történetecskéit sem atyjának sem neki, sőt hogy meg ne lássák, a derekalj közé dugta irományait. A tanító mégis megtalálta azokat s atyjához ment panaszra, feddést várva a fiu részére; ez mindazáltal nagy örömmel tudatá nőjével, hogy fiukból könyv-író leend.

Ritka példánya volt eszerént a magyar apáknak Kazinczy József, mert akkori időben még az író az atyai háztól elcsapott korhelylyel egy sorozatban állott.

Az írást nem kedvelő tanító mindazáltal még most is megmaradt Ferenc mellett, ki 1768-at vele és fivérével Késmárkon töltötte. Sok szökevény lengyel és huszár lévén e városban, a tanulás legkisebb gondjok volt a fiúknak, s jobb szerettek a huszárokkal és lengyelekkel mint a tudományokkal társalogni.

Ferencnek olvasási kedve megmaradt, mit észrevén gazdája — Kornidesz, — a Tugendshule című könyvvel ajándékozta meg. Ebből tanult meg németül a gyermek.

A három fiut 1769-ben Sárospatakra küldötték még mindig ugyanazon tanuló vezetése mellett, ki Késmárkon is sem nem tanított sem nem tanult.

Midőn 1770-ben II. József császár meglátogatta Sáros-Patakot, Ferencünk atyja kieszközölte az alispánnál, hogy ő és öccse a császári ebédnél a nagy vendégnek tányérral szolgálhatának; Ferenc, noha csak 11 éves gyermek, mindenre ügyelt, s különösen a császár foltos könyöke tetszett neki, melylyel József jó példát akart adni fényüző udvarának. Németül

csak a Kazinczy fiúk tudtak Patakon, s amennyi dicséretet arattak egyfelől szorgalmukért, annyi gunyban kelle másfelől a német szó miatt részesülniök.

Miután másfél évig tanulta a szókötést, a költészeti osztályba lépett Ferenc, hol igen nagy szerencse várt rá. Szerencsének mondjuk azt, hogy a költészet tanára nagyon szerette a tárgyat, melyet előadott, s így Kazinczynak, kinek lelkében máris nagy volt a fogékonyság a költészet iránt, szintén meg kelle szeretnie azt.

A következő évben a szónoklati osztályba kelle mennie, de sehogy sem volt kedve hozzá; csak tanárai erötetésére, kik a nagy római szónokok tanulmányozásával kecsegtetéek, ment át, de mint életírói mondják, könyek között amaz osztályba.

Atyja 1772-ben Bugyiba vitte testvérével együtt, hogy Belezna y Miklós tábornoknak, ki a protestánsok ügyét az udvarnál hatalmasan előmozdította, tisztelegjenek. E tisztelegés után Pestre is magával vitte a fiúkat atyja, s Miklósnaptól karácsonyig távol valának Pataktól.

Erdély Kazinczy gyermekkorában jóval túlhaladta Magyarhont sokban, mi a valódi műveltséghez és az ifjuság tudományos kiképeztetéséhez tartozott. Mig Magyarországbán a könyvirás szégyen volt, s a legnagyobb rész a könyvirót kinevette, addig az erdélyi nagyok fiai apáik örömére fordítottak külföldi műveket magyarra, és irtak eredetieket, s még Erdélyben a nagyok szép és jó példája uj meg uj írókat támasztott, addig Magyarországbán a legjobb tehetségek is csak félve fogtak az íráshoz, de ezek nagy része is csak inkább magának és családjának irt, és nem a nagy közönségnek; műve kinyomatását nagyon kevés merte eszközlésbe venni.

Az erdélyi jó szokás nagy befolyással volt Kazinczyra. Atyja ugyanis kézhez kapván valamelyik erdélyi jobb ház fiának művét, mely nem volt egyéb külföldi mű fordításánál, szintén fölszólítá fiát, hogy Gellert egyik vallási értekezését, és

R a b e n e r gunyirataiból fordítson, s ha majd a mű egy kötetre terjed, ő sajtó alá adandja.

Vajha minden ifju író t ily lelke sugalmára figyelő apai lélekkel áldana meg sorsa, s ne kellene, mint legtöbbször történik, inkább akadályokkal, mint segélylyel és részvétellel találkoznia az apai házban.

A jó atya nem vihette ki szándékát, mert 1774-ben meghalván, Ferencet mint 15 éves árvát hagyta maga után.

A szegény árva testvérek lelkileg is árvákká lőnek. Anyjok nem mehetett hozzájuk Patakra, leghivebb barátjok és legszorgalmasb tanítójok Komjáti épen atyjok halálakor hagyta el a pataki főtanodát, s így egészen magukra maradva csak oly erős lélek vihette mégis annyira, minő Kazinczy é vala.

Elhagyatottságukon kívül a mindenekfölött rossz tanmóddal is kelle ezidőben küzdeniök.

A pataki főtanoda — Kazinczy saját tanúsága szerint — a lehető legelhanyagoltabb állapotban volt ott időzése alatt, s ha valamelyik tanuló valóban meg akarta tanulni azt, mire az életben szüksége vala, s alaposan sajátjává akarta tenni a szükséges ismereteket, akkor saját szorgalmára volt utalva.

Az akkori tanárok eljárásának csaknem hihetlen példájáról szól maga Kazinczy, midőn állítja, hogy a történelem tanára tizennyolc egész évig adta elő három század eseményeit a világtörténetből.

Kazinczy eszerént saját nemes lelkére volt szoritkozva, s a szó szoros értelmében elmondható : hogy mindent mit tudott, mindent, mivel szelleme birt, magának köszönt.

A főtanodai könyvtárból halomra hordta a könyveket; Práyból tanulmányozta a hazai történetet; a görög nyelvet is tanító nélkül tette sajátjává. Későbben egy Komjáti által hozzáutasított franciával megosztá szállását, s a francia nyelvet megtanulta tőle.

Nemsokára levelet kapott anyjától, ki az atyja által rábizott fordításokat kívánta tőle, hogy azokat Kassán kinyomassa. Az ifju elvitte a kéziratot egyik tanárához, hogy megvizsgálja, s a hibákra figyelmeztesse. A tanár a vallási értekezés helyett Gellert meséit ajánlotta fordításra; de az ifju ehelyett Kis Tükör cím alatt Magyarország földleírását dolgozta ki, melyet anyja ki is nyomtatott Kassán, s a vizsgálat alkalmával kiosztatott.

Kevés idővel ezután a Bessenyci által irt német művet „Die Amerikaner“ fordította le, melyet szintén anyja adott ki Kassán.

A rokoni szeretet tágasabb mezőt nyitott a 18 éves ifju előre törő szellemének. Atyjának fivére András 1777-ben Pestre és Bécsbe vitte magával Ferencet, kit Pesten első utja az akkor még egyetlen könyvárushoz vitt. Bécsben a Belvedereféle műgyűjtemény szépségei ragadák meg lelkét, melyekben annál inkább volt ideje gyönyörködni, mert Bessenyeit, kit rokonlelke keresett, hon nem találta.

Bécsből Patakra visszatérvén, ismét a tanulmányoknak szentölé minden időjét, minden erőjét. A könyvtárnok holmi hánytvetett könyvekkel kínálta meg, melyek közt kor- és író-társa Baróczy erkölcsi meséit is megtalálta. E könyvet késő vénségeig eltette a nagy ember, mintegy emlékeztetőül ama kedves napokra, melyeket olvasása okozott neki. Hasonló uton jutott Baróti Szabó Dávid költeményeihez, melyeket szintén oly elragadtatással olvasott, s melyek új meg új lángra gyújták fogékony költői lelkét.

Nagy kitüntetés érte 1779-ben a 20 éves ifjut. Ezévbén u. i. az Ürményi József eszközölte tanodai javítás folytán Péchy Gábor a kassai kerület tanügyi főigazgatója és Kenyeres József a kassai főtanoda igazgatója Patakot is meglátogatván, az utóbbi tudakolá, vajjon Kazinczy is jelen van-e, s kiszólitván őt, következő szavakat intézett hozzá: Baróti köszönti, levelét gyönyörködve mutatja

mindennek, s kéri, kényszeríti, ne engedje magát a fáradság által elfordíttatni a pályától.“ Ezután az ifjúsághoz fordulva, Kazinczyt példányul, mintaképül mutatá be nekik.

Ugyanez évben már oly szép hirt szerzett magának a lángelméü ifju, hogy több elsőrendü hazai főúrral és íróval találkozva, ezek, mintha velök egyideü tudóssal szólnának, hosszasán tárgyalták vele az irodalmat, s különösen az akkori újabb modoru költészetet.

Ilyenek valának gr. Teleki József, kit Álmosdon látogatott meg, gr. Pálffy Károly, zempléni főispán, és gr. Eszterházy Károly, egri püspök, kiknek Kazinczy nyujtá át az előbbinek beigtatása alkalmával az üdvözlő verszetet.

A pataki főtanodától, melyben 10 évet töltött 1779. évi nyárhó 15-én vett bucsut.

Még azon év őszén Kassára ment törvényi gyakorlatra; itt meglátogatta Barótit, de ennek hideg modora miatt bensőbb barátság nem fejlődhetett ki közöttük.

1781-ben Eperjesen volt Kazinczy a kerületi tábla mellett. Itt egy tiszteletreméltó hölgyet ismert meg, s e gyöngéd vonzalom új dalokra, új munkásságra serkenték költői lelkét.

Törvény lön Magyarországbán, hogy protestans ifjak is lehetnek esküdtekké, s Kazinczy a legelsők közt volt, kik 1782-ben a pesti megyeszék esküdteivé lőnek. Ügyvéddé lenni nem akart; ehelyett annál nagyobb tüzzel fogott a tudományokhoz, s rendes társasága, melyben forgott, csak érlelé benne az eszmét, hogy e haza nyelvét széppé, nagygyá kell tennie.

A reggeli órákat Rádaynál tölté, s a színházban is mindig mellette, vagy mögötte ült, hogy az előadások felöli irányadó véleményét hallhassa, s ezuton is tanulhasson. Sokat járt Teleki Józsefhez, hol megismerkedett Katona Istvánval, Kornideszszel, Schwartnerral és Kalmárral.

Anyja sürgetésére, vállalna már hivatalt, Abaujmegye főispánjánál báró Orczy Lőrincnél tisztelgett, ki 1784-ben

tiszteletbeli jegyzővé nevezte. Abaujmegyében megismerkedett Török Lajos gróffal, ki iránt épen annyi szeretetet érzett mint tiszteletet.

József császár 1785-ben a megyéket tiz kerületre osztotta. A kassai kerület főkormányzója Szentiványi Ferenc lön. E rendszabély a német nyelvet tette hivatalos nyelvvé, melyet tisztársai között csupán Kazinczy értett, s így a megyeigazgatás egész terhe, legalább a fölsőbbi rendeletek fordítását illetőleg őrá hárult.

Nem sokáig tartott e meddő működés. Magyarországbán az oktatás ügyét Pászthory Sándorra bizta a kormány. Gr. Török Lajos a kassai kerületben lön tanügyi főigazgató, ki szintén a tanügy mezején Kazinczyt hivatallal kínálta meg.

Kazinczy nem csak elfogadta, de ohajtva vette át hivatala teendőjét; mert volt-e szép lelkének szebb tere a működésre, a hatásra, ha nem a tanügy széles tar mezején. Saját vallása szerént nem csak szerencsésnek érezte magát, hogy gr. Török vezetése alatt működhetik, hanem különösen örvendett, hogy ezt a tanügy mezején teheti, mert a növelés szent ügyét minden másnál többre becsülte.

Azonnal Bécsbe utazott b. Swietenhez, a tudományi kar miniszteréhez. Pászthoryn kívül Bécs legjelesebb férfiai-val ismerkedett meg ezuttal.

Pászthory két intést adott neki az utra, melyeket mint Kazinczy maga mondja, soha el nem feledett. Egyik, hogy dolgozásunk csak akkor jó, mikor semmi erőnk sem ér tovább. Másik, hogy: mindenkor a nehezebbet kell keresnünk, mert az ugy lesz végre nekünk is könnyű.

Ily oktatásokat vésett szívébe Kazinczy, midön az előtte kedves, de sok teherrel s nagy felelősséggel járó hivatalát elfoglalta.

Kazinczy 1787-ben foglalta el a részére kedves hivatalát, melynek viselése idejében minden évben fölment Bécsbe,

Pestet is gyakran meglátogatta, hol egy alkalommal halhatatlan Széchényi Istvánunk atyjával a széplelkű Széchényi Ferenc gróffal ismerkedett meg. Hivatali főnökénél egyizben két hirneves lebergi tanárral találkozott, egyik Martinovics vala, a másik Fessler.

II. József császár halála után a régi jogállapot állittatván vissza, 1790-ben a magyar koronát is visszahozták Budára, hol a megyék nemesei állottak őrt mellette. Az abaujmegyei nemések közt Kazinczy is örizte a magyar királyok kettős koronáját.

Ezidőben alkotta vagy inkább csak akarta alkotni Ráday a magyar szintársulatot Pesten, s Kazinczyt maga mellé vette. Még akkor nagyon eredeti nézetek uralkodtak apáink között, mert mint Kazinczy mondja: Sokan haraggal járána fől s alá, s azt állíták, hogy a magyar nem született bolondnak.

Az előbbi állapotok visszahelyezésével a protestánsok elbocsáttattak tanügyi hivatalaikból, köztök Kazinczy is; de ígéretet nyertek, hogy más hivatalokra fognak alkalmaztatni.

Kazinczy a tanügyin kívül semmi más hivatalt nem kívánt; mert érezte, hogy csendes egyedüliségben irományai által sokkal üdvösebben működhetik, mint bármely hivatal gépleges teendői között.

Széphalomra költözködvén 1791-ben, építkezni kezdett, hogy ott magának és tanulmányainak éljen; de a protestans nagyok arra ösztönözék, hogy miután Swieten és Pászthory kegyelik, menne Bécsbe uj hivatalt kérendő. Ezen bécsi útjában megismerkedett Hajnóczy Józseffel, ki szintén a beállott változások folytán volt kénytelen alispáni hivatalától megválni.

Mily nagyszerűen szép a valódi szerénység, mutatja Kazinczy példája, ki midőn I. Ferenc császár koronázása alkalmával ettől hivatalt kérne, s a császártól azon választ nyerné, miszerént a kért hivatalt Hajnóczynak szánta, e szókkal felelt

az uralkodónak: „Ennél méltóbb embert nem találhat Fölséged.“ Mire a császár meglepetve e léleknagyságról következőket mondott Kazinczynak: „Hogy megmutassam Önnek, mennyire tudom e baráti érzelmeket, s e lemondást becsülni, nevezzen meg más hivatalt s az az öné leend. Ha tíz év múlva jönne is elém, el tudnám szavait mondani.“

E nagylelkü szerénység közelebb ismeretségbe hozta Hajnóczyval, mi, mint alább látandjuk, vesztére szolgált.

Irodalmi munkásságára későbben térendünk vissza; most azon szomorú eseményről kell emlékeznünk, mely annyira üdvös munkásságát megszakasztá, s a közügyektől hosszú időre elvoná.

Alsó-Regmecen mulatott anyjánál 1794-ben, midőn télelő 14-kén viradóra bizonyos forradalmi iromány terjesztése miatt gyanuba vétetvén, elfogatott. Anyja rémulve szaladt szobája felé, a szerencsétlenséget tudatandó vele, de Kazinczy nem is gyanítván az elfogatas okát, biztatá anyját, mondván: „Édes asszonyám, látja hogy én nyugodt vagyok; ne rettegjen asszonyám, nem telik belé két hét s itthon leszek megint.

Ugyanazon hó 19-én Budára vitték fogolytársaival. Csak Kerepesen tudta meg egy keresztülutazó megyei tisztől, mi végett vitetik Budára. Könnyült lélekkel folytatta utját, mert mint maga mondá, a vád őt s néhány fogolytársát nem illette.

Télelő 29-én hallgatták ki. Kazinczy azt vallá, hogy semmiről sincsen tudomása, s csupán az ellene fölhozott vádiratokból nyert a tárgyról ismeretet. Egyik fogolytársa ugyanis megkérte, ne vallana ellene, mert nős és gyermekek atyja lévén, nem szívesen dölne szerencsétlenségbe. Kazinczy engedett a baráti szónak, s itt is saját énjét más jóvoltának rendelte alá. Az említett fogolytárs mindazáltal későbben maga vallá meg, hogy 1794-ik évi nyárelőben Hajnóczy Szentmarjay Ferencet azon üzenettel küldé hozzá, hogy a szóbanforgó forradalmi okmányt Kazinczynak kézbesítse. Midőn e vallomást Kazinczyval

tudatták, egész őszinteséggel megvallotta, hogy csupán fogolytársa iránti tekintetből tagadta amit tudott a dologról.

1795. évi télutó 4-én vallá meg tagadása okát, ugyanazon hó 23-án a királyi tábla elé állított; szorongattatását növelte fivérének Miklósnak befogatása, kit azonban nemsokára (tavaszutó 17-én) ismét elbocsátottak.

Tavaszutó 8-án halálos ítéletét fölolvasták előtte, melyet azonban föllebezett. A hétszemélyes tábla ugyan tavaszutó 16-án helybenhagyta a halálos ítéletet. Nyárhó 1-én fölolvastatott a foglyok előtt a királyi felelet, melynek értelme szerént kettő halálra ítéltetett, a többi fogságra mindaddig, míg bűnbánatuknak elegendő jeleit adandják.

A foglyok nyárelő 10-én a katonai hatóságoknak adattak át. Kazinczy több fogolytársával öszelő 26-án Brünnebe vitték vár fogságra, hová öszhó 7-én értek. Ott nedves, földalatti iszonyu helyen tartatott lehető legroszabb eledel mellett, s midőn öszutó végén a várkormányzó meglátogatta, már nem tudott fölkelni szalmazsákjáról. A várkormányzó vigasztalá, mondván: „Ma kaptam utasítást Magyarország helytartójától (József nádor) hogy saját költségén élhet, s hogy podgyászát és könyveit átadhatom. Hiba történt eddig, mert az ide kísérő tisztek semmi utasítást sem hoztak magukkal.“ Ezután Kazinczyt fölső szobába helyeztette, kinek tüdeje már annyira elszokott volt a jó és egészséges levegőtől, hogy a hirtelen változás folytán többször elájult, mikor fölvezették.

1796. évi télutó 6-án az obrovici fenytőházba vitték a foglyokat, honnét 1799. évi nyárelő 22-én legszigorúbb őrizet alatt Kufsteinba kísértettek. Innét a francia hadsereg közeledése miatt 1800. évi nyárelő 30-án Csehországon át Magyarországra Pozsonba, s később Pesten át Munkácsra vitetett.

Fogsága alatt is nemes lelke minden szép tulajdonát megtartotta Kazinczy. Nem csak méltósággal tűrte a rá mért szenvedéseket, nem csak őrangyala volt fogolytársainak, kikkel megosztotta amivel birt, kiket bátorított, lángelméje fölemelt,

ha csüggedni kezdenek a szenvedések alatt, de mindazok bizalmát is teljes mértékben megnyerte, kiknek fegyelme alá került. A sok keserőség, a nagy szenvedések nem törték meg nagyra-törő szellemét. Könyveit, melyekhez elején titokban jutott, szorgalmasan olvasá, fogyhatlan türelemmel tanult, a könyvek sorai között rozsdából készült festékekkel irogatott.

Végre annyi balszerencse után ütött a szabadulás órája, s 1801. évi nyárelő 28-án kiszabadult, miután hat évet, hat hónapot és 14 napot különféle országok különféle börtöneiben töltött, az az 2387 napi sokszerű szenvedés után.

Kiszabadultával nyugalomra vágyott, boldogság után epe-dett Kazinczy.

Mindkettőt föltaálta azok körében, kikhez szive vonzá, s kik őt szerették.

Gróf Török Lajos idős leányával Zsófiával 1804-ben házassági frigyét kötött.

Házassága a szó szoros értelmében boldog vala; Kazinczy leveleiben nem győzi magasztalni a jó hitvest, a nagy-lelkű nőt, kinek birtoka minden addigi szenvedéseért teljesen kárpótolta.

Nemsokára leánya született, s ő boldog volt, de itt is ránehezedett a sors vaskeze, mert szép kis gyermekét, kinek születése boldoggá tette és kevélylyé, csakhamar elvitte a halál.

Rövid idő mulva ismét atya lön; három leánya született és négy fia; az utósó Lajos 1821-ben, mikor Kazinczy már 62 éves vala.

A nyilvános élettől ezután sem vonta magát vissza. 1804-ben a biharmegyei népösszeiró bizottmányban működött. 1809-ben a zemplénmegyei fölkelő sereget rendező bizottmány tagja lön. 1810-ben ugyan Zemplénmegye a Győr mellett el-esettek számára állitandó emlék javaslására gr. Dessewffy Józsefet és Kazinczyt nevezte ki. 1820-ban a megyei le-véltár rendezésével bizatott meg.

1816-ban Erdélybe utazott, hol mindenütt a legnagyobb kitüntetéssel fogadták. Kedvesen emlékszik ez utjára Kazinczy, s azt írja egyik barátjának, hogy szebb három hónapot soha sem élt.

Szomoru világot vet Magyarország az időbeli társalmi viszonyaira azon megjegyzés, melyet Kazinczy ez utjáról teszen. „Erdélyben — ugymond — nem leltem több hölgyet egynél, ki magyarul ne tudott volna, s ez egy is magyarországi volt. Ellenben leltem olyanokat, kik ipamhoz irt leveleimet olvashatják és értik. A társaság nyelve Erdélyben mindenütt magyar, nálunk (Magyarország) a cifrább házaknál német.“

Teljesen boldog lett volna Kazinczy, ha rokonai igaztalansága sokszorosán meg nem keseríti életét. Ipa halála után süve lett igaztalan iránta úgy, hogy nője és gyermekei örökségeért a végtelenségig nyuló pert kelle folytatnia.

1829-ben Pestre utazott, hol a per csakugyan részére dőlt el, s végre valahára birtokába jutott nője azon vagyonnak és jövedelemnek, melyhez tizenkilenc év óta joga volt.

Ez ügyben is a gyöngéd, szerető családapát leljük föl Kazinczyban, kit, ha szavait idézzük, bámulva nem tisztelnünk nem lehet. „Én így elértem — mondja — amit magaménak néztem, de oda tizenkilenc esztendő, gyermekeim nem vették azt a nevelést, melyet nekik különben adtam volna, s én nem csak nem javithattam sorsukon, mely megtörtént volna, ha jövedelmeimet vonhatám vala, hanem magamat kénytelen valék adósságokba is verni, s Isten tudja, mint vergődhetem ki azokból.“

Kazinczy azon nagyszerű, nemzetünkre oly nagybefolyású működéséről legszakavatottabban szól életirója az Ujabb Ismeretek Tárában.

„Patakon 1770-ben — mondja életirója — a magyar asszonyságok, kik József császárt nézni gyültek össze, a német nyelvet nem értették. 1816-ban Kazinczy ujságot beszél Kisnek,

hogy Erdélyben csak egy hölgyet, azt is magyarországi születésűt talált, ki nem tudott magyarul, mert ott a társaság nyelve mindenütt magyar, pedig nálunk a cifrább házaknál német. Ugy hisszük, Kazinczyról beszélvén, ki a magyar irodalomnak atyja lett, s a magyar nyelv és nemzetiség egyik fő művelője volt, erről gondolkozni nemcsak illő, hanem üdvös tájékozás végett kellő is. — A nemzetiség mint a szellemnek nagy idoma, elején természetesen simul az emberekhez, azok minden igényeit magába foglalván s kielégítvén. Valameddig a nemzet azon természetes állapotban marad, semmi sem bírja rá, hogy nemzetiségét elhagyja; mivel az vele úgy összeforrt, hogy, mint a lélek a testtől, el nem választathatik tőle anélkül, hogy halála ne következék. Akkor a nemzetnek sem kívánsága sem képzelete nincs semmiről, amit saját nyelvében s azzal élő műveltségében föl ne találna. Ámde a szellem teljességét nem bírja e természetes állapot; ebből mind a nemzet mind tagjai okvetlenül kilépnek ha igazán szellemi életet akarnak élni. S mióta a kereszténység által magasabb műveltségre érnek az európai nemzetek, azóta mindenik csak idegen műveltség útján, tehát vezetve juthat célhoz. De a vezetés el is fojtja a nemzetiséget, ha t. i. nem fejt ki fogékonyságot az idegen eszmék iránt, vagy ha eltaszítja magától a történetek folytában mellözhetlenné vált átalakulást. Mert az emberiség szellemének fejlődése, a való műveltség, a cél, mely után egyenkint és nemzetül törekednünk kell. Mely nemzetiség arra segíteni nem tud vagy nem akar, az fölösleges, s a nemzet hozzá ragadván, vele együtt kivesz, vagy pedig, élni akarván, idegen műveltséghez folyamodik s elejti sajátját, a mi szintannyi mint halál. De a célt egyesek hamarabb megsejtik, mint a nemzet teste, az egyesek azért nagyon hajlandók önnön nemzetiségöket is feláldozni, s rajta, mint gondolják, a műveltséget megszerezni, annál inkább is, mert könnyebb ám az idegen nyelvet megtanulni, s azon a kész tudományt s művészetet, szóval, a fejlett szellemiséget élvezni, mint azokat új nyelvbe áttenni, mely addig erre nem használtatott. De az

élet folytonos működést kíván; idegen műveltség, mely nem a magunk munkája, az nem is életünk, sőt inkább halálunk, mivel egyediségünket elfojtja: azért a mások által szerzett kincs csak ösztönül szolgálhat önmunkálkodásra s továbbmenésre mindenél, kit a szellem cselekvő apostolának fölavat. Minden új nemzet Európában, mely a valódi életre méltóvá törekedett lenni, miután a latin és görög műveltségen táplálkozott, saját nyelvén kezdett tudománykodni s művészkedni, s azon még a szellem játszi múlt érdekeit is kielégíteni; — s úgy támadtak az új nemzetiségek az új tudománnyal, úgy támadtak az új irodalmak.

Míg Német- és Franciaországban tudomány és törvénykezés, az élet ama két leghatalmasabb érdeke, latin nyelven szólt, mi is beértük a latin nyelvvel. A tudomány és törvénykezés emberei latinul bölcselkedtek, amint tudtak, az élet egyéb köreiből s a tűzhely körül a magyar nyelv elégítette ki a szükségletet.

Sőt a latin nyelv mellett, s fölötté inkább mint mellette, a magyar nyelvi tudománykodás és művészkedés hathatósabban indult vala minálunk, mint a szomszéd nemzeteknél. Nemcsak az erdélyi törvényhozás és közélet mint gyakorlati tér, nem csak az egyházi mindkét honban hozott elő magyarul író férfiakat, kik nemzetünk diszeihez tartoznak — az utóbbiak közül említjük Erdősy Jánost, Károlyi Gáspárt, Szenczi Molnár Albertet, Pázmányt, Gelei Katonát, Eszterházy Miklóst stb., hanem a szorosabb tudomány, a bölselem is p. o. Apáczai Csere Jánossal büszkélkedett nálunk, midőn Németországban Des Cartes bölseletét csakugyan nem bátorkodtak németül előadni. S a történetek írásában nem csak Heltai dolgozott, hogy az utókor az elődök tettein okuljon, hanem számosan, még pedig nagyon jelesen, mint Szalárdy, Veráncz, Illyésházy, Kemény János, Cserei stb., kiket nagyrészt mai nap sem forgatunk úgy mint az írók megérdemlették, s nekünk ám kellene is. S a költészet mezején a történeti énekeket dallók után föltűnt Zrinyi Miklós, Liszti s többen,

kikhez azon időben, midőn nemzetiségünk hanyatlásnak kezdett indulni, Győngyösi csatlakozott.

De Franciaország XIV. Lajos alatt szellemi uralkodást kezdett gyakorolni; a legszebb és mulattatóbb, de a legtudósabb művek is francia nyelven irattak; a szellem egész Európában élvezni áhítá azokat; azért franciául tanultak mindenütt, mert azon műveket latinra fordítani alig lehetett — hasztalan is volt volna: — a gyakorlatlan új nyelvekre fordítva pedig báj nélkül, sokszor érthetlenné maradtak. Mégis ezen utóbbi utat kellett folytatni, s a francia műveket addig fordítgatni, míg a fordító nyelv, s ez azon dolgozók mive lönek vala. A francia irodalom után a német emelkedett, szóródtan, ezer meg ezer gyökérről nagy terebélyes fává, mely jelenben a szellem bizodalmanak nagy részét foglalja.

A magyar nemzet úgy viselte magát, mintha egészen elfeledte volna a múlt századokban nyert szellemi készségét, mely képes vala mind önmunkásság útján, mind másokat utánozva működni a szellem birodalmában. Egyfelől, annak magasabb rendei, az idegeneket nem annyira csudálták mint majmolták. A divat hatalmasabb mint bármi, ha az egyetemesség eszméje nem buzdítja a keblet; — másfelől, annak középrendei, a honit nem birták becsessé tenni, s az öröklött kincset úgy becsülni, hogy általa ők is emelkedtek volna. Ezt elmulasztván, a nemzetre az idegen miveltség nem ösztönzőleg, hanem úgy hatott, hogy érte majdnem elfelejtette a magát. A magyar nemzetnek okvetlen kellett úgy a francia mint a német műveket addig addig fordítgatni, míg nyelvét nem csinosítja s maga nem mivelődik, hogy hasonlót tehessen, mit mások tettek; különben vagy természeties állapotjában kellett volna vesztelenie, — s ebben voltak 1770-ben az asszonyságok Patakon, kikhez II. József hasztalan szólt, mert egy sem értette a német nyelvet, de kik előtt alkalmasint az említett régiebb magyar írók sem voltak ismeretesek: — vagy, miután Európában lehetlen volt vesztelenie, az idegen nyelvet megtanulni, s az által a honit elmellőzni sőt

elfelejteni, mi nálunk szinte megtörtént. Azért beszéltek nálunk 1816-ban és beszélnek talán 1852-ben (s 1860-ban) is a cifrább házakban németül. A magyar irodalom, minthogy öröklött birtokát is elhanyagolta, sem eléggé gyorsan, sem eléggé jól és helyesen nem ültette át honunkban az európai szellem műveit, s megengedte, hogy embereink, kik akarva nem akarva megismerkedtek a külföldi miveltség ál és valódi bájaival, azokat idegen nyelvekben keressék. Nagy részt elfelejtették nálunk, hogy önmunkálkodás nélkül a nemzet élni szünik; viszont hogy a szellem, mint a láng, fölfelé jár. Egyik osztály csak élvezett a kész idegen kincsekből; másik osztály meg hamar felejtette, hogy a szellemnek, a nyelvnek csak eszközei, s hogy az, mely őt nagyon nem iparkodik kifejtetni, lassankint elmellőztetik.

S Kazinczy Ferenc munkálkodását e szempontról, melyet itt kijelöltünk, méltassuk; sőt úgy vagyunk meggyőződve, irodalmunk viszonyát is a nemzethez, csupán erről ítélhetjük meg voltaképen. Valamig irodalmunk a szellemnek minden akár tudományi, akár szépirodalmi, akár műveleti vagy gyakorlati kelleit jól ki nem elégíti, addiglan nem teljes eszköz a miveltetésre, s addiglan nemzetiségünk gyarló. S ha Kazinczy törekvésének látása nem költi bennünk az imint kimondott meggyőződést: úgy sem őt nem vagyunk képesek méltatni, sem oda nem birunk soha eljutni, hová ő a nemzetet juttatni hosszú életében dolgozott.

Kazinczy minden előtt a nyelvet akarta miveltetni, a folyóiratit szintugy mint a költőit. Arra két eszközt választott, fordítgatott és nyelvtanilag működött; tehát szépirodalmi oldalról igyekezett a nyelvet miveltetni, egyuttal azt tudományosan is összeállítani, hogy a szépirodalomnak legyen anyaga, melyet biztosan kezelhessen.

A nyelvet úgy miveltette szépirodalmilag, hogy többféle nyelvből többnemű de csak elismert remekműveket fordítgata. Barátai, mint beszéli, többször neki estek, hagyjon fel a fordítással, s adjon eredeti darabokat. Tudta mennyivel több aki teremt mint aki másol; de elrettenté a sok

teremtő példája, s inkább akart nem rossz fordítónak mint nem jó könyvcsinálónak találtatni. S pályája vége felé azt mondta magáról: „Nekem elég érdem volt kitisztani a miveletlen telket, hogy az istenfiak szabadon futhassanak rajta.“ Tudta, hogy a művészetnek szintugy vannak érlelő pontjai mint a természetnek, s a korát megelőző irás, bármely lelkes irótól eredjen, épen oly izetlen fog lenni, mint a gyümölcs, melyet nem a természet érlele. Hol a művészet lakást fogni csak készül, ott mindenek fölött azon kell igyekezni, hogy az idegen vagy eredeti művek gipszöntvényekben s rézmetszetekben tétessenek ki. Azon kell legelőbb lenni, hogy mesteri kézzel dolgozott másolatok nagy gyűjteményét bírjuk, melynek legkevesebb érdemű darabja is többet ér, mint „mázolóinknak, kik magokat teremtő művészeknek képzelik, minden eredetijök összeséggel,“ s a melyben elgyötrött lelkeink a való szépnek szemléltében visszavehetnék feldúlt nyugodalmokat. Ezzel azonban egyedül azt akarta értetni, hogy a gondos fordítás mind a nyelvnek igen sokat használ, mind az izletet sikeresen képzi; holott a nem mesteri kézzel dolgozott eredetiek mind a kettőnek tetemesen ártanak (Baróczy életében). Előtte azon eszmény állott, hogy csak az a nyelv igazán tökéletes, melyben az irály minden nemének saját külön nyelve van; mi csakugyan a legfőbb tökély, melynek példányát a hellen irodalom mutatja fel. Azért becsülé többre a német irodalmat a franciánál: „mert csudálta ő is a franciák folyóírását, kivált a társalkodás nyelvén irt munkáikban; de nekik, ugymond, költőiességük nincs, mert nyelvök nincs hozzá. Egyébre is van szükség, mint csak simaságra, játszi ömledezésre.“ — Hogy nyelvünknek, eme keleti gyöngynek, minden ragyogását szemléltethesse, működött végiglen fáradatlanul. „Harminc esztendeje, ugymond Szalluszt előszavában, hogy dolgozásomat szekrényemben tartom, s csaknem minden esztendőben újra meg újra dolgozám azt, néha esztendő alatt kétszer s háromszor is, s utószor itt Pesten decemberben (1828.), belépvén már életem hetvenedik esztendejébe. Az igen sok gond ront inkább mint javít, s igen

könnyen hiszem, hogy az történt meg itt is. Bármit ítéljen majd dolgozásomról az olvasó, legalább egy új utat törtem meg, s Szallusznak újabb fordítója megkönnyebbedve látja majd munkáját. Nem egyszerűségre s francia simaságra, könnyűségre, józanságra kell törekednünk, hanem egyébire is. A beszédben ez a főtörvény: *apte dicere* (helyesen beszélni).

De Kazinczy nem csak fordított, ő eredeti folyóbeszédben is írt, mindig sok, néha rendkívüli gonddal. Ez utóbbira példát mutatnak Erdélyi Levelei; az előbbit tanusítják számos értékezései, itészeti s más dolgozatai, melyek folyóiratokban láttak világot. Legszerencsésebb vala leveleiben, melyek maradandó diszei a magyar irodalomnak; eddigelé nálunk levélírásban senki által nem éretett utól.

Azonban igazán oly nagy-e az, mi után Kazinczy törekedett? — Igenis, nagy az, mert törekvése kettőt ohajtott elérni, gondolatokat, műérzetet tölteni a nemzetbe, s neki nyelvet nyujtani, mely a gondolatok és műeszmék minden árnyéklatának kifejezésére alkalmas legyen. Kazinczy nagy előttünk azért, amit kivinni akart, s ha költészetünk, szóval irodalmunk jelen állapotát nézzük, nagy ő azért is, amit elérni tudott.“

Mintfogya Kazinczy eredeti művei mellett az idegenek fordításával is kiválólag foglalkozott, s ezenkívül kizárólagosan tiszta magyarságra törekedett, számtalan ellensége akadt, kik nyelvrontással vádolták őt a nyelvalkotót. E tárgyban írta Kazinczy „Nyelvrontás“ cím alatt örökké igaz sorait:

Mit mond felőled a világ,
Ne gondolj szerfölött vele.
Örülj, ha jót a jók s valót;
Ha rosztat a rossz s nem valót,
Türed és ne szólj. Ha szólsz, felőled
Még többet mond és mérgesebben.

Minden embernek van ellensége, s arról, akinek nincsen azt mondja a közmondás, hogy szánalomra méltó.

Minden közészerű szellemnek is, mely a közügy szent érdeke mellett küzdve, a nyilvánosság terére lép, a társadalom minden rétegéből akadnak ellenségei; nem lehet tehát csudálkoznunk rajta, sőt természetesnek kell találnunk, hogy a nagy Kazinczy sem lehetett ellenzők nélkül.

Az ily ellenségeskedés nagyon megfogható.

Az emberek nagy tömegében vannak olyanok, kiknél nem hiányzik az ész, a tehetség, a belátás; kik sok célszerűt, sok üdvöst indíthatnának meg, sok jót tehetnének az emberiséggel, de kettő szokta visszatartani őket: hiúság és akarat-hiány.

Az előbbi, noha hátrányos a közügyre, némileg bocsánandó, az utóbbi mindig roszakarattal párosul, s eszerént bűn.

A hiúk azért nem tesznek, azért nem indítványoznak semmit, mert a megbukástól félnek, s az általok megindított jó ügyet eléggé ügyetlenül a kudarcra egy színvonalra teszik.

A roszakaratnak, mely szereti a titkolózást, minden terhére van, mi egyegy lépéssel előbbre viszi az emberiséget, erről tehát nem sok a mondanivalónk.

Ha már most valamely lángszellem számot vetett magával teendője fölött, kitüzte maga elé a legszentebb célt, és sem jobbra sem balra nem tekintve egyenesen afelé halad, nem csudálhatjuk, hogy a hiúk úgy mint a roszakarók útjába állnak, s mint hajdan a föld mozgását erősítő Galileit börtönre vették, nemkülönb a gözerök föltalálóját Fultont örültnek nyilváníták, a mostani vezérre is, bármely téren álljon a sikra, halált, szellemi halált kiáltanak.

A hiúk szégyenlik magukat, hogy nem ők, hanem más tette a kezdeményezést oly ügyben, mely közdicséretet, közsikert aratott; a roszakaratnak félnek tőle, mert a közügy barátja okvetlenül ellenségek, ha csak egy hajszálnyival emeli is ki a tömeget tudatlansága mocsarából.

A nagy tömeg, mely nem mindig tudja megkülönböztetni a jót a rosztól, mely arra hallgat, ki legközelebb áll hozzá,

s lehangosabban kiált fülébe, mondjuk a nagy tömeg azt kiáltja, mit a közvéleményt csinálók akarnak.

Nem egy szent törekvés, nem egy nagyszerű eszme bukkott meg már ez uton.

E csekély kitérés után egy sem fog csudálkozni olvasóink közül, ha ismételve mondjuk, hogy Kazinczynak sok ellensége volt, és sok üldözője.

Csekély embernek csekélyek ellenségei, a nagy ember nagyságát az erősebb szellemek irigyelhetik csak.

Verseghy, Bacsányi s mások folytonos ellenei valának a nagy férfinak; mások, kiknek nevét szívesen elhallgatjuk, Mondolat cím alatt kiadott röpiratban támadták meg Kazinczyt. Ezek azonban magukra maradtak, az írók színejava Kazinczy mellé állott, ki, mint életírója mondja róla: „nem nyugodott soha, mind magán javitgatott fáradhatlanul, mind másokat serkente, inkább dicsérve, mint visszaretentve; mert senki nem vala készebb mások érdemeit elismerni, sőt túlbecsülni, mint ő. Nem magát nézte, hanem az ügyet. Soha nem volt az irodalom mezején közletőbb emberünk nálánál azon osztály közt, mely az idegen kész kincseket csak élvezni szereti, s a között, mely hamar feledi, hogy a nyelv csak eszköze a szellemnek, s azért nem elég magyarul írni, hanem jót és jól is kell magyarul írni.“

Szent cél lebegett Kazinczy előtt minden gondolatában, minden cselekedetében. Nem magának, nem is kortársainak dolgozott, hanem mint a nagy szellemek szokása, az utóivadéokra gondolt uttörő műveletében. Látnoki szemekkel nézett a jövőbe, midőn az általa elvetett jó magvak gyümölcsét élvezvén az unokák, hálakönyvekkel fognak megemlékezni arról, ki az életadó vala. Szépen írja ezt le ő maga Kishez intézett levelében, ki nem sokat gondolt az örök dicsőséggel, s mint mondá csak kedvesei számára irogatott.

„Nekem pedig édes barátom — felelé neki Kazinczy — az a halhatatlanság az egy bálványom, ami elől te futsz. Csak

ez legyen enyém, örömet lemondok az életnek minden öröméről, örömet tűröm az életnek minden viszás esetét. Ah! azt képzelni, hogy a szépnek, jónak, igaznak később tisztelői, midőn már régen sorvadni fogunk, vissza fognak kívánni magukhoz, hogy dicsőségünk el fogja verni álmaikat, hogy sirni fognak olyakká lehetni, mint mi valánk, hogy képeink látása leveri őket, mint a mennyei világosság, hogy neveink zengése az erénynek szeretetére, a legszebb föláldozatra fogja buzdítani őket, mint minket buzdítanak azoké, akikben az emberi nagyságot imádjuk; azt látni, hogy a legjobbjai a mostan élőknek rokonlélek gyanánt néznek bennünket, s gyönyörködnek egy kevésbé létünkön — de mi hát, mi hát kérlek az életnek minden öröme között, ami érdemes lehessen egy eszes embernek kívánságára, ha e hit nem az? Nincs az erény nélkül; a ragyogásra törekedvén, tudom mely bér vár. Amit a szédelő sereg ölel ragyogás gyanánt, az épen nem ragyogás. „Menjünk a kitett cél felé, s szeretetünk édességeit vegyük kezességül a halhatatlanságnak, mely bizonyosan mienk.“

Valóban aranyzavak ezek, melyeket a mai vezérek is elmondhatnak minden lépten nyomon, hol akár az irigység rágalmozó marásaival, akár a roszakarat, a nyegleség, a kislelkűség és szellemi törpeség lohasztó ellenszegülésével találkoznak.

Ugyanily szellemben nyilatkozik Kölcsey Ferenc Kazinczy befolyásáról a magyar irodalomra, s azon megveendő törekvésekről, melyeket a megsértett hiúság, a megkérgesedett roszakarat, a kiengesztelhetlen gyűlölet ellene támasztott. „Valóban — mondja Kölcsey — ritka szép és jó kezdődött és tenyészett valaha előre ment áldozatok nélkül. Kenyér után indul a sokaság; magános hasznokat vadász; s azt, ami az egésznek érdekli, ami lelket táplál, nemzeti erőt fejt, s gyümölcssei csak jövendőben érnek meg, gyűlöli.“ És máshol „Koszorú nem enyhíték, hanem égeték homlokát s neve híres voltát élte nyugalmaival fizeté. Ő vala, ki fiatalsága küszöbén

még csak tizenhat évü gyermek, írónk parányi körében megjelenvén, nemes, de tiszteletlen kevesektől tartott célját el nem csüggedő erőben, páratlan állandósággal, szünetlen haladásban követte. Ő vala, ki nemzetének negyven év előtt hirtelen föllobbanó, s hirtelen elalvó tüzét olthatatlan hordá keblében, még akkor is, midőn lélekfagylaló vészek környékezék. Ő vala, ki a szerencsét sem nem ígérő sem nem nyujtó irodalmi pályára számosakat tüzelt föl, s mozgást és életet öntött a tövises utra, mit sok mások elunatkozva, kétségtől leverve pusztán hagytanak.“ Máshol ismét a közönség részvételenségére hivatkozik Kölcsey mondván: „Csuda-e, ha a lánglelkü ember fáradatlan munkált? Ha a közönség részvétét csüggedetlen tűrte? Ha magát feledvén, hazájának szentelé mindenét; és a sivatag jelenben csak a virágzó jövődöt szemlélte.“

Nem lehet még elhallgatnunk Kölcsey gyönyörű sorait, melyekkel emlékbeszédében Kazinczyt magasztalva, a nagy férfiú ellenségeit sujtja, s egyszersmint az irodalom férfiainak nehéz, hálátlan és mégis dicsőségteljes pályájára vet világot.

„A mi magyar nyelvünkkel véghezvitt ujításokat — mondja nevezetes emlékbeszéde folyamában — sokan nevelték, s nevetik maiglan; pedig azok a nemzeti ébredező szellem természetes kiütései valának. Ezen szellem mint mindig és mindenütt, ugy most is és közöttünk egyes jelenetekben tüntette föl magát, hogy lassankint közönséges legyen. Nyelvünket ragadá meg legelőbb, ez lévén a legtermészetesb mód egymást érteni, egymásra figyelmezni, eszméket venni és adni, s azt, ami a kebelben titkon és külön forr, nyilvánná és egyetemivé tenni. Ily szempontból tekintem én a nyelvvel kezdett s gyors rohanással előre törekedő változást. Mert semmi sem esik e világon ok és egybefüggés nélkül; ami ma történik, annak magvai század előtt, s talán senkitől sem sejtve, hintettek el; s ami történni fog század után, az a mostani tettekből, gondolatokból, vagy talán csak sejdítésekéből ver magának gyökeret. Homályban él és munkál az író, s egykorúí által kicsinységekkel bajlódónak

tartatik; mert idejét idegen szavak magyarrá tételével, régiek keresgélésével, s több ily parányiságokkal vesztegeti. De a vezető okot legtöbbnyire csak a következés világosítja föl; s tisztán csak a maradék fogja láthatni, miként nyert az egész nemzet szó által eszméket, eszmék által tettet, s tett által jóltevő egyetemi változásokat; miként lettek százados előitéletek semmivé; miként enyésztek el egymásután száz meg száz lélekszorongató alakok; s mindezek után miként lön lehetségessé sok szép és jó, minek forrásai hosszú időkig zárva lévén, folyást nem nyerhettek.

Kazinczy nem vala legelső, nem is egyetlenegy, ki a nyelvvel történt nevezetes fordulást kezdé és eszközlé. De övé a dicsőség, hogy izlést párosított igyekezeteivel, hogy dolgozásait érzelme hevével el tudta önteni, s hogy a régiség tudományait, mit Baróti Szabó keresett, s ami Révayt nagygyá tevé, teljesen méltánylá. Csak így, s csak neki lehetett hatalmában oly széles terjedtségű befolyást szerezni, s oly közönséges erővel hatni a nyelvre és írókra, mint nem még ez ideig senki más. A közelebbmúlt ötven s egynéhány év alatt ki volt írónk közül, kivel e férfiú kisebb vagy nagyobb érintésben nem állott volna? Ki nem kereste ismeretségét a jelesnek, kit Orczy és Ráday szerettek, kit Baróczi kedvele, kinek Virág és Révay barátai valának, ki Dayka és Csokonai kifejlésökre nagy befolyást gyakorolt? Keresztül nézek írónknak itt, e tiszteletreméltó gyülekezetben jelen álló koszoruján és sokat látok, ki a legelső szikrát Kazinczy lánglelkétől kapá; s kit futásában ennek példája vezérlett, s állhatatossága őrizett meg visszahanyatlástól. Neki nem volt elég lelke minden erejét és szive minden érzelmeit a nagy célra szentelni; dolgozásoktól elhalmozva sem fordítá el a haza serdülő ifjairól tekintetét; s minden hevülő pillantás, minden kilobbanó gerjelem, mely benküzdő erőt s munkavágyat bármi távulról sejdített, részvételét nagy mértékben nyeré meg. E részvétel által adott ő sok mulólag kipattani látszó szikrának maradandóságot; e részvétel által

pótolá ki sok kezdőnek azt, amit boldogabb fekvésű népeknél az olvasó közönség első tapsai visznek véghez. Mert volt idő, keserűen emlékszem vissza, midőn az irodalmi pályára készülő ifjut szülői, mint veszni indultat siratták; midőn magyar könyvet magyar írón kívül más nem ismert; s midőn a fiatal művész egykorú közt sem talált keblet, hol kiömölhessen. Hány nem némult el akkor, mint a fogságba zárt fülmile, végképen? Hány nem fogott volna még elnémulni, hanem ha ő, a siriglan buzgó, nyujtott volna vigasztaló szót? Mert ő mondhatá, még nagyobb igazgal, mint Anchises fia: Ifju, rényt és való munkát tölem tanulj, szerencsét másoktól!

S nem csak azokra hatott ő, kik nevét és művét tiszteletben tartották, hanem azokra is, kik iránta ellenséges indulattal viseltetének. Valának ugyanis nem kevesen, kik vagy érdekeit irigylették, vagy művételei által érdekeltettek, vagy okfejeit, miken dolgozásait alapítá, veszélyesnek lenni hitték. Ezek köréből üté ki magát a sokáig titokban forralt nyelvújítási pör; mely Kazinczy ellen intézett személyes csapást; sok, az irodalmi viadalmakkal köz, illetlen jeleneteket tüntetett föl; de tárgya által a nemzetben eddig szokatlan figyelmet gerjeszte, s a rákövetkező ellenhatásnál fogva írónkba elevenséget öntött, serdülő ifjuságunk elébe szebb és terjedtebb pályát jelölt, s azt, amit ezideig nem bíránk, egy olvasó közönséget alkotott; számra és részvétre kicsinyt ugyan, de reményadót, hogy valaha írónk iránt melegedni nagyobb mértékben fog. S ez okra nézve az én ősz barátomat soha sem tartottam szánásra méltónak a nyilak miatt, miket ellenségi kezek reája, mint íróra, löttenek. Nem zavarhatták volna ezek öreg kora nyugalma, ha azt a sors más oldalról keményebb csapásokkal nem rabolja el. Mert példaként ragyogni, s minden fogvatkozások mellett is, mit az emberi természet szükségesen hoz magával, s minden ellenigyekezetek mellett is, mik ezen fogvatkozásokat vagy nagyon kitüntetni, vagy költöttekkel is számosítani törekednek, tisztelőket és követőket találni vigasztaló érzelem. S mint kell e vigasztaló érzelemnek

erősödni, midőn az ellenfél által hintett mag saját örömkre s hasznunkra virul föl! S ha Kazinczy, mint hiszem és tudom, a nemzeti nyelvet és hazát tiszta szerelemmel ölelte által, mily könnyen kellett neki gúnyt és megtámadtatást tűnie, midőn az ellene szánt csapások által a nyelv föléledése nagy munkáját elősegíttetni szemlélte! Az önérzés, mit ő oly méltán hordhatott kebelében, irigylést érdemelne, ha valamit irigyenünk lehetne a férfiúnak, kinek a sors ez érzelmen kívül oly igen keveset nyujt vala.“

Élte vége felé közeledett már Kazinczy, midőn legfőbb vágyát, legszebb ohaját teljesülve látta. A magyar tudós társaság megalakult. A nádor fölhívására az alapszabályok kidolgozásában tettelegesen részt vön, s azontúl halála órájaig szakadatlan szorgalmu munkása volt az uj tudományos intézetnek.

1831-ben az akkor dühöngő epemirigy hazaszólitá Szépmalomra családjához, hol ugyanazon év 22-én Kazinczy is áldozata lön a ragályos nyavalyának.

Csak tizenöt ember kísérte temetkezése helyére az akkor elhagyott férfit, hogy most több ezer vihesse meg neki a hála és tisztelet babérkoszorúját.

Megjelent műveiről kell még emlékeznünk, hogy, hacsak röviden is, lássa az olvasó mennyiségileg is mily roppant hatást kelle előidéznie könyvekben legkevésbé bővelkedő kortársainál.

Halála előtt megjelent művei ezek :

Gessner idillumai megjelent 1788-ban Kassán.

Bácsmegyei levelek „ 1789-ben „

Magyar Muzéum, folyóirat, szerkesztőtársai valának Baróti Szabó és Bacsányi megjelent 1788—1789. és 1792-ben Kassán.

Orpheus, folyóirat, szerkesztette maga Kazinczy 1790-ben. Kassán.

Hamlet és Macbeth, Shakespeare után fordította Kassán 1790.

Lanassa, Lermiere után fordította 1791-ben Pesten.

Stella, Göthe után fordította 1793-ban Pozsonban.

Medecin malgré lui, Moliére után fordította.

Galotti Emilia, Lessing után fordította 1791-ben Pozsonban.

Sampson Sára, megjelent 1791-ben Pozsonban.

Barhelmi Minnája " " "

Helikoni virágok " " "

Piramythia, Herder után fordította Széphalmon 1793-ban.

Sinopei Diogenes, Wieland után fordította Pesten 1793-ban.

Egyveleges fordítások, készültek 1808-ban Széphalmon.

Rochefaucauld maximái, Bécsben és Triestben 1810-ben.

Epistola Vitkovicshoz, Széphalmon 1811-ben.

Tövisek és virágok, " "

Poetai levelek 1813-ban Pesten.

Kiadta ezenkívül, hogy a régibb magyar irodalom szépségeivel is megismertesse a magyar közönséget :

Dayka verseit és Baróczy munkáit 1813—1814-ben Pesten.

A „Magyar régiségeket és ritkaságokat“ 1808-ban Pesten.

Saját összes munkáit Pesten kezdte kiadni 1814-ben Szép literatura cím alatt, melyből kilenc kötet jelent meg.

Zrinyi Miklós munkáit két kötetben Pesten adta ki 1817-ben.

Erdélyi leveleiből csak mutatványokat közlött. Ezeket 1816-ban írta.

Igen sok, irodalmi becszel bíró műve négy különféle folyóiratban és zsebkönyvekben látott világot.

Kazinczy halála után a tudós társaság, melynek mint mondtuk, egyik teremtő tagja volt, művei kiadására bizottmányt nevezett, melynek jelentéséből a következő, lángszellemű íróhősünkre

vonatkozó sorokat igatjuk ide : „Ha hazánk tudományos állására vetjük szemünket, szerényen kell megvallanunk, hogy irodalmunk serdülő korát éli ; mert a nyelvbeli kérdések még csak most kezdik az írók többsége figyelmét magukra vonni. Oly munkáink, melyek a tiszta izlésű és gondolkodó nyelvészt kielégítenék, kevés számúak ; írónk pedig, kiknek a sors az imént érdeklött nyelvbeli tökélyeknél fogva ragyogást engedett, még kevesebbek. Ha ezen keveseket méltó tekintetbe vesszük, ki tűnhetik inkább szemünkbe, mint az, kinek munkái kiadásáról e helyt véleményt adni megbizattunk? Hányan jutottak el magyar írónk közül azon ízlésre és csinra a nyelvben, azon művészi könnyűségre és remekiralmi színre, mely Kazinczy Ferenc költeményes és folyóírasu dolgozásain mindenütt látható. — Tudva van a tudós társaság csaknem minden tagja előtt, hogy a dicső férfinak ezen érdeme félszázados fáradozások eredménye ; tudva van az is, hogy akik mai nap nyelvcsin és tisztaság tekintetében legtöbb figyelmet érdemlenek, e sok hála méltó elhunytinak vállain emelkedtenek s emelkednek föl : Kazinczy-nak dolgozatai irályi tekintetben nem csak ma igen nagy becsüek, hanem sok időre azok fognak maradni, s korunkban az írók közt is igen sokan tehetik az ő munkáit haszonnal, s fogják is tenni tanulmányukká.“

Ily véleményadás folytán nem tehetett mást a tudós társaság, mint hogy Kazinczy összes műveinek kiadását elrendelje, s az 1833-ik évi IV. nagy gyűlésben a következőket határozza :

1) Hogy Kazinczy Ferenc eredeti munkái a főnebbi tudósítást tevő rendes tagok Bajza és Schédel által összedelve, teljesen jöjenek ki a tudós társaság költségén úgy, hogy 1834-től kezdve évenként egy lásson világot.

2) A nyomtatás az első kötettel induljon meg, mely a költészeti munkákat foglalja magában.

3) A fordítások közül a már megjelentek elmellözésével, 1834-ben Szallusztiusz s a Ciceróból fordított beszédek adassanak ki.

4) Mind a kétféle munkák egyegy nyomtatott íveért az elhunyt író árváinak négy darab arany tiszteletdíj járjon.

Ily uton a következő művek jelentek meg :

Kazinczy Ferenc munkái	Budán	1836-ban.
„ „ utazásai	„	1839-ben.
„ „ levelei Kis Jánoshoz	„	1842-ben.
„ „ „ Szentgyörgyi Józsefhez stb.	„	1845-ben.

Szallusztiusz épen maradt munkái, s Cicerónak némely beszédei és levelei, Budán 1836—1837-ben.

Barnhelmi Minna, Lessing után, és Botcsinálta doktor Moliére után 1834-ben.

A mostoha viszonyok okozta elcsüggedés, vagy más teendők halmaza ugy hozta magával, hogy csak Kazinczy százéves ünnepe hozta ujból emlékezetbe műveit, melyeknek érezzük hiányát mindazok, kik nem csak irni, hanem komoly tanulmány után akarunk irni.

Kazinczy életirójának ohaja, ki azt mondá: „Vajha Kazinczy Ferenc minden munkáit, eredeti és fordított munkáit, leveleivel együtt szép és itészeti kiadásban minél előbb birhatnók!“ — végre valahára teljesülni fog.

Ezzel befejezzük Kazinczyról és irodalmi működéséről szóló sorainkat s egyuttal azon t. olvasóktól, kik az idézéseket nem szeretik, szives bocsánatot kérünk.

Mentségül azon senki által meg nem cáfolható s önmagunkban tisztán érzett tény szolgáljon, hogy ama soroknál, melyeket idézünk, szebbet, jobbat, avagy lelkesebbet írunk nem csak nehéz, de valóban lehetlen vala.

A
MAGYAR IRODALOM FEJLŐDÉSE
KAZINCZY NYOMÁN.

Első valék én, aki, mint miveld
 A parlagot, törvényt s példát adék.
 Rádaim követte nyomdokom, s utána
 Kalmár és Birsi s Molnár s egy időben
 Rajnis s Baróti; két nagy bajnokok.
 És akit Ganyméd helyébe Zefusz
 Olympusába vitt, Daykám s Virág
 És Berzsenyim, Miklának éneklője.
 Bihart Vitézem, szép környét Tokajnak
 Nagyom tanítá zengzetem csudálni.
 Erdélyt Arankám, Zomborim s Buczym,
 S érdemlett pártá zöldel fürtjeiken,
 S nem lesz idő, mely azt hervadni hagyja.

Hiveim sorában nem volt még nagyobb
 És oh mikor lesz annyi mint te voltál
 — — — — Révaim!
 — — — —
 — — — —

Ki lép tirtált nyomodba? Nedves arccal
 Egy délceg ifju hágdos, sirkövedre
 Föltenni koszoruját. Láng lebeg
 Szép üstökén s csókdossa homlokát. —
 Horvát te vagy?

Kazinczy Ferenc.

Kazinczy halálával a nyelvművelés nagy munkáját nem egyes emberre hagyta, hanem a még kimulása előtt keletkezett Magyar Tudós Társaságra.

Mielőtt ezen, nemzeti nyelvünk és irodalmunk léterét képező intézetről, jelesen annak kezdeményezéseiről, s a közrehatásáról bővebben szólanánk, nem hagyhatjuk érintetlenül Kazinczy barátait, kik törekvéseiben segítségére voltak, és ellenségeit, kik épen ellenzésökkel Kazinczy sikerét csak annál hathatósabbá, ügyének diadalát csak annál fényesebbé tették.

A jó barátok közül nem egyet említettünk már, az ellenségeknek is meg van érdemök.

Kazinczy, mint mondtuk a külföld remekműveivel is gazdagítá, korában tagadhatlanul szegény irodalmunkat; ez féltékenynyé tette azon részt, mely a leghűbb szívvvel ugyan, de okadatolatlan merevséggel ragaszkodott az eredeti ősi alakokhoz.

Kazinczy megmutatta, miszerént lehet a külföldi irodalom műkincseit átültetni saját irodalmunkba anélkül, hogy ez legkevesebbet is vesztené eredetiségéből.

Miután erről mindenki meggyőződhetett és meg is győződött, elvált a konkoly a tisztabuzától.

Azok, kik csak a hazai nyelvet féltették, kik csupán a nemzeti kötelesség által érezték hivatva magukat a fölszólalásra Kazinczy ellen, ócsárlói közül magasztalói közé szegődtek; mig azok, kiket inkább személyes érdek, sértett hiuság, vagy Kazinczy dicsőségének irigylése tették elleneivé, nem tudtak azután sem a nagy szellem működésében megnyugodni.

*

Igy van ez mindenben és mindenütt.

A becsületes fegyverrel legyőzött becsületes ellenség tisztelő baráttá válik, még a szemtelen vágytárs a legdühösebb diadal után is orgyilokkal küzd a győző ellen.

Kazinczy életében mig vele egyideűleg szorgalommal és tehetséggel működtek sokan, s mind hasznára voltak irodalmunknak, akár a nagy férfiú oldala mellett küzdöttek, akár ellene.

Kisfaludy Sándor olyan hatást idézett elő a költészetben, minöt Kazinczy az összes irodalomban.

Ki nem olvasta Himfi szerelmeit, melyeknek szerzőjéhez Kazinczynk e gyönyörű sorokat írja :

Te a csodát ujjá tevéd közöttünk.
 Szirtek követték lantod zengzetét
 S a zordon rengeteg vad szörnyei,
 S az ifjak és leányok a mezőn
 Kik általad szebb lángra gyuladoztak.
 Uj koszorura, dísze nemzetednek
 Szükséged nincs, de vedd azt hódolással
 S add által a hőslánynak, kit dalod
 Vauklúzi társa mellé léptete
 Mint ő Petrarka mellé tégedet.

Kisfaludy Sándor költeményeitől meg volt hatva az egész nemzet; gazdag, szegény, főúr, pór, aki csak olvasni tudott, magasztosult nagy költője dalain. Még a magyar nyelv ellen küzdő latin iránynak megmaradt néhány embere is elkezdé hinni, hogy csakugyan lehet magyarul is írni. Kisfaludy egy volt azok közül, kiket ritka szerencse kísér e földön, az a ritka szerencse, hogy kortársai már életében azon tiszteletet tanúsítják iránta, melyet a legjobbak legjava is csak halála után várhat az utóivadéktól.

Himfy szerelmei után regéket irt Kisfaludy Sándor a magyar előidőkből, melyek az előbbihez hasonló elismerésben és kedveltetésben részesültek.

Kis János, kinek eredeti és fordított művei már meghaladták a százat, ritka jellemű és érdemű férfi volt e honnak. Még tanuló korában társulatot alakított tanonctársaiból, mely minden szombaton délután legalább két óráig tartó tanácskozmányra összejött, hol egymásnak közmegegyezéssel foglaltosságokat szabtak, egymás munkáját barátságosan megbirálták. Ez vetette meg alapját a Sopronban még ma is fönálló magyar társaságnak.

Ime egy tanuló ifju lelkének sugalma adta az ujmutatást arra, mije nem volt, s mire vala szüksége a hazának, hogy tudomány és irodalom viruljanak.

Kis János szintén a szerencse kedveltjei közé tartozott, mert azonkívül hogy szuperintendensi állása anyagilag is kedvező helyzetet kölcsönze néki, irodalmi érdemei elismeréseül nemesi oklevéllel ajándékozta meg a király és Festetich Ignác gróf, kinek jószágán, Sz.-Andráson született, ősz atyját, fia érdemeiért minden jobbágyi szolgálat alól fölmentette.

Berzsenyi Dániel Kisnek ifjukori barátja, s a kisdéd soproni irodalmi kör tagja egész öntudatos életét a tudománynak és irodalomnak szentölé vala. Kis által megismerkedett Kazinczyval, kinek híven követte elveit. Ezokból a már említettük Mondolatban Kazinczyval együtt őt is megtámadák annak ellenségei. Sok szép és magasztos költeményen kívül bölcsészeti művel is gazdagítá irodalmunkat.

Kisről és Berzsenyiről mondá Kazinczy :

— — — — Kedves nékem a
Nagy mester, és a választott tanítvány.

Azok közé, kik még a tudós társaság keletkezte előtt önállólag, csak egykét pályatárssal szövetkezve, működtek, tartozik most is élő irodalmi aggastyánunk Szemere Pál. E most már 75 éves ősz férfiú még 1802-ben, tehát 58 év előtt adta ki első költeményeit. Azóta szakadatlan türelemmel műveli irodalmunkat, s nem csupán költeményeket ir, hanem a valódi nyelvművelők közé tartozik, kik nem idegenből átvett, hanem

magából nyelvünk gazdag anyagából bővítik szókészletünket. Adja a felénk mosolygó jobb sors, hogy születésének századik napján még életében tisztelegessen neki az összes magyar irodalom minden művelője.

Döbrentey Gábor szintén tagja volt a Kis által alapított irodalmi körnek, s roppant befolyása volt a magyar irodalom fejlesztésére. 1807-ben adta ki legelőször költeményeit a Segítőben. Legnagyobb érdeme, az 1814-ben Erdélyben megindított Erdélyi Múzeum című folyóirat megindítása, melyhez a lelkes testvérhaza minden irodalmi erőjét összpontosítá. Erdélyben irodalmi társulatot alapított, melynek titkára lön. Tagja volt azon bizottmánynak, mely 1828-ban gróf Teleki József elnöklete alatt a magyar tudós társaság alapszabályait kidolgozta, mely érdemei elismeréseül az 1830-ban megalakult társaság titkárává nevezte. Legfőbb érdemét a Régi magyar nyelvemlékek gyűjtése teszi.

Vitkovics Mihály, noha szerb szülőktől származott, a jelesebb magyar írók közt foglalt helyet. Irt költeményeket szerb nyelven is, de művei legnagyobb része magyarul van írva. Nagy tetszéssel fogadta költeményeit, s különösen meséit a haza. Vitkovics ismertette meg a magyarokat a szerb irodalommal legelőször.

Vitkovicshez így irt Kazinczy:

Te lész az első, kit később Horányink
Tisztelve fog nevezni, hogy hazánk
Nyelvét, mint annak méltó gyermeke,
Pápaink tüzenél gyúlt szívvvel szeretted;
S feleid közt az első, sőt korunkig
Egyetlen voltál, ki azt műveléd.

Fáy András a most is működő jeles hazafi különösen irányműveivel tűnik ki. Először 1820-ban adta ki meséit és gondolattörédekeit, melyek jó hírnevét megalapították. A Békatekikház című jeles tanregényt ki nem ismeri e hazában, s

melyik szülő nem adja szives örömmel Jávor orvost gyermeke kezébe.

Horváth Endre, miután 1814. a Zirc emlékezetével mindenkit meglepett, barátai és tisztelői ösztönzése folytán rég ohajtott nemzeti hősköltemény írásához fogott, melyet Árpád korából merítve, 1831-ben adott ki.

Kazinczy körének egyik leghatalmasabb elméjü férfia Kölcsey Ferenc volt, ki nem csak az irodalom terén, hanem a szószéken is a lehető legnagyobb szerű eredménnyel működött a haza és nemzet érdekében. Kölcsey volt az, ki a Kazinczyt megtámadó Mondolatra Feleletet írt. Kölcseynek, mint minden a közönséges színvonalán fölülemelkedő szellemnek, szintén akadtak ellenségei. Különösen bírálati dolgozatai szereztek neki ilyeneket; mert mi tagadás benne, a bírálat ha igaztalan, bántalmaz, ha igazságos, sérti azt, kit talált. Kölcsey igaz bíráló volt, s mivel az emberek nagy része szenved azon gyöngeségben, hogy nem szereti hallani az igazságot, sok embert kelle megsértenie, s így nagy lön ellenségei száma. 1826-ban *Élet és literatura (irodalom)* cím alatt Szemerével egyetemben folyóiratot indított meg, melynek ő volt lelke.

Hihetőleg Kölcseyre és ellenségeire gondolt Kazinczy, midőn a békákról írt határozott irányu költeményében a mocsárok és tavak zöld és varas lakóival dicsőítetteti az istenséget, hogy a vizlakók tömérdek sokasága közt csak nekik van hangjuk, s nagy boszónkodásukat fejezik ki afölött, hogy a fülmile is énekelni bátorodik.

Kölcseyvel befejezzük azon korszakot, melyben az irodalmi erők egyedül állva, elszigetelten, vagy csak néhány rokonszellemmel szövetkezve hatottak.

A magyar tudós társaság fölállásával oly központ jött létre, melyet az irodalom egén naphoz hasonlíthatunk; naphoz, melynek mindenfelé áradoznak jótévő sugárai, mely mindenfelé termékenyít, melegít, üdít.

Arról, hogy ha a nemzeti nyelv gyarapodását, föntartását és művelődését akarják, a szellemi erőket öszpontosító intézetre van szüksége a hazának, meg voltak győződve jeleseink; arról, hogy a tárgy már a múlt század végén az országgyűlésen a haza színe előtt is előfordult, e könyv lapjain is megemlékeztünk; de mindenki csak az eszmét hozta elő, mindenki csak az alakítandó intézet szükséges és hasznos voltát indokolta, s az eszmét mindenki helyeselte, az indokolás ellen senkinek sem volt kifogása; ám a legszükségesebből, az anyagi alapról, mely nélkül fájdalom semmi sem keletkezhetik, és semmi sem állhat föl a földön, mindenki megfeledezett.

A magyar tudós társaságot elméletileg sokan sürgették, elvileg sokan járultak létesítéséhez, de tényleg hazánk legnagyobb, legünnepeltebb férfia gróf Széchenyi István alapította.

Szabadjon báró Kemény Zsigmond szavaival leírunk azon hazánk történetében arany betűkkel ragyogó eseményt, mely az 1825. évi pozsoni országgyűlés egyik kerületi ülésében a magyar tudós társaság tényleges létrejöttét eredményezé.

„Öszutó 3-ka volt — mondja jeles írónk. — A kerületi ülésben a szónokok azon tanakodtak, miért hogy a magyar nyelv az életben majd semmi gyarapodásnak nem örvend? Mi lehet e rejtélyes tény oka? ily kérdésnek a tárgy természeténél fogva csakhamar elő kellett fordulni. Okoskodás okoskodásokra következett, s a tanácskozás fonala még más napra (öszutó 4.) is átszövődött anélkül, hogy egyéb eredményre vezetne, mint ohajtásokra egy tudós társaság létesülése iránt, mely a magyar nyelv művelését tűzné ki föladataul. De hol van erre remény? hogyan léphetne életbe a többször pengetett eszme? Ez vonatott elő a különféle szónoklatokban s gördfiteték megoldatlanul kézről kézre. Az idő telt. Végre Nagy Pálra (Sopronmegye követére) kerülván a sor, némi előzmények után így sohajtott föl: A rég szóban levő magyar tudós társaságot állítaná bár elő

tehát az ország nagyjainak nemes áldozatja, mert ide is, mint az egyszeri hadvezér szerént, a háboruhoz, három fődolog kell: pénz, pénz, és csak pénz! — Ekkor előlép Széchényi István, még százados a Hessen-Homburg huszárezredben. Nekem, mondá, itt szavam nincs; még az ország nagyja sem vagyok; de birtokom van, és ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosainknak magyar növeltetését, jószágomnak egy évi jövedelmét feláldozom!

„A teremben a lelkesedés határt ismerni nem akart. A gróf jövedelme, saját bevallása szerént hatvan ezer pengő forint volt, s nemes példája többeket vonván követésre, egy óranegyed alatt a tudós társaság már meg lön alapítva.“

Széchényi Istvánon kívül ugyanazon kerületi gyűlés alkalmával Battyányi Fülöp herceg 50000, Károlyi György gróf 40000, Teleki József gróf nagyszerű könyvtárral és 5000 frttal járultak a tudós társaság alapításához.

A tudós társaság 1830-ban kezdte meg működését Teleki József gróf elnöklete alatt. Alelnök a lelkes Széchényi István lön.

Azt, mit sokan a tudós társaságtól vártak, s ma is várnak anélkül, hogy annak tulajdonképi föladatát ismernék, vagy ismerni akarnák, — a szépirodalom szélesebbkörű fölvirágoztatását, s a népies irodalom kitelhető terjesztését, ezt egy más társulat tette föladatává, s addig míg működhetett, céljának tökélyesen meg is felelt.

Ez a Kisfaludy-Társaság volt, mely Kisfaludy Károlytól, Sándornak öcscsétől nyerte nevét.

Kisfaludy Károly, egyik legszebb gyöngye irodalmunknak, bátyja Himfyéből tanulta becsülni az irói pályát, s atyjának ellene használt szigora dacára, ki az örökségből is kitagadta, hét viszontagságteljes évet töltött Bécsben, hol a festészetet tanulmányozta, s hosszabb időig volt Olaszországban, hol szintén a művészeteknek szentölé idejét.

Kisfaludy Károlyt a magyar színirodalom teremtőjének méltán nevezhetjük. Első irodalmi kísérletét Gyilkos cím alatt 1808-ban drámával tevő. Ezután irt szomorú és vigjátékait mindenütt legnagyobb lelkesedéssel fogadta a nemzet.

A jobb szépirodalmi műveket tartalmazó Aurora című zsebkönyvet is ő alapította 1821-ben, s kilenc éven keresztül halálaig szerkesztette azt.

Kisfaludy legnagyobb érdeme a már szabatosabb szép-műtani törvényeken alapuló műizlés terjesztése volt.

Sirjára Vörösmarty ez aranyszavakat írta :

Kisfaludyt ne keresd e keskeny sirban o honfi,
S e rövid élet után holtnak örökre ne véd.
Itt csak elmulandó tetemit jelölék ki baráti,
Fenn van időt múltó szelleme műveiben.

Halála után barátai és tisztelői szövetkeztek, hogy márványemléket állítanak az elhunyt sirja fölé, s hogy műveit kiadván, a honfiak lelkében is a feledhetlenség szobrát létesítsék. Arra aláírási íveket bocsátottak ki, erre előfizetést nyitottak.

Emlékszobra Ferenczy szobrásztól készítve, a nemzeti muzeumban áll; műveit Toldy Ferenc a tudós társaság titkára adta ki tíz kötetben.

Az e két célra szánt összegből fönmaradt pénz, többrendbeli adományokkal bővítve, barátai által 1836-ban szépirodalmi intézet alapítására fordították, melynek Kisfaludy Károly után Kisfaludy Társaság lön neve.

A fegyver zöreje, a csaták zaja elhallgattatja a tudományt, visszavonulásra készíti a művészetet.

Ama rohamszerű események, melyek 184⁹/-ben oly sokat döntöttek halomra, a magyar tudós társaságot úgy, mint a Kisfaludi társaságot akadályozák működésökben.

Az előbbi csakhamar fölüdült, az utóbbi ma is hallgat.

Itt néhány szerény szavunk van azokhoz, kiket illet.

Miért nem áll föl újra, miért nem szervezi magát újból az oly üdvös hatással működött Kisfaludy-társaság?

Ez oly kérdés, melyet már nagyon sokan intéztek hozzánk, s melyre egyetlenegyenek sem tudtunk felelni.

E kérdés azokhoz is intéztetett, kiket legközelebb érdekel, és sem magános uton, sem a nyilvánosság előtt adott válaszukat senki sem halotta, senki sem olvasta.

A Kisfaludy-társaság tetemes pénzüsszegekkel rendelkezett; hol van e pénz, ki kezeli azt?

Ez a másik kérdés, melyre sok tudakolónak felelni nem állott hatalmunkban.

Voltak sokan, s ma is vannak, kik azt hívék és hiszik, hogy talán a kormánynak van kifogása e társulat újra szervezése ellen, de ezt nem hihetjük, mert ellentmond e véleménynek először az, hogy a kormány a hasonirányu és sokkal nagyobb befolyással bíró tudós társaság további működését nem gátolta, s alapszabályait újból megerősítette; sőt miután minden egylet alapszabályainak meg vagy nem erősítését magának tartotta fön a kormány, nem lehet föltennünk, hogy ha talán a Kisfaludy társaság szervezete a fönálló törvényekkel összeütközésben állna, azért a társaság fönállása lehetlenné váljék, legfőlebb is az alapszabályokban kellene a kivánt módosításokat megtenni.

Jeles tehetségeknek egyáltalán nem vagyunk hiával, kik az újra alakulandó intézetnek nem csak hasznára, de diszére is fognának válni.

Nem saját nézetünket, hanem az irodalmunkat szivén hordozó közönség legnagyobb részének ohaját fejezzük ki, midön mondjuk: Álljon föl újra a Kisfaludy társaság, vagy ha ez nem lehet, adassanak elő a lehetlenség okai azok által, kiknek ez mulhatlan kötelességök.

Mindakét társaságban Kazinczy szelleme élt, s a tudós társaság ma is Kazinczy elveit követi, Kazinczyét, ki azt mondá:

Fölfelé tart mindég, lefelé nem az emberi lélek,
Égből szálla belénk és oda visszasiet.
Hasztalan a viharok részeg dühe; szép, igaz és jó,
Szent egység, s lelkünk érezi, látja hogy az.

A tudós társaság, mint főnebb mondottuk, a szétszakadozott erőket öszpontosítá, irodalmunk zilált állapotát rendszerezíté, s a tudomány minden ága számára szakosztályt rendelt.

A rábizottak ily lelkismeretes kezelése által vihettük csak oda, hogy még a lefolyt 2—3 évtizedben alig volt látszatja irodalmunknak; hogy midőn még Kazinczy egyetlenegy könyvárúst talált hazánk fővárosában Pesten; hogy még a harmincas években csak áldozatok mellett tenghetett egy két lap a hazában: ma mind a tudomány mind a szépirodalom és színművészet terén versenyezhetünk a külföld csaknem minden irodalmával; nem csak Pestnek legtöbb utcájában, de csaknem minden vidéki jóra valóbb városban találunk könyvárúsokat, a nagyobbakban könyvnyomdákat is, s a lapirodalom oda fejlődött, hogy józan nemzetünk irodalompartolása folytán már nem százával, hanem százezerével számláljuk olvasóinkat.

Hogy ily szép eredményre jutottunk; hogy a magyar irodalom rövid harminc év alatt oda tudta fölüzdeni magát, hová a külföldnek csak százados törekvések után lehetett jutnia; hogy Magyarország irodalmi ereje ily kis idő alatt több század mulasztását pótolhatá, közvetve a nemzet érdeme ugyan, de közvetlenül azoké, kik éjt nappallá téve, grúnyt, bántalmazást, üldöztetést kiállva, s az oly sokszor és sokra mért anyagi nyomorral és nélkülözésekkel megküzdve, önmaguk borostyánaival a nemzet számára is megszerzék a babért. Azt a babért, mely nélkül ma már nemzet Európa művelt földén nem létezhetik: az öntudatos műveltség, az önakaratu haladás babérát.

Sokan nem élnek már, kik nemzetünk szellemi megdicsősülése épületéhez egyegy kövel, egyegy gerendával, egyegy oszloppal járultak; sokan ma is fáradoznak, hogy föltegyék a

tetőt a dicspalotára, melyről a tudomány, a műveltség, a haladás ragyogó napja sugározza be az egész hazát.

Amazokhoz a kegyelet, emezekhez az elismerés vezeti tollunkat, s midőn a jelesek legjelesbjeiről megemlékezünk, azt akarjuk, hogy olvasóink ismerjék azokat is, kik már bevégezték föladatukat és azokat is, kik most működnek megoldásában.

Azok között, kik nemzetünk nagyságának előmozdítására irodalmi uton törekedtek, méltán gróf Teleki Józsefet említjük, valamint érdemei, ugy születési kora szerént első helyen, azt a Teleki Józsefet, ki tudós társaságunknak első vezére volt. Teleki Magyarhon és Erdélyország, a két testvérhaza közt osztotta meg szívét, lelkét. Ebben és abban a legfőbb méltóságok személyesítője vala, s emellett a magyar nemzet irodalmának idejebeli legnagyobb bajnoka. Ő volt első, ki nem csak anyagi segélylyel járult tudós társaságunk megalapításához, hanem a legszükségesebb szellemi kincscsel, nagyszerű könyvtárával áldá meg országos intézetünket. Már 1816-ban a báró Marczibányi által kitűzött két rendbeli jutalomkérdésben, mindkét babér Teleki homlokát ékesíté. Mily irányban működött, mutatja e két művének címe. Egyik „A magyar nyelvnek tökéletesítése“ új szavak és módok által, a másik „Egy tökéletes magyar szótár“ készítmódja. Legnagyobb szerű műve a Hunyadiak kora című történelmi remek dolgozat, melyet halálával a tudós társaságra hagyott.

Második helyen kit említhetnénk mást, mint a tudományokban épen ugy mint a honfírzetben bővelkedő Széchenyi Istvánt. Nem föladata e műnek, hogy Széchenyi honfírdemeiről szóljon, hogy a nemzetgazdász, hajózás, építész, s minden hazai ügy körül szerzett érdemeit dicsőítse, csak irodalmi munkásságáról szabadjon röviden emlékeznünk. A Hitel és Kelet népe oly művek, melyek megjelenése megrázkódtatá, tespedéséből fölébreszté kelet népét. Egyéb apró művei hasonló nagyértékűek, s ugyanazon látnoki szellemmel irvák. Széchenyi István az 1849-ki események óta Döblingben lakik, szive

lelke azonban szeretett hazáján csügg, s minden irodalmi mozzanatot, úgy e hon közügyeit is a legéberebb figyelemmel kíséri.

Szontagh Gusztáv, kit csak nem régen ragadott el tőlünk a halál, a magyar bölcsészeti irodalom megalapítói közé tartozik. Különös elismeréssel tartozunk neki azért, hogy a levegőben kapkodó bölcselők iránya ellen küzdött mindenha, s a valóban értékes s fölfogható alappal bíró bölcsészetnek volt barátja.

Jósika Miklós báró nem maradhat ki ez irói koszoruból. Ő az, ki a magyar regényt külföldön is érvényre hozta, ki Erdély nagy férfait s Magyarhon jelesebb embereit a mostani ivadéknál mintegy újra fölélesztette. Jósika míg hon volt, számtalan kedves olvasmányt adott a nemzetnek, külföldről is folytonosan táplálja lelkünket.

Ki nem ismeri, ki nem tiszteli s ki nem emlékezik hála-könyvekkel szemében a Szózat nagy költőjéről, Vörösmarty Mihályról?! E férfiú már 14 éves korában irogatott magyar költeményeket, s minthogy a hajlam ritkán tagadja meg magát, lett belőle a szó legszorosabb értelmében nagy embere nem csak hazájának, hanem Európának, s neve, még irni és olvasni tudó ember lesz a földön, feledékenységbe nem menend soha. A nemzet a Zalán futása, Cserhalom, Tündérvölgy, Eger és sok más nagyszerű hősköltemény íróját tiszteli benne. Szomorú- és színjátékokat előtte senki sem irt oly tiszta tollal s nagy hatással, mint ő. A nemzeti színház megnyitására Árpád ébredését írta. Vörösmarty művei egytől egyig nagyszerűek, s nem volna szabad lenni művelt magyar háznak, mely azokat nem csak meg nem veszi, hanem betüröl betüre nem tanulmányozza. Vörösmarty egy azon szerencsések közül, kiket éltökben méltányolt, s haláluk után megdicsőített nemzetök. Vörösmarty családja a nemzet családjává, árvái a nemzet árváivá lőnek, s amaz örökké zöld koszoru, mely sirját díszíti, egyszersmint a magyar nemzet örökzöld koszoruja.

Irodalmunk legnagyobb élő nyelvésze és általánosan kedvelt költője, Czuczor Gergely, sz. Benedekrendi szerzetes. Ki nem olvasta vagy olvassa gyönyörrel Az augsburgi ütközetet, Az aradi gyűlést, Hunyady János viselt dolgait és Vitéz Jánost, melyekkel költészeti irodalmunkat gazdagította? Ki nem ismeri gyönyörű iránykölteményeit és népdalait, melyek a legalsóbb néprétegekig hatottak? A legfontosabb, legnagyobb szerű művel, melyet tudós társaságunk eddig készített, Czuczor bizatott meg általa. E nagy mű, melyet mindedig nélkülözünk, melyet oly sokan várva várunk, s mely nemsokára birtokunkban leend, a Nagy Magyar Szótár, melyen hosszú évek során át dolgozik Pesten a hatvanéves aggastyán, kit mindenki ismer, mindenki tisztel, ki valaha olvasta műveit, vagy személyes érintkezésbe jöhetett vele.

A kegyes tanítórend annyi jeles férfiúval dicsekedett és dicsekszik ma is, hogy nehezünkre esik csak a legjelesebbekről szólhatnunk e könyvben. A legjelesebbek legkitünőbbjei közé tartozik Horváth Cyrill, ki még a múlt évben igazgatója volt a szegedi főtanodának. E mint költő és bölcsész egyiránt jeles tudósunk Tyrus cím alatt már 1834-ben szomorujátékot irt meglepően szép magyarsággal. Kuthen Király és Jolánta szintén Szegeden jelentek meg tőle. Legtöbb hasznot és fényt a magyar bölcsészet nyert tőle, s csak a múlt év végén hagyta el Szegedet, hogy ezentúl Pesten a központon élve, egész idejét azon új bölcsészeti rendszernek szentölje, melyen évek óta fáradhatlanul dolgozik. E rendszert összesetes bölcsélet neve alatt ismerik a tudósok.

Bajza Józsefről, a jeles ítéscről nem szabad megfeledkeznünk e helyt. Ő volt a nevezetes Kritikai (ítézi) Lapok szerkesztője, melyek nagy és üdvös befolyást gyakoroltak a magyar irodalomra. Világtörténetét nem fejezhette be ugyan, de a kezdet nagy reményre jogosította olvasóit. A mint költő és történész egyiránt jeles férfiú nem régen hagyta el földi hazáját, hogy a túlvilágból örömmel tekintsen azon

szép virágra, melyet a magyar nőirodalom bokkrétája leányában nyert.

Toldy Ferencet, a magyar tudós társaság jelenlegi titkárát megilleti a cím, melylyel barátai megtisztelik. Toldyt a magyar irodalom kincstárnokának mondják, ki csak abban különbözik más kincstárnokoktól, hogy még ezek őrzik a rájuk bízott kincset, addig Toldy magában foglalja mindazt, mit tudományos és szépirodalmunk fölmutatni képes. E fáradhatlan buvár, megtörhetlen szorgalmu honfi könyvtárt állithatna műveiből. Legnagyobb érdeme az, hogy a külföldnek megmutatta, miszerént a magyar irodalom nem egy évtized szüleménye; meggyőzte a külföldet arról, hogy kik egyebet nem tudnak a magyar viszonyok s irodalmi erők gúnyolásánál, saját vastag tudatlanságuknak legcsalhatatlanabb bizonyítványát írják alá. Toldy e célból először német nyelven írta meg a Magyar költészet kézikönyvét, mely 1855-ben magyarul is megjelent. Legujabban megírta a Magyar nemzeti Irodalom történetét, melylyel új fényt, új dicsőséget hozott a nemzetre. Mindnyájan elmondhatjuk Toldyról azt, mit ő egyik művében magáról elmond :

Első valék, ki kalauz kezén,
 Balul ismert, nem ismert nemzetemnek
 Bejární összes dalhonát merészlém,
 S a kor mohától eltakart nyomait
 Felfödtem eltünt szelleméletünknek;
 S kik énekökkal tarták a magyart
 Nevökben visszaadtam zengzetét.

Ismét a kegyes tanítórendet kell meglátogatnunk, hogy nemzetünk egyik diszével találkozzunk soraiban. Purgstaller (Palotai) Józséf a nagy hazafi és jeles bölcs egyiránt bírja mindnyájónk tiszteletét és becsülését. Ő is igen sokat tett nem csak a növelési pályán, hanem mint a bölcsészetnek hazánkban egyik fejlesztője mulhatlan dicsőséget szerze magának.

A csak nem régen elhunyt nyelvészt, jogtudóst és költőt, Császár Ferencet lehet-e említetlenül hagynunk? Őt, ki, miként Teleki József, nagy méltósága (hétszemélynök vala) mellett sem feledé el a hon, az irodalom iránti vonzalmát, kötelességét. Császár a jobbak legjobbjai közé tartozik. A negyvennyolcadiki forradalom után ő indította meg a Pesti Naplót, mely ma is napilapjaink legjelesbje. Azonfölül az olasz irodalom sok termékét fordította magyarra, s így az olvasó közönséget ama széplelkü nemzet költészetével ismertette meg.

Horváth Mihályt, a nagyszerű történészt Csongrád megye szülte, Szeged növelte. Egyike ő azon jeleseknék, kik történelmi kincseink után buvárkodva, sok igazgyöngyöt hoztak a fölszinre, s tisztítottak meg az idő mohától. Most Hatvani név alatt írja Magyarhon történetét a külföldön magyar nyelven.

Garay János, kinek minden költeményében a forró honszerelem adott irányt, szintén már elköltözött körünkből, de élnek művei, s még magyar lesz a hármás bérc övezte hazában, élni fognak? Nem sokat kell irnunk munkásságáról; nem hiszszük hogy legyen magyar, ki Garay szellemében imitt amott saját gondolataival ne találkoznék. Utósó műve, mely egyszerű mint hattyudala volt, Szent László, melyben oly sok szépet, oly sok dicsőt mond eleinkről. Garay egyike volt azoknak, kik nagyszerűen szép törekvéseikért nyomort, inséget, szenvedéseket, testi és lelki kinokat aratott. A közönség, ez a szélszélyes urnő szenvedni hagyta egyik legnagyobb költőjét, szenvedni a szó legközönségesebb értelmében; mert a szemevilágától megfosztott családtyának nagyon csekély segédkönyvtárnoki fizetéséből kelle táplálnia övéit, s nem volt a milliók közt egy is, ki insége enyhítésére gondolt, ki nyomora megszüntetését föladataul tette volna. Érezte Garay ama nagyszerűen keserű sorokban irt szavakat, melyek a pelikánról szólnak. Csak halála után, midőn látta a nemzet, hogy mégis szégyen lenne, ha a magyar Kamoensz gyermekei koldulva keresnék napi

kenyeröket, kezdett ébredezni, s árváit saját gyermekeivé tévén, jövőjüket biztosította.

A magyar tudós társaság mostani elnöke Dessewffy Emil gróf akár mint nemzetgazdászati író, akár mint szónok hazánk legjelesbjei között méltán foglalhat helyet. Csak két művét említjük, melyre azok, kik valaha olvasák, bizonynyal a legnagyobb elégteliséggel emlékeznek vissza. E két, szerző meleg honfiéretéről tanuskodó mű: „A magyar vám, kereskedési ügy és annak végeligazítási módjáról,“ továbbá a „Fizessünk, amennyit becsülettel elbirunk magunknak magunkért“ című röpiratok.

Nemde örvend az unoka, ha nagyatyja szép tetteit mások által elmondadni hallja, sőt minden ösieskedés nélkül szivesen ismétli ömaga is, mit dédeiről mások jót beszéltek; szive vonzódni fog ahoz, ki oly szép és nagy tettekkel ismerteti meg, melyeket még ő maga sem tudott, vagy ha tudta, nem volt képes be is bizonyítani azokat. A magyar nemzetnek e köztiszteletben álló dicsőítője Szalay László, ki legujabban megkezdett történetével nagyon sok szép tettét hozta napfényre a magyarnak, s nagyon sok balvéleményt igazított; nagyon sok rágalmat cáfolt meg. A sok fáradsággal teljes mű azok közé tartozik, melyet a világ minden művelt embere örömmel olvas el, bármely nemzethez tartozzék is, de melyet minden magyarnak elolvasnia legszentebb honfíui kötelmeihez tartozik.

Tudós társaságunk mai alelnöke, az államtudományokban oly igen avatott Eötvös József báró gazdag tollal irt regényei által lön nevezetes, nem csak a hazában, hanem Európa minden műveltebb államában. A Karthauzit sokan háromszor olvasák, nem azért, mintha először meg nem értették volna, hanem azért, mert nem tudtak a nagyszerűen szép eszméktől egyhamar megválni. A Falu Jegyzőjét ki nem olvasta azon meggyőződésben, hogy nemes sziv irhatta csak. E regény hatása korszakot képező irodalmunkban, elolvasása nem csak ostromozta az ostromozni valót, hanem megjavította magát az olvasó

lelkét, ki netán más véleményen vala. Ez s történeti regénye „Magyarország 1514-ben“ halhatlanná tevék Eötvös nevét, ki azonfölül jeles szónokaink jelesbjei közé tartozik.

A jeles sárospataki tanár Erdélyi János egyike hazánk legjelesebb és egyszersmint legigazságosabb ítéseihez. Nagyon nehéz ítéletet mondani úgy, hogy az, kire mondatott, igazságos voltát elismerje. Ehez kiválólag ért Erdélyi s amennyire szükséges az elemek háboruja, hogy tisztuljon a lég, olyannyira elkerülhetlen az igazlelkű ítéset, hogy tisztuljanak az eszmék. Erdélyi a Magyar Népdalok és népmondák szerkesztője, melyeket a tudós társaság adott ki. Eredeti költeményei s egy színműve kiválólag tiszta és szép izléséről mindenkit meggyőznek.

Legjobb napilapunk szerkesztőjéről Kemény Zsigmond báróról csak azért emlékezünk meg ily későn, mert a hazafiúi és irodalmi érdemek mérlegelésére s az eszerénti osztályozásra nem érezzük sem hivatottnak, sem illetékesnek magunkat. A nagytudományu honfi mindazok után született, kikről már megemlékezünk, azért mondjuk el róla csak most, hogy ott, hol a halhatlan magyarok egykor lakni fognak, b. Kemény számára már ezidőszerént van biztosítva hely. Biztosította ömaga jeles államügyi dolgozatai, s minden honfi által nagy érdekléssel olvasott regényei által.

Nem csak a kegyes tanító- és a szent Benedekrend adott jeles férfiakat irodalmunknak, a zirc-cisterci rend sorából is léptek sokan az irodalom küzdterére. E rend egyik jelese Szvorényi József. Már az egri papnöveldeben 1835-ben keletkezett magyar irodalmi társulatnak egyik alapító tagja volt. Szvorényi a magyar tanírodalomnak egyik legjelesebb művelője. Ő írta a Magyar ékes szókötést, s a minden tanodában használatban lévő Magyar olvasmányok kötetét.

Irodalmi intézeteink közt, különösen hasznosságra nézve méltó helyet foglal a Szent István társulat, mely föladataul tüzte ki a vallási és ismeretterjesztő irodalmi termékeknek

terjesztését nem csak a műveltebb osztályok, hanem a nép legalsóbb rétegei között is. E társulat érdemdús másodelnöke Danielik János egri kanonok, ki mint író is különös tiszteletünket veszi igénybe. Danielik Pesten lakik, s kiválólag az irodalomnak él, melyet elnöki bokros teendői mellett több becses dolgozatával gazdagított már.

Sok éjen és napon kell küzdenie a bányásznak, míg nemes ércet, néha évekig kutat, míg aranyt talál. Valójában nem csekély azok száma, kiket, ha érchez hasonlítjuk az irodalom termékeit, méltán a nemesek sorába tehetünk; de nekünk is nagy tért kell átkutatnunk költészeti irodalmunkban, még az aragnál aranyabb Arany Jánosra találunk. Toldyja, Toldy estéje s apróbb költeményei általános bámulatot gerjesztettek nem csak az íróknál és műbíráknál, hanem a közönségben is. Arany azon ritka férfiak közé tartozik, kik rendkívüli tehetségekkel és hivatottsággal páratlan szerénységet kapcsolnak egybe. Vajha irodalmunk e valódi aranybányája ne volna tanári teendőivel úgy elfoglalva, hogy minden időjét megbecsülhetlen működésének szentölhetné. Meg kell mégis elégednünk azzal is, mit tőle birunk, kivált ha meggondoljuk, hogy becses az arany, de ritka.

Ki ne emlékeznék a tiz év előtt megjelent remek költeményre, melynek Gólya volt címe, s melyet az egész hazában rövid idő alatt mindenki könyvnélkül tudott. A tiszta magyar nyelvű búbajos dalokban mindenki Tompa Mihályra ismert. Regéit és költeményeit szerte szavalják, dalolják az országban. Sokszor öröm foghatja el lelkét, midőn a hanvai regényes vidéken andalogva, a földműveléssel foglalkozó férfiak, a házi teendőiket végző asszonyok, s a fák árnyában játszó gyermekek szép eszmékben bővelkedő dalait hangoztatják vissza. Tompa egyike azoknak, kik a nép nevelését tüzték ki föladatukul, s ennek megoldásában a legszebb sikerrel munkálkodnak.

Csengery Antal komolyabb államügyi kutatóink egyike, nem csak mint a hajdani Pesti Hírlap szerkesztője, nem csak

mint jeles ítésh, hanem kiválólag mint műfordító nyerte meg a tudósok bizalmát, és az olvasóközönség szeretetét. Jelenleg mint a magyar tudós társaság másod titkára működik.

A legnépszerűbb magyar költő, kit a mult évtized roham-szerű eseményei elsodortak közölnk akár örökre, akár mint sokan hinni szeretik csak egyidőre, ezen önmagát emésztő láng-szellem Petőfi Sándor. Sem előtte sem utána senki sem tudott még ugy izlése szerint írni a magyarnak, mint Petőfi, s ha van még e hazában olvasni tudó ember, ki nem ismeri költeményeit, ezeknek megsugjuk, hogy a jó hazafi Petőfi műveiből imádkozik.

Szerénységben Aranyhoz hasonlít Ipolyi Árnold, a Magyar Hitregék hallhatatlan szerzője. Tudjuk, hogy eleink nem a keresztény vallást követték, hanem a szent természetet imádók valának hegyeken és berkekben. Ezt a mostani kor előtt homályban lévő szentemlékü időszakot elevenítette föl számunkra Ipolyi varázselmójétől vezetett varázs tolla.

Greguss Ágoston egyike azoknak, kik az ítéshet néhez s emellett hálátlan terére léptek. Greguss sokat tett a szépiészeti izlés fejlesztésére, s noha sokszor és sokoldalú megtámadtatásoknak volt kitéve, elveihez hiven ragaszkodva, mindenkor érvei helyességében, s öntudata tisztaságában találta megnyugvását.

Nem szabad legjobbnak neveznünk egyet is azok közül, kiket említünk, mert irodalmunk elejének minden egyes tagja méltán igényli, hogy legjobbnak tartassék, azért nem mondhatjuk, hogy a legjobbat, hanem azt igen, hogy a legkedvesebbet hagytuk legutójjára. E legkedvesebb, s születési idője szerint legifjabb Jóka i Mór, az aranytollu regényíró, ki több szót irt már életében, mint ahány csepp vízzel vérrokona a kedves Sajó bir, a gyöngédtollu dalnok, s az éleskőrmű Kakas Márton.

Ezek azok Nemzetem! kik előtt kiválólag meg kell, hogy hajoljunk, s kiknek az elismerés, a hála, a tisztelet és közszeretet babérait rakjuk halántékaikra. Ők az égő szövétnekek, kik a

fővilágosodásnak mindenelőtt szükséges eszméjét viszik szerte a hazában, ők a lángoszlopok, kik a sötétben előttünk járva világítanak a homályban, hogy a tudás, a megismerés, a közműveltség és közboldogság ígéretföldére vezessenek minket.

S mindezeknek és sok másoknak, ki más volt uttörő vezére, mint ama lángszellem, melyről e lapokon oly sokszor megemlékezünk?

Ki mutatta meg az ösvényt, melyen haladva, irodalmunkat azon színvonalra emelheték, melyen ma dicsőn áll; melyen haladva oly nagy olvasóközönséget teremthettek maguknak, minővel a magyar irodalom ma dicsekedhetik?

Van-e az olvasók közt egy is, ki e kérdések olvasásánál nem gondol azonnal **K a z i n c z y r a**, a vezérek vezérére?!

Vannak valójában sokan, kiktől még meg kelle emlékezünk, ha e könyv szűk lapjai megengedék vala. Nem hallgathatjuk el mégis **Katona Józsefet**, **Bank Bán** hallhatatlan szerzőjét, kinek a nemzeti színház előtt oszlopot állított a kegyelet; **Horváth Istvánt**, a jeles történetírót; **Körösi Csoma Sándort**, a híres utazót, kinek fölfödözéseit a félvilág használja; a kun eredetű **Jerney Jánost**, a szintén nevezetes utazót és régiségbuvárt; a nagynevű **Bugát Pált**, ki sokat tett arra, hogy irodalmunkat a külföld is megismerje és becsülje; a nagytudományu **Érdi Jánost**, ki nemzeti muzeumunk kincs- és régiségtárát ugyszólván megteremtette, s a régiségtannak hazánkban meghonosítása körül roppant érdemeket szerzett; a minden ismeretben és tudományban itthonos **Brassay Sámuel**; nemzeti muzeumunk nagyérdemű igazgatóját, s jeles író és szónokot **Kubinyi Ágostont**; az orvosi tudomány egyik irodalmi képviselőjét **Pólya Józsefet**; a hazánk minden zégét zugát ismerő és ismertető **Fényes Eleket**, a **Honderü** utján irodalmunkat a felsőbb körökben kiválólag terjesztő **Petrichevich Horváth Lázárt**; a nagyelmű **Schirkhuner Móricot**, ki annyi jeles művel gazdagítá taniralmunkat; a vidorkedvű s kedélyes tollu **Kovács Pált**; az őseink vallását oly szép eredménnyel ismertető **Jászay Pált**; a nyelvhasznítás terén nagyszerű sikerrel működő **Hunfalvy** testvéreket **Jánost** és **Pált**;

a jeles élcek gunyiratok nagymesterét Nagy Ignácot; a mulattató tollu Frankenburg Adolfot; a főrendü utleirót gróf Andrássy Manót; s hazai tájrajzaink jeles ismertetőjét báró Prónay Gábort; a minden közügyet irodalmilag támogató Szemere Bertalant.

Alig találnak helyet elménkben a gondolatok, midön a magyar irodalom minden bajnokáról szeretnénk, hacsak néhány szóval is megemlékezni. Ha egyik másik neve nem áll is e lapokon, az sem feledékenységünknek, sem tiszteletlenségünknek nem lesz fölróható, hanem egyenesen azon örvendetes körülménynek, hogy a legügyesebb gyöngyhalász sem képes a tenger fenekéről fölhozni minden gyöngyöt.

Nem feledkezhetünk el még a széptudományu s jeles papról, Székács Józsefről; a népnevelés körül buzgón működő Majer Istvánról, a régebben közkedvességü Kuthy Lajosról; jeles történészünkről Schröck Ferencről; a jeles hazafiról s nagyügyességü szerkesztőről Török Jánosról; a kisedővök szószólójáról Ney Ferencről; a nép kiváló írójáról Boross Mihályról; legjobb kész szótárunk írójáról Ballagi Mórról, a bűvös dallu Pájer Antalról és Tárkányi Béláról; a szép tollu Bérczy Károlyról; a Telivér szerzőjéről, Pompéryről; jeles északi utazónkról Reguly Antalról; a bűvös bájos dallu Lévy Józsefről s a nem kevésbé jeles dalnokról Szász Károlyról.

Nem hagyhatunk el még néhány nevet, melyeknek hordozói mindenkor a haza szeretetével és haladásával egy lélekzettel lesznek említendők. Ezek: Vajda Péter, Vida József, Degré Alajos, Kövály László, Lauka Gusztáv, Vahot Imre, Szelestey László, Szabóky Adolf, Berec Károly, Jámbor Pál, Lónyay Menyhért, Szokolay Gyöző, Kövér Lajos, Lisznyai Kálmán, Pálffy Albert, Pák Albert, Dobsa Lajos, Mentovich Ferenc, Sükey Károly, Szilágyi Virgil, Székely József, Gyulay Pál, Bulyovszky Gyula, Lonkay Antal, Szegfi Mór, Szilágyi Sándor, Vajda János, Balázs Sándor, Szathmári Károly, Tóth Kálmán, Balogh Zoltán.

Nőirodalmunk is napról napra fejlődik, s szebb jövőnek néz eléje : A régiek közül Dániel Polixena, Kármán Fannija, az újabbak közül Bezerédy Amália, Malom Luiza, Kempelen Riza, Bulyovszky Lila, Tóth-Majthényi Flóra, Bajza Lenka, Kanya Emilia, Balog Melanie, Atala, s mások biztosítják a hazát, hogy nőink sem maradnak el a külföld irónőitől.

Mindezek, valamint az előbb említettek a Kazinczy kitüzte uton haladtak, s ha valaki azt mondaná, hogy van ezek közt olyan is, ki többet tett Kazinczynál, azt fogom felelni rá, hogy igen is vannak a kort, az időt s a körülményeket tekintve, kik majd annyit, vagy ennyit is tettek, de a kezdeményezés, az eszmediadal dicsősége mindig nagy Kazinczyké marad.

Kazinczy volt irodalmunk egén a nap s bármily fényes csillagok tündököljenek szellemi művelődésünk egén, világosságukat mindnyájan e naptól nyerték.

Befejezésül mit mondjak nemzetemnek; minő szókkal vegyek bucsut a hármás bérc övezte szent haza lakóitól; minő mondatdal zárjam be könyvem e részét?

Az mondom, minek meggyőződéssé érlelését könyvem céljaul tüztem ki, hogy hasztalan agyarkodnak ellenségeink ellenünk; hasztalan rágalmaznak azzal, hogy nincs irodalmunk; hogy hasztalan akarnak a külföld előtt ma is vademberekhez hasonlóknak festeni. Irodalmunk, melynek termékei a művelt világ minden nyelvéen közkézen forognak, hatalmasan meghazudtolják s meggyőzik őket arról, mit velünk együtt minden honfi hisz és vall, s ez, hogy a szentírás szavait használjam hasonlatul, az: hogy az irodalom ama köszikla, melyen a honszerelem ápolta nemzeterő csarnoka épül, s e csarnok oly erős, hogy sem a rágalom, sem az irigység, sem hazugság nem veendenek rajta erőt soha.

KAZINCZY FERENC
DICSŐITÉSE
1859-ben.

„A hű
Érti a szent jelenést s felriad álmaiból!”

Kazinczy Ferenc.

I.

Szép nap viradt föl Széphalomra,
A honra szép, nagy nap viradt;
Zendüljön a Sátorhegy orma;
Völgy és lapály vig zaj miatt!
Az őszi lomb sárgán omol bár:
Mulasson itt élet, mosoly!
Rózsát hozzon a vadfolyondár,
Mely e mohos sirköre foly!

Ki nyugszik itt, csendes ligetben? —
A sokaság ismeri jól,
Mely erre néz s tolong lélekben,
A négy folyam tájékiról,
Eljutni oly könnyű odáig!
Az ég e sírhalom fölött:
Örök fényben dereng világlik...
— Mig a föld véryommal fődött.

Mert érdemére halhatatlan,
De nem várt rá virágos út;
Vérzett nehéz viadalokban, —
Felé ezer hullám tolult.
S mig folyt, — sokáig folyt — az élet:
Viszály nem szűnt, hab nem lohadt;
Pazar kézzel hinté a végzet,
Lábához a sárkány-fogat.

A törpeség, a bűn, a vakság
Agyarkodott, ment ellene;
Szégyenlék őt, és megtagadták,
Kik egy vérből voltak vele:

S élet, világ mit tőle megvont:
 Tán tüzhelyén fölleve lön?
 Űlt homlokán itt is rideg gond...
 — Örök felleg, magas tetőn!

Ki jő s profétál, bére: vadmezé,
 Szörköntös és — fejére kő;
 De mégis hogy nem értik, az lész
 A gyilkoló, a leverő!!
 Itt sem maradt el átka, sérve. —
 Majd nyomta a börtön fala.
 Lön a világ által kisértve,
 — Hanem ő „hiv és nagy vala!“

S vajjon mi, kik ma ünnepelvén
 Emlékezünk, álmélkodunk — :
 Busulásnak szóljunk-e nyelvén.
 Zöld mirtuszát tépvén magunk?
 Hozzá vigyük mult szenvedésit
 A mennyiben föl s a föld alá?
 Fájlaljuk : hogy fényben nem élt itt?
 Midőn ő azt „nem fájlalá!“

Nem, nem Dicső! mi büszkeségünk!
 Öröm zendül az ajkakon!
 Dicsőséged, melyről beszélünk!
 Kínt, életet zománcba von!
 Hiszen — mikép zord fellegekben
 Küld ujitó esőt az ég — :
 Átokszerű küzdelmeidben
 Ez a nemzet megáldaték.

A szablya, víva győztes harcot,
 Földet szerez, — s lakást az ád:
 De közszellem s hű érzet alkot
 Rideg földön édes hazát,
 És nemzetet, mely szép erővel
 Halad, épül, — és nagyra megy;
 S midőn a sors itélni jő el:
 Megáll: mert szívvel, szájjal egy.

Volt úgy, hogy ez feledve kábán,
 A nyelv, a hon mi szent nevek;
 A siető enyészet ágyán,
 Lón öntudat-vesztett beteg;
 Támadt, igaz, ki hangosan szólt,
 Epesztvén a nép bünei...
 De, — mint a szivítés az alvót —
 Nem bírta azt fölkölteni.

Te megjövél, — szeretve jobban
 A hon ügyét mint tenmagad! —
 S az alvó tűz gyors lángra lobban,
 A lélekzet megint szabad.
 Az első hév eszmélet óta,
 S hogy fürteid már fedte zuz :
 Lelket lopál veszőbe, holtba,
 Te uj, dicső Prometheus !

Nem állottál a nyelv ügyéhez :
 Hideg, gyarló kézművesül;
 De mint akit tengése vérez,
 S virulatán függ, lelkesül.
 Ástál, — sok kincset rom fődött el, —
 Sokat teremtett szellemed!
 S az ó erő, uj kellemekekkel
 Testvér gyanánt ölekezett.

Ura a dús, de zord anyagnak,
 S az izlésnek nagy mestere!
 Hő csókjától a Geniusznak
 Lelked kettős kegyet nyere!
 Kezedben a kőből szobor vált,
 Mint ült merész kecs és szabály;
 A szó hő dalba hangzott át, —
 — Nemcsak bányász, művész valál!

A szép közös kincs; — érte mentél
 Élő és holt népek közé, —
 Kisded elmét karodra vettél;
 Az álmost szód ösztönözé. —

Lelkednek szent, izzó hevétől:
 Érdek, harag széthamvadott...
 Kiáltván az oltár kövéről:
 Oda gyűjtél lelkest, nagyot!

És zeng apáink drága nyelve!
 Ingó szellő, zugó vihar, —
 Mi szép: gyöngéd érzést lehelve,
 S midőn a harc terén rivall!
 Élet — halál, bú s kedvre megnyer,
 Igéiben bűbáj lakik...
 Behat mint a kétélű fegyver
 Mind a velők oszlásaig!

Zeng, és mi élünk...! annyi villám
 Nem sujthatá le a magyart;
 Velünk az ég kegyelme nyilván...
 S örlelkeink véd-karja tart!
 Élünk, élünk...! s milliók remélnek...
 Vevén ajkad nyílt jóslatát:
 Melylyel népünk, nagy büszke népek
 Művelt sorába állatád!

Oh Szent! melyért küszködve éltél,
 — Sorsán kiontva lelkedet, —
 Ez ünneplés öröm-tüzénél:
 Lásd nemzeted, halld nyelvedet!!
 Mi üdvadóbb: az égi pálma,
 Mely ott borítja fürteid?
 Vagy ez a nép, mely itten áll ma?
 Vagy ez a hang, mely istenit?

Igaz valál, — emléked áldott!
 Haló-földed szent, szent éltedért;
 Szült sok jelest, nem szülte párod
 Egy század, míg végére ért;
 Mit mondjunk: jöve hült prodhoz?
 Áldás és fény nagy neveden!
 S a mely nyelvén s keblében hordoz
 Áldás és fény a nemzetén!!

Tompá Miklós.

 II.

Az Ér mellékin, vándor! aki jársz,
 Zöld halmokon függvén tekinteted,
 Mikről reád vidám borág nevet: —
 Szólj: áll-e még az érsemlyéni ház,
 Hol a meleg, védő fedél alatt
 Száz év előtt a gyermek született?
 Futja-e még be repkény a falat?
 Vagy küszöbén rom, pusztulás tanyáz?
 Az inda, mit vész leszaggat, lever,
 Fakúlva, most setét porban hever; —
 És kötni koszorút: nincs zöld levél,
 Emlékül annak, ki már ugy sem él!

S ha utad arra visz, hol Széphalom
 Borong előtted, mint egy néma rom,
 Melynek urát — mig el sem végezé —
 Pihenni tették a porok közé,
 S amibe kezdte, szép-, jelesbe, nagyba,
 Keze után mind félben ugy maradt,
 Mint tett közben megbénult akarat,
 Mint kőszobor, mely félig kifaragva,
 Úgy zúzaték, véletlenül, darabba:
 — Ó ne riaszson el e méla kép!
 Járd be a házat; érezd a hiányt:
 Hogy nem tolong, ünneplő raj gyanánt
 E szent emlékü ház körül a nép,
 S csak a nemes, fiui kegyelet
 Viraszt híven a szent porok felett,
 Vagy menj a kertbe, hol fehér szobort
 Az özvegy állított, hajh! nem a hon;
 S koszorut is csak ugy találsz azon:

Ha rá a szél egy-egy lombot sodort;...
 S könyút: ha sírva leled a fiut! —
 Amott Érsemlyén, emitt Széphalom...
 Bölcső s a sir közt hetvenévi ut!

Mért futni meg e hosszú, hosszú pályát?
 Dacolni vésszel, tünni sors viszályát?
 Mi cél? Mi díj? Az osztályon mi jut?
 Mi eszme úz? Mi ábrándkép ragad:
 Hogy megfeszítsd a testet, megtagadd?
 — Vagy élsz, csak mert reád kiróva van,
 Jól vagy rosszul, kín közt vagy boldogan,
 A parancsszónak megadván magad?
 Élsz, mert az élet mint folyam rohan,
 A forrástól le a torkolatig,
 Két sziklapart közt s te akaratlan
 És öntudatlan rajta a ladik,
 Mely ki sem köthet, meg sem nyughatik!?
 Sok él, bizonynyal, mint az állatok;
 Élvezve a mát, nem kérd holnapot,
 A tegnapot leörlé s még szerencse,
 Hogy nincs egy emlék, mely rideg szivét
 Az elhagyott képeket visszaintse,
 Gyönyörbe mártsa, kinban tépje szét.

— Más él, ah! szörnyü tiszta öntudattal,
 Van célja is, melyért küzd, fáradoz:
 A puha ágy, terített gazdag asztal,
 S habzó kehely, mit vágyó lányka hoz.
 — Meg más, a ronda gyékényen hever,
 Ruhája rongy, itala, étke rosz:
 Neki csak pénz kell, mit élére ver;
 S mi bölcs kezekben áldás és malaszt:
 Ó a penésznek, veszni hagyja azt!
 De válik egy egy, milliók közül,
 Mint satnya bokrok közt dicső sudár,
 Min nem rak fészket a hitvány madár,
 De rá, pihenni a felhő megül.
 Kiválik egy-egy, akinek szivébe
 Mint öntükrébe néz a büszke nap,

Ki nem hazugság Isten drága képe;
 Kinek határt, célt, fenkölt vágya szab;
 Kinek lelkét egy eszme megteli.
 Mely áldozatra hívó, nagy, nemes,
 Mit csak az bir meg, aki viseli —
 De melyért tűrni, halni érdemes;
 Kinek nem kellenek muló kegyek,
 Nem nyugalom, kincs, kéj, nem semmi ár;
 Ki szól: népemnek tűzoszlop legyek,
 Vezetni azt, én égjek össze bár;
 Ki, bár reá idéetlen gúny nevet,
 Vagy kétkedő hitlenség ráz fejet,
 Kimért utáról el nem tántorul;
 Mert jós ígét visel, szívébe zárva,
 Szólót dicsőbb jövődő álmirúl;
 S merészen indul a tenger-sivárra,
 Mert túl azon — ígét-föld virúl!

Ti Mózesek! Népek vezérei!
 Az uj uton nem intnek vert nyomok.
 Mezetlen lábatok sívó homok
 Fölmarja, — kő, vadtüske vérezi,
 És háladatlan népetek morog.
 De egy tekintet a Nébó hegyérül
 A szent országra: — kész jutalmatok,
 S köny, vérveríték, mit hullattatok —
 E kéjérzetben mind, mind visszatérül!

Kazinczy egy volt e dicsők közül.
 Annál dicsőbb, minél sűrűbb köd ül
 A kor fölött, mely látta bölcsejét,
 S minél ködosztóbb sugár volt az eszme,
 Mely lángra gyujtá vérét, velejét.
 Ő érezé, hogy népe, nyelve veszve,
 Mely egykor Árpád ajkin harsogott
 A négy folyam s a hármás bérc között —
 S itt nemzetet a népből alkotott;
 Mely Mátyás ajkin együvé fűzött
 Kunyhót s királyi trónt: — most elhagyott,
 S a dajkaszobából is száműzött.

A gyermek ajka németül gagyog,
 Csak latin zeng az iskolák padán,
 S midőn szemén az első tűz ragyog :
 Franszul susogja ifju és leány.
 A könyvszobában halmon annyi kincs,
 És minden nyelvet ért a tudomány —
 Ah! egyedül csak magyar ajka nincs.
 Lépj a szalonba, hol delnök csevegnek,
 Törvényterembe, hol egy bölcs öregnek
 Szavát lesi az ifjabb nemzedék :
 Meghallod nyelvét minden idegennek,
 Csak édes anyjokét, — azt feledték!

Tán kifogyott a századok során, a
 Nyelv kincse, mint a mindig ásott bánya,
 Ha megszakad az egykor gazdag ér?
 A rég erős törzs, villámtól kivágva,
 Lombját veszítve szárad minden ága,
 S nem hajt ki többé a korhadtt gyökér?

Mélyen temetve, mint a drága márvány,
 Ott fekszik a kincs, rejtve szem elől.
 Földdel tapodjuk, balgán rajta járván,
 És nincs egy hű, ki fáradalma árán,
 A feledésből fényre hozza föl.
 Bár durva még csak vésű kell s művész,
 S az isteneknek mesterműve kész. —
 — Áll még a törzs mint ezred évig álla,
 S bár tépve véstől, lombja megzilálva,
 Villámtól sujtott ágai elasztak :
 Még nedve nem fogy, uj hatásra gazdag. —
 De lám, tövét gaz, túske verte fel.
 Pusztul vagy él, senkit sem érdekel ;
 Feledve árnya, virága, gyümölcse,
 Most nincs ki védje, várja, szedje, költse,
 Egykor tudósnak koszoruja volt, —
 A szeretőkre lombárnynyal hajólt,
 Ágáról tépe pünkösdi hajnalán
 Imakönyvébe egy levélt a lány
 Elfordult tőle most a tudós elme,

A férfi gondja, a leány szerelme —
 S az uj hajtások ápolatlan állnak :
 Virágtalanul megérve a halálnak!

Mely álla elhagyatva műveletlen ;
 Im ösvényt verni az ős puszta telken,
 Megirtogatni a vadult mezőt,
 És nyitni, Isten és világ előtt
 Pályát, melyen majd az Istenfiak
 Szabadon versengve, bátran fussanak
 Szent cél felé : — Kazinczy tette ezt! —
 — A fény, a dics azé, ki célhoz ér,
 Övé a siker és övé a bér : —
 Azé az érdem, aki kezd!
 Mert nehezen hajt a kopár hegyoldal,
 Sőt még a völgy is, melyet gyom borít :
 Ha fel nem szaggatod szántóvasaddal
 S nem lágyítod meg szikkadt hantjait.
 Mi haszna van a dalra ösztön, eszme,
 Mi haszna gyúl a hő kebelbe láng :
 Ha hurjait szilaj kéz tépte össze
 S a művész álma, — hangzavarba veszve —
 Csak mint az örült láza hat reánk ?
 Mi haszna forr, megolvadt érc gyanánt
 A szenvedély, mely mint vulkáni láva
 El addig a sziv legmélyén lakott, —
 Ha most kiömlik s szertefoly, hiába,
 Nem lelve, ami tartsa, — alkot! ?
 Kazinczy lángszekéren szállt az égbe
 A menny tüzéből szikrát lopni le,
 És itt a nyelv bilincseit letépve,
 Adá nekünk, hogy élhessünk vele.

Ha lángital forr telt szived kelyhébe,
 Itt a pohár, vedd s öntsd ki azt bele!
 — Hisz szó nélkül az eszme puszta köd,
 S csak hang, mi illanó érzést leköt; —
 Hogy eszme s érzés leljen alakot :
 Ó, ami nem volt, nyelvet alkotott! . ? .

Nyelvet, hogy ujjá szülessék a szó,
 S bár megavult, ifjuljon ami jó.
 Nyelvet, mely kelet népeé legyen,
 E nemzeté, mely házias s csatás;
 Oly édeset, minő a szerelem,
 Erőset, mint a harci riadás!
 Nyelvet, melyen mindennek van neve,
 Mely árnyal és fest, mint tündérezene;
 Mely csörgve lejtzen, mint a völgyi ér,
 Lángban pezsegjen, mint az ifju vér;
 Mint villanó kard, legyen büszke, metsző;
 Hajlékony ismét, mint az ifju vessző;
 Zuduljon, mint az észak zord szele,
 Hogy akit sujt, a földig verje le, —
 S legyen vigasztaló, gyöngéd, szelid,
 Midőn a fájó sebhez közelít!

És legyen a nyelv, mint varázsital,
 Melytől hevüljön agg és fiatal.
 Mint csodagyógyszer, mely mindenre jó,
 Ezer haszonra álljon ugy a szó.
 Építsen abból gyermek kártyavárat,
 Az ifju zenéje, ha érzelme árad,
 A tudós, aki bölcseséget árul,
 Azon beszéljen könyve nagy titkáru.
 S habár magasra száll az inge szárnya:
 A pór se nézzen bámészan utána,
 Sőt tudja, sejtse és érezze azt
 Ekéje mellett a szegény paraszt;
 S a kunyhóban s a grófi szőnyegen —
 Szép s egyszerű, de csak egy nyelv legyen.

Ó szépek! hogyha lelkesít a dal,
 Égvén az eszme benne, mint sugár
 Gyémántban összegyűjtve s szétlővelve,
 S az eszme, mely örök szép s fiatal,
 E nyelven ünnepibb ruhába' jár,
 Önnönmagára is alig ismerve;
 Ha érzitek, hogy szivetek repes,
 S könyvezve, égve a költő dalán,
 Az ifju lelke fenkölt és nemes

S tisztább gyönyörben olvadoz a lány;
 Ha búnak, amely köz mindenkivel,
 Hangja e nyelven szivetekbe rezg :
 S ha áldozatra készen tenni kell,
 E nyelv zengése oly csodát mivel,
 Hogy rá a kő is megmozdulni kezd :
 Ha érzitek (s ezt ki nem érzi?) kérdem :
 Tudjátok-e, kié az érdem ?
 — Mi nélkül nincsen hangunk, énekünk,
 Kazinczy adta e nyelvet nekünk!

És ő e nyelvbe művészetet!
 — Mint durva kőből lesz dicső szobor
 A melyre vésű árnyat s fényt vetett
 S hideg keblén érzelmek árja forr :
 Ugy önte ő uj szellemet a nyelvbe,
 Megnépesítve eszmék sergivel,
 Mik, mint varázsigen, életre kelve,
 Rajtok nem ismert uj fény ömlik el. —
 Mert hangszer a nyelv, porban heverő,
 Ha nincs hozzá Apoll, nincs lantverő,
 Ki a lelketlen porból fölvegye,
 Melyben megernyedtt néma idege,
 S mintegy paraszttá lett a durva fa,
 Mit izléshez senki sem szoktata!
 „Hisz! ha kijátszva nincs még hangszered,
 Művészi kézzel hasztalan vered ;
 A jól kijátszott hangszeren pedig
 Egyszerre égi dallam születik,“
 Miként, ha titkon bele volna zárva,
 S most csak kilépne, a művész szavára!

De tudod-e hazám, mit szenvedett,
 Mint könyezett, türt, vérze hú fiad,
 Mint nyögött olykor a teher miatt
 Míg visszavivta régi kincsedet!

Az elpazarlott életért ki ad
 Kárpótlást? — Nyomorral küzde gyakran,
 Gunyolva ott, sárral dobálva itt,
 Békén viselve súlyos láncait,

Megnyugvást lelve csak az öntudatban!
 Ha meg-megrázta láncát olykoron:
 Hangodat vélte abban, drága hon!
 Fejét lehajtá, — sirt és hallgatott:
 E csördülés a te bubánatod!
 A régi bú, mely el nem mondható,
 Mely meglep alva, nem bocsát el ébren,
 Szót nem keres, nem lel tápot beszédben,
 Mert némasága által megható!

S midőn szabad: — hogyan viraszt, tanul,
 Eszmélkedik, mind szakadatlanul,
 Gondolkodik, ir — ir s megint törül.
 Egy szót keres, — sohajtva érzi: nincs!
 Szegény a nyelv még s rajta a bilincs...
 Meglelte most — s mint gyermek úgy örül.
 És mindenütt, a hol csak elme jár,
 Hol ész kutat, kalandoz és kísért:
 Bányát nyit ő szók s eszmék kincseért,
 Hisz minden mező egyaránt kopár,
 S ő egyben minden, — fordító, művész,
 Költő, tudós, műkedvelő s tanár.....

De gazdasága pusztul, háza vesz,
 S az életgond, — e halvány arcu rém,
 E „pajzsos férfi“ — ott áll küszöbén, —
 Jőnek baráti s átdöfik szívét,
 Mivel tovább ment mint ők akarák;
 Majd ellenségi, s az egész világ,
 Dobván reá kárhoytatás követ.
 Koszoru helyett, nemes homlokára....

S mi volt a hosszú küzdelemnek ára?
 Hogy vérig vivni nem fáradt ki lelke,
 Mig lerogyott haldokló hős gyanánt:
 Volt-e nyugalma a hogy érdemelte?
 S elismerést? — Mást ő nem kívánt!

Nyugalma! Oh! az megvan, igenis!
 Sirjában ő oly csendesén pihen ki:
 S hogy ottan meg ne háborítsa senki:
 Az utat is belepte a tövis!

Elismerés! Mit szólok? Ime itt
 Látom házáznak nagyait, szépeit
 Seregleni a szent szobor körül.
 Szivek lángolnak, ez sir, az örül;
 Itt szól az ajk, ott néma, vagy rebeg;
 Emitt a kéz int, ott könyet törül,
 S fölszakadoznak a gyógyult sebek.
 Sirunk, emlékszünk, vérünk háborog,
 A lelkesülés árja megragad,
 S szivünk verése föntebb hangot ad,
 Mintha riadna százezer torok!
 — Most vagy soha! most törve még a pálya
 Min diadalt vivhat karunk, eszünk;
 Int még az út, ha nem lépünk reája,
 Fordul a föld s mi végkép elveszünk.
 Tolul az ár és megemészt a láng,
 — Nem lesz hirünk, nyomunk sem, hogy valánk!
 De élni kell! Hiában égeték-e
 Ily nagy szivek a máglyán magukat?
 Feledve volna nevök dicsősége,
 S nem lépne senki a dicsők helyébe,
 Az unoka setétben tapogat?
 Nincs-e meg a nyelv, melyet alkotának,
 És a művészet örök remeki? —
 A zászló, mely a nagy szellemcsatának
 Küzdelmihez, szárnyát terjeszti ki!?

Oh jöjtek! Hozzon mindenki mit kell:
 Mosolyt a lányka, a költő dalát;
 Nő jöjön könnyel, — és a férfi tettel.
 Tudós, te észvilágító műveddel,
 És gyűljön össze az egész család! —
 Majd a közérzés millió körébül
 Ha nagyjainknak Pantheonja épül,
 Hol, — a kik a szellemcsatán lerogytak —
 Örök dicsőség lángjában lobognak,
 Mig ott egy kép, mig ott egy név ragyog;
 Kazinczy él, Kazinczy élni fog!

Szász Károly.

Ébredj föl végre álmaidból
 Ébredj hazánknak nagy fia!
 Elég volt már a hűvös éjnek
 Sírod felett borongnia.
 Eljöttünk érező kebelrel
 Megünnepelni e napot,
 Mely téged ezelőtt száz évvel
 A nemzetnek díszül adott.

Egy kincset hoztak őseink ki,
 Keresve e szent Kánaánt;
 S midőn e drága hont elérték,
 Tarták Palládium gyanánt.
 Éber gonddal, híven megőrzék
 Dicső királyaink Budán;
 E kincse forgott a magyarnak
 Veszélyben ezredév után.

Te ekkoron zászlót ragadtál,
 Sok lelkes ifjú gyült alá.
 Velök küzdöttél, lelked őket
 Tüzelte, majd vígasztalá!
 Úgy álltál, mint rég társai között
 Állt Éneász az isteni
 Míg végre sikerült nyelvünknek
 A győzelmet kiküzdeni!

S mi lőn e küzdelem jutalma?
 Korod hideg volt, — baj, nyomor,
 Résztvéltenség; az ég fölötted
 Komor vala, nagyon komor.

Ki hinné, hogy ki nemzetednek
 Oly nagy vagyont, kincset hagyál:
 Éhezned kelle a hazában?...
 Míg jött a jóltevő halál!

Félszázadig tartád kezekben
 Nemzetiségünk zászlaját;
 Félszázadon keresztül ittad
 A keserűség poharát.
 És megmaradtál hű magyarnak,
 Meg, a nehéz napok között;
 Békén fogadtad a csapást, kint,
 Midőn az élet üldözött!

Te nálad a szent hon szerelme
 Nem volt csupán üres beszéd;
 Te azt félszázadon keresztül
 Nemes tettel pecsételéd.
 Keblednek lángja vestatűz volt,
 Mely virasztott a hon felett
 Szent lámpaként.... s midőn kidöltél:
 Keskeny kriptádnak mécse lett!....

Ébredj föl végre álmaidból,
 Jól ismerünk mi tégedet.
 Mártir valál, ki a hazáért
 Egy életen át szenvedett.
 Nemes, nagy, óriási lelked
 A csüggedést nem ismeré...
 Emléked él, míg egy magyar lesz,
 Mint honfi, — dalnok — s emberé!

Ébredj föl végre álmaidból,
 Oh nézd mint örvend nemzeted!
 Nézd a nemes, a terebély fát,
 Melyet kezed rég ültetett.
 Nézd a nemes, a terebély fa
 Mi szép gyümölcsöket terem;
 Mint ritkaságot úgy csudálják
 Innen és túl a tengeren!

Tiéd, tiéd az érdem; ébredj,
 Meleg kebel vár, lépj közénk
 Midőn előtted meghajolva
 Érdemkoszorút kötözénk.
 Ébredj föl végre álmaidból,
 Hogy elvehesd a pályabért...
 Egy nemzet tárt karokkal vár, hogy
 Fürtidre tűzze a babért!

Ébredj föl végre álmaidból,
 És halld, midőn esküt teszünk,
 Hogy útadon járván, hazánkhoz
 És nyelvünkhöz hívek leszünk.
 Nemcsak midőn öröm mosolyg rá, —
 Nem hagyjuk el, ha vész jön is;
 Mint igaz magyarok megállunk,
 Legyen bár koszorúnk tövis!....

Nagy honfi! még se, még se ébredj!...
 Jobb hogy pihensz a sír alatt.
 Félek hogy a búnak miatta
 Köztünk szemed sírva fakad!...
 Ha megpillantod hogy szivünkben
 Mi kín, mi fájdalom lakik:
 Sírodba újra visszavágyol
 S föl sem kelsz — itéletnapig. —

Losonczy László.

 IV.

Kelj szives gazda sötét hajlokodból,
 Kelj föl! vendégid már sereglenek,
 Üdvözlő szózat hangzik ajkainkról,
 Kemény párnádról ébredj, szent öreg!
 Hallgatsz! döbrentő néma csend körülünk,
 Csak fáid halvány őszi lombja hull,
 S a torló felhők viharzó csatája
 Zúg le a Sátor-bércek ormirul.

Miért borongasz bércek legdicsőbbje?
 Melynél dicsőbbet nem talál honom!
 Tövedben kettős emlék: sir, és bölcső,
 Oly szent bölcső! és oly szent sirorom!
 Ölts szárnyat lelkem! s ha Pontus mezőin
 Percig borongtál a nagy hű felett,
 Térj meg sietve, s borulj le porához
 A bölcsnek, kit e lombok árnya fed.

Rajzoljam-e nagy tetteit? keblünkre
 Örök betűkkel jegyezzvék azok!
 A kölcsön-sugár csak törpét emeljen;
 Emléked, önnön fényétől ragyog!
 Sok kezd, de hűtlen sorsa elmeríti!
 Leroskad térde utja elején;
 Bajnok! te győztél: küzdő pályahősét,
 Célhoz vezérlé nem csaló remény.

Nem, — mint gyász ormán ama bujdosónak —
 Nem harci zászlók tűzve hantodon,
 Vezér, miként ő, koszorut a honfi
 Hálája, szellem-lobogódra fon;

*

Éjid virasztó mécse : örvilág lön,
Művészetünknek védve csarnokát,
Téged a kellem-istennők ringattak,
Te, gondjaid a szépnek áldozád.

Vészek dühétől tépve, zordon hangu
Cser volt hajdanban a magyar koboz,
Te jössz, s lelkednek varázs-ihletére,
Im, már szokatlan bájjal áradoz,
Dalló raj szállong a cser agg odvára,
A méh-királyné, — vezér-szellemed ;
A szent regének oroszlánya : nyelvünk,
Vad erejéből zsöngé méz ered.

A hon oltára lett csendes lakodból,
Lobogó lelked : az oltári tűz,
Körüle már az áldozók csoportja,
Mit hívó ajkad koszorúba fűz ;
Neked szenteli remekét a lángész ;
Műve zsöngéjét a dalló szerény,
Salakját hányja ez le, az még szebben
Ragyog fel lelked tisztító tüzén.

A nemzet bűnös álomban nyavalygott ;
A gyöngé könyvet önt, s fohászt rebeg,
De, nézd, a gyeplőt az erősnek karja
A mélység szélén mint ragadja meg !
Bilincs, vagy álom ! az álom bilincset,
Bilincs álmot szül : mindkettő halál !
A szemfedőt kik letépték hazádról,
E nagy, dicsőknek egyike valál.

De mig reánk üdv árad szellemedtől,
Te, kinnak ittrad öröm-poharát,
Atyai szived emésztő gyötrelmét,
Egy éj, a másik éjnek adta át ;
Nemes, nagy tűrő ! villám-sujtott árbo !
Égő lelkednek vértanuja te !
Önként borultál a máglya tüzére
Sötét éjünkbe mely dicsfényt vete.

Küzdő sajkádat látom utra kelni,
 Vészekből hányva hab s örvény fölött,
 Dagad hév lelked merész vitorlája,
 Jós szellő játszik fürteid között,
 Őlő gúny üldöz! de kivillan végre
 A pályafok, mit irigy köd takart:
 Itt az ohajtott mező dús viránya
 Itt az új világ rége, itt a part!

Ott állasz lelki fenség tűz szemedben
 Arcodról küzdés veritéke hull,
 Üdvözlőn zendül hűveidnek ajka;
 Megtér a hitlen, lábához borul; —
 De meghódítva nincsen még országod,
 Felütve zászlók az új partra bár,
 A még rejlő kincs, s magas szellemed közt
 Ez alacsony sirdomb lett a határ.

Szórjunk virágot e halomra! őszi
 Rózsákat hintsen minden honfi kéz!
 A dalnok égőn esdett nyugalmanak
 Virága, úgy is csak sirján tenyész; —
 S te roskadó lak, szegény tűzhelyeddel!
 Mely annyi kinnak hű tanuja löl,
 Beszélj minékünk: volt nyájas lakódnak
 Sorsával küzdő, — dús érzelmiről!

Oh! álmodó sziv, költői varázsod
 Körüled mily dús, vidám leplet szőtt,
 Fényétől tündér virágként mosolygott,
 Mely csak gyötrelmet szórt reád, — a föld;
 S mely kinadra hidegen tekintte:
 Malaszt forrása, a szent drága hon,
 A rideg hajlék, örömek tanyája,
 S e rozzant kunyhó tére — Széphalom. —

Esküdd a késő hála bánatával,
 Esküdd hazám e néma hant felett!
 Hogy: e nagy fiadnak a mit álma rajzolt,
 Valóvá himzi oldozó kezéd;

Hogy, melyet ülsz, ez ünnep ragyogása,
Mely szerte árad kunyhón, palotán
Nem szór az árvák — tennen árváidnak —
Forró könyére hideg fényt csupán.

Te pedig napja dicsőnk ünnepének,
E hon szívében mind örökre élj!
S hadd lásson újra, s újra felvirulni,
Mesés Aloe, minden század év;
Ragyogj lelkünkben; s majd ha évek folytán
Beomlott a sir hamvaink felett:
Áldóbb hajnalban nyisd fel az utódnak
Reánk mosolygó tündér kelyhedet.

Szemere Miklós.

Nem a közélet víg tréfáinak
 Tárul ma föl e kis tündérvilág,
 Hogy a bánat rejtett fulánkinak
 Mérgét enyhítse itt minden virág;
 Nem is homályos gyász történetek
 Szálából alkotunk ma oly mesét,
 Mely a rideg valónál bűvösebb
 Erőt sugároz innen szertesztét:
 Emlékünnepre gyulnak lángjaink,
 Fényt hintegetve a bölcső körül,
 Mely bár rég hamv-vederré változott,
 Késő időknek szolgál tükörül;
 Megemlegetni hálás érzélemmel,
 Száz év letüntén, a hiv bajnokot,
 Ki éltét váltságul adá örömmel,
 Mig nemzetének nyelvet alkotott;
 Fölváltgatni bús küzdelmeit
 És hült porára áldást zengeni...
 Az ő nevét susogva lengnek itt
 A művészetnek nyájas isteni! —
 — — Füstölg az oltár, ég az áldozat,
 Körülte szívünk hangosan dobog.
 Megédesül a földi kárhozat
 S az érdem új dicsőségben ragyog.
 Mozdúl az elfelejtett sirhalom
 S a bent nyugvó magasztos árnya,
 Mint egy megidvezült szent fájdalom,
 Fölkél az örvendők zajára.
 Kél s látja, mint buzog, röpül felé
 Ónszárnyain a késő elismerés,
 Mint lesz babérrá fürtin a tövis

S üdvösségévé a mult szenvedés;
 Kél s hallja, mint zendül az ajkakon
 A hála vig, dicsőítő szava,
 Mint zengi vissza most nevét a hon,
 A honnak szive, a nemzet java...
 És leng közöttünk, mintha intene,
 A nagy szellem, Kazinczy szelleme.
 — — Mert zsibbasztó halálos álmom ült
 Ez önmagát felejtő nép felett,
 Mint kit nehéz láncokba verve tart
 Egy megfoghatlan átkos bűvölet;
 Órszellemét magától ellöké
 És lón magához hűtlen, mostoha;
 Szeszélye, a külföld bálványira
 Fénylő, igézetes fátyolt vona.
 Jég volt a sziv, tévedt a gondolat,
 Idegenre szállt minden hódolat,
 A hölgy szerelme, az ifjú baja,
 A férfi gond, a lányka sóhaja
 Nem ős-hangján, de más nyelven beszélt,
 S öntelkén a magyar számüzve élt,
 Számüzve a pór-tűzhelyhez vonult,
 Mig úrrá lón a fölvelt s eltanult. —
 S ha volt, ki még lantot pendíteni mert,
 Az elvesztő divatnak ellene,
 Gunynyal fordultak messze tőle, mert
 A lant hangjának nem volt kelleme,
 Nem zendülének szívet hódító
 Bübájjal a renchez kötött szavak,
 Az érzés: egy hullám nélküli tó
 S a nyelv: pusztán felejtett, holt anyag.
 — — Kazinczy jött! és íme, völgy, halom
 Kődét elúzé lenge fúvalom,
 Hajnalfény csókdosá a hegytetőt
 S ezeryi ajk zengé az ébredőt;
 Rendült a tó, hullám hullámra dült,
 A holt anyag mozdul, meglelkesült...
 Bübájt s erőt kapott a gyöngé lant,
 Zöngelmivel hódita fönt s alant,
 S az oltár, mely már nem hevite itt,

Újonnan visszakapta hiveit,
 Megjött a látás, tisztult a zavar
 S lett a magyarból újlag magyar!
 „Oh drága nemzet!“ így sohajta föl,
 „Ne hagyd el nyelved; sőt azon haladj;
 Idegen nép zsarnok divatja öl
 S ha nyelved nincs: többé magad se vagy.
 Miveld, javítsd! nagy ősök nyelve ez,
 Ebben zokognak a mult bánatok
 S midőn rózsás ajakról zengedez,
 Kedvellik ezt az istenek magok.“
 Ekkép sohajta, s mesterújjai
 Leplezgeték az elzárt kellemet,
 Ajkán égtek a múzsa csókjai
 S fuvalt az óba jobb, új szellemet.
 Irtott, rombolt s építé újlag,
 A rémképekkel bátran szembe szállt,
 S átülteté, mit a mivelt világ
 Mezőin szépet és nemest talált.
 Az izlés volt vezére, mestere,
 Mely lépteit folyvást egyengeté;
 Olthatlan lángot a menyől nyere,
 Hogy azzal törjön a szent cél felé. —
 — — S mit szenvedett nehéz küzdelmiben,
 Oh hol van arra kép, hol arra szó?
 Lázás tenger, a mely soh'sem pihen
 S hulláma van csak, vézszel birkozó.
 Haraggal néze rá a zord idő;
 Űzött hajós volt rémes éjszakán,
 S vivott a messze parton feltűnő
 Phároszi fény: honszerelme után. —
 S elzengjük-é, hogy forró sóhaját
 A gúny hideg viharja kapta el,
 Hogy tornyosulni látta búhaját
 S jég volt körülte a rokonkebel;
 Hogy homlokára szent küzdelmiért,
 Mig a dicsók útján csodát mivel,
 A megvetés kötött martyrfűzért!?
 — — Oh fátyolt, fátyolt a gyászsképrel és
 Váljék örömmé most a szenvedés,

Zengjünk örömdalt, hogy miénk vala
S dicsőségünk magasb lón általa,
Köszöntsük hévvel s áldjuk e napot,
Mely benne nekünk egy nemtőt adott,
Szent emlékének, mely szívünkben él,
Viszhangja légyen most ez ünnepély
És ajkaink ömlengő szózata,
Törekvésének győzelemdala;
Hogy, mint e nap, a mely száz év előtt,
Rengő bölcsőben üdvözölte őt :
Mig magyar szóra, magyar szív dobog,
Zengjék nevét a késő századok
S hódoljon szellemének Hunnia,
Miként ma hódol annak Thália!!

Lévay József.

Mi hosszú volt a küzdelem!
 Eltartott majd egy századig,
 Mig végkép győzhetett az eszme,
 Melynek vezére te valál.
 Mert halva is küzdél te érte,
 Miként Atilla elesett
 Vitézinek nagy árnyai . . .
 Oh a te szemfedőd is egy
 Lengő fehér zászló vala,
 A mely körül igézetes
 Rajongással csoportosultak
 Az ifju szellemharcosok.

Nevedhez annyi, annyi kötve!
 Megérthetetlen értelem!
 Mert bölcs valál-e, ki lemond, vagy
 Rajongó, aki álmodik?
 Biró, ki ítél, s védő atya,
 Apostol és rá vértanu
 Mind egy személyben! Mennyi vagy!
 Gyermek, ki édes anyja hangját
 Először érti meg, s anya,
 Ki gyermekének hangot ad.
 Lehullott égi szikra, mit
 Sötét éjjelben a vihar
 Enyészetes szárnyára kap;
 Majd lángoszlop, mely ott világít
 A megválasztott nép előtt.

Két halma van magyar hazánknak,
 Két végzetes, megszentelt halma :

*

Pannonhalom és Széphalom!
 Amott Árpád, emitt Kazinczy!
 Onnan szerezte vissza egyik
 Az ős hazának drága földét,
 Az ifju szép had onnan indult
 Az összetiprott ős berkekbe
 Hadurnak uj oltárt emelni.
 Pannonhalom és Széphalom!
 Innen Kazinczy lelke indult
 Esméi fényes táborával,
 Hogy visszaadja a magyart magának,
 Ki annyi küzdés s vész után
 Nem látva eszmecsillagot
 Erő s lélekben összezsibbadt.
 Pannonhalom és Széphalom!
 Legyen megáldva e halmoknak,
 Föltámadásunk két halmának
 Minden parányi porszeme,

Ugy lön. Ugy lön. A vén idő
 Egy újabb kornak bölcsejét
 Szelid kezekkel ringatá.
 Eljött a kor, midőn a hajnalt
 A nemzetnek borus egére
 Nem vérrel kelle festeni
 Nem hozhatá föl azt egére
 Nem más, a szellem napja csak.
 S ki eddig kardot forgatott,
 Nem ismeré ki a magyar magát;
 Megállott a szilaj folyam,
 Mely régi medrét elveszíté,
 S belé hullván szemét, porond,
 Enyészett lassan, tespedett.
 Magyar se volt már a magyar,
 Beszélni többé nem tudott,
 Csak lassan még lélekzeni.
 S te megjelentél, nagy vezér,
 Hazánk uj alkotója te!
 S zászlód nyomában győzelem kelt —

Meghódolt néki — nem a föld —
 De a mi többé győzhetetlen :
 A lég, a mely magyar dalokkal,
 A szív, mely forró vágygyal, és
 A fő, a mely eszmékkal telt meg.
 Egy uj, egy nemzetélet támadt,
 Ifju s örök... Oh, hogy neked,
 Ki millióknak éltet adtál,
 Neked, neked meg kelle halnod!

De a mosolygó ősz alak,
 A tiszta szellem itt maradt
 Maiglan a küzdők előtt,
 Kik a megkezdett győzedelmet
 Neveddel folytaták tovább.
 S most eljövének ünnepedre,
 Hogy kincsüket, zsákmányukat
 Itt lábaidnál mind lerakják.
 Az eszmék lengő zászlait,
 Igét hívő ezrek hitét,
 Ezrek forró reményeit,
 Ezrek szívét, mely mind magyar,
 Mely nemzetet, hazát szeret;
 Mert mind tetőled származott :
 Erő, vágy, sejtelem, tudat,
 Mind eszméid virágai;
 S mi hervadó füzér helyett
 Ezekkel hódolunk neked,
 Atyánk! vezérünk! tenedek!

S neked könyörgünk, hogy könyörögj
 Miérettünk mi istenünknek,
 A magyarok nagy istenének :
 Hogy áldja meg törekvésinket!
 Legyen velünk tovább is a hon
 Vérnélküli küzdelmiben, hogy :
 Mi kard által volt egykoron,
 Legyen a szellem által is
 Dicső, nagy, s boldog a magyar!

Tóth Kálmán.

 VII.

Huszonkilenc éve aluszol már!
 S most mi sirod ajtajához jöttünk
 Oh! Kazinczy! kinek emlékedre
 Szent érzelem lengi által szívünk!!
 Kelj föl! és lásd imádott hazánknak
 Kibujdosott lelkes szülőtteit,
 Miként rezgi át bú, s örömsugár
 Lelkek tükrét, szemök méla fényit?!

Igen, igen a lelkek két tükrén,
 A két szemén, két külön fény dereng,
 Egyiket az öröm aranyozza,
 Másikát a bú halványítja meg.
 Örömfény, mely visszavonza lelkünk
 A száz évhez, midőn megszülettél
 S a halványabb pályádhoz vezet el,
 Melyen sokat eltúrtél, s szenvedtél.

Oh! midőn még e szkütha faj nyelvét
 Kristályosítani szellemed eljött,
 Bús jövőndő nézett e nemzetre
 Annyi hideg nyomattatás között.
 Hol vándorolt a szent lelkesedés,
 Mit őseink vértfakasztva mondtak,
 S az elhulltak forró vérpárája,
 Mit a nap lángsugári fölszívtak??!!

A vérpára, és szent lelkesedés,
 Mint bujdosó szellemek, — meglehet
 Bús emlékbén, szebb jövő reményben
 Hő lelkedben találtak életet;

Mert a perctől, hogy eszmélni tudál
 Benned dicső eltökéllés ébredt :
 Megtartani nyelvben, s érzeményben,
 E zivatar őszszekuszált népet.

Lelked fénye, mint keleti csillag
 Átviláglott a kornak homályán,
 Midőn e nép szellemutat vesztve
 Még nyelvét is elfeledi talán.
 A fény fölé sok! sok! felleg tolult
 Hideg guny, és rágalom fellege,
 S még is utat nem téveszte a fény
 Nem aludt ki, nem hült el melege.

Megvettetés, és gúnykacaj között
 Ki volt az, ki szerette nemzetét,
 S elhagyatva is neki áldozta
 Minden percét, minden lehelletét??
 Oh! magyarok!! Oh! szivem virági!
 Kazinczynak dicső szelleme ez,
 Mely keblünkben a forró kegyelet
 Túlvilági fényében éledez.

Akkor, midőn e nemzet nagyjai,
 Kiknél pénz és tetterő kincse volt
 Nem hallgatva a hon jajjaira,
 Külföldeken vigadott, s pazarolt.
 Mint hálátlan fiak, kik a midőn
 Édes anyjok nehéz lázas beteg,
 Eltávoznak egyenkint a háztól,
 S nincsen, ki a nyögést hallgassa meg.

Akkor, mondom, midőn nem pengett már
 Gyilkoló kard a magyar markába',
 S elfültek a csaták fergetegi
 A multaknak gyászos távolába':
 Egy mód volt csak, melylyel megtarthatni
 E harcviselt népet még lehetett :
 Föltárni a rája üdvet hozó
 Örökbecsű szellemkincseket.

Leszállani nemes lelkesedés
Kötélékén, e nemzet nyelvének
Tengerében, s kihozni kebléből
Gyöngyeit, mit századok termének.
S e gyöngyökkel, mint drága kincsekkel
Visszaadni ősi szentségeit
A dicsőre, s nagyra föllángoló
Lelkierő magasztos élveit.

Egy oly lelket, minő Kazinczyé
Hivott erre el a bölcs végezet,
Hogy megtartsa az ön vétkeiért
Annyiszor megbűnhődött nemzetet.
Hogy Ó legyen, ki békén hordozza
A megváltás kínos keresztjét el,
Midőn fölé forró szerelmeért
Tövis-koszorut, hálátlan kéz emel.

Elképzelem az általvirasztott
Éjjeleket, halovány arcodon,
S eszméidet, mik végig futkostak
Nagy lelkeseden, bús gondolatodon.
S az örömet, mely körül sugárzott,
Midőn egy szót eszméidre lertél,
Melyben, miként kelő napsugárban
E nemzetnek szebb jövőt képeztél.

Rabláncodnak minden csörrenése
Egy eszméjét költé föl lelkesednek,
Minden szemje szent folytatása volt
Eltökélt magasztos tervednek.
És e tervet mily kevés méltánylá,
Mig e földön futád nehéz pályád.
Most midőn már túlvilág mennyé véd
Ezrek mondnak nagy nevednek hálát.

Ah! úgy van az. Sok jelesekét már,
Kik egy eszme dicső üdve fölé
Vezetgettek egy nemzetéleletet
Évtizedek felejtése fődé,

Kiknek éltök egy egy égi fény volt,
Mely az éjnek sötétén átal hat,
Midőn zsibbadt álmát aluszsza ki
A tettekre megröstült akarat.

De a kornak megérintésére,
Miként selyemhüvelyét elhagyott
Lepke, száll föl az elszunyadt eszme,
Hogy lásson egy dicsőbb, s szebb világot.
S kiket hosszú feledés fátyola
Fedezett el, a méltánylat elől,
Szellemöknek később ezrek hozzák
A d ó j u k a t , kegyeletük felől.

Oh! te szent hamv!! mely hidegen porhadsz
Nemzetedtől meg nem jelölt sirban
Légy megáldva! legyél beszentelve!
Hálás szívünk szent malasztjaiban!!
Mit életed nyugalmán vásárlál
Hamvaidra teszszük le eskünket,
Hogy egy szívvel, s lélekkel megvédjük
Ős nyelvünket, s nemzetiségünket!!!

Kiss József.

 VIII.

Szép zengedelmes és gazdag nyelven beszélt
 Kelet virányain laktában a Magyar!
 Az ősz természet volt tanítómestere, —
 Kinek szavára meglágyul a sziklafal!

Elereszté az emlőt a csecsemő,
 Ha folyt a mézbeszéd anyjának ajkiról,
 Figyelve hallgatá ezüst csengéseit,
 S kereste: oly bájlón kis szívéhez mi szól?

És a szemérmes magyar leánynak is —
 Hü ifja szerelemvallomásaira,
 Melyek zenéje a szivaknáig hatott —
 Viszonszerelmét ki kellett vallania...

E keleti gyöngyöt hozák az ősz apák
 Nyugot földére el szent ereklye gyanánt;
 E drága nyelv zengett győzelmi dalokat,
 Midőn Árpád hada földig veré Zalánt...

De végzetes viszály és ádáz fürgeteg
 Sötét felhőt emelt a hon egére fel:
 S a drága keleti gyöngy fény sugarait
 A szem elől nyugot homálya fedte el.

A hős keleti faj gyermekei közül
 Ön lelke fáklyáját nem egy gyújtotta fel;
 De országosnag volt már a homálylepel!
 S ez ellen egy egész ország világa kell.

És íme, mint a napvilág fényhirmöke,
Mint hajdan az égő csipkebokor tüze,
Kazinczy Ferencnek hatalmas szelleme
A nagy sötétséggel meg-összeütköze!

Hatalmas röptiben bejárja a hazát:
Tüzet, világot nyer a nemzet általa;
Kárpát tövétől az Adria széleig
Derengni kezd az ég egy egy csillagzata.

A drága gyöngy tisztul, meglátszik rajta már
Egész nagy nemzetnek törölgető keze;
S meglátszik az egész nagy nemzetten is, a
Világosságban mi sok kincset szereze:

Szelíden ömledez a lány szerelmi dal
Mint fülmileének lantosink ajkain;
S világra szóló nagy harcok győzelmei
Dörögnek ihlett hősköltőink lantjain;

A törvényt alkotó nemzetküldöttei
Bájjal csengő anyanyelven szónoklanak;
Nyelvünk dicsőségét erélylyel hirdetik
Biráink ajkain szent itéletszavak. —

Kazinczy szelleme: nap; halvány udvara:
Martyrkoszoru, mit a sors fejére tett...
De nézd, mint váltja ezt fel a nagy nemzeti
Dicsőség csillaga s örök emlékezet!

Oláh Károly.

MEGTARTOTT
KAZINCZY-ÜNNEPÉLYEK
A KÉT TESTVÉRHAZÁBAN.

„Léhat
Hamvaihoz a szó s áldva tér felétek!”

Kazinczy Ferenc.

Pest.

A tudós társaság Kazinczy-ünnepe.

A muzeum díszterme ez ünnepélyes napon egyházzá alakult, azzá alakítá a nemzeti szent érzés, mely benne ezuttal egy emlékezésre méltó nagy napot ült meg.

A régiek nagy lelkesüléssel ünneplék azon harc emlékét, melyet a Parnassz Apollója Python kigyó ellen — a világosság a sötétség ellen — vívott. Ily szent harca volt a mi Kazinczynknak is, azon óriás kigyó ellen, melyet „elöitéletnek“ nevezünk. És ő győzött, s mi élvezzük a győzelem gyümölcseit, s ezért hálával és kegyelettel sereglénk össze a mai nagy napon, melyet neki szentelénk. „Az ősz nemes és leányai, a fiatal delnök, fölölték magukra ünneplő ruháikat; külföldön utazó hazatért utjából; vadász és lóversenyész ott hagyá mulatságát és jött ünnepelni; minden vallás papja egy oltárhoz sietett, egy imádságot mondott, egy egyházban áldozott; földmives elfelejté buját, baját, terhét, s társakat kerese ifju öröméhez; kézműves polgár bezárta műhelyét, s maga mondá segédeinek: „ma nincs dolgozónap, ma ünnepnapunk van;“ csak az oltár papjai maguk — a szent anyanyelvnek hú apostolai — a szónok, a tudós, a művész, a költő, azok fáradtak ma, mint papokhoz illik, kiknek

az ünnepnap a hivatal napja,“ — amint egy varázserejű toll (a M. S.-ban) megírta.

A muzeum nagy terme parányi volt a roppant tömegnek, mely már reggel bejutni igyekezett. De mennyivel több maradt kün, mint a mennyi befért. A künlévő irigylé a bejutott helyzetét, mert az oly szavakat hallott, melyeket sohasem fog felejtetni. Az előterem, a csarnokok is mind megtöltek, dacára az esőnek, mely kün folyvást permetezett.

Valami nagy rend nem uralkodott. Láttunk előkelő t. t. tagokat, kik az emelvényen álló zöld asztalhoz sem juthattak; láttuk, hogy a tudós társaság a hírlapírókról, kik ez ügyben oly lelkesen buzditának, egészen megfeledkezett, nem jelölve ki nekik alkalmas helyiséget, mint ez a világ minden művelt nemzeténél történni szokott. De hagyjuk ezt; örömiünk oly nagy volt, hogy a rendezés apró hiányait könnyen feledhetők.

A karzatokat előkelő, mivel, nemesen érző hölgyek roppant nagy koszoruja foglalá el; igazi szépnem, melyet még szebbé tett a honleányi lelkesülés. Főurak, tudósok, írók, az okleveles osztályok értelmes tagjai, polgárok, az ifjuság és a tanulók nagyobbára nemzeties öltözékben jelentek meg.

Kilenc órakor nyílt meg a gyűlés, midőn az elnök, Dessewffy Emil gróf köszönetet mondott azon lelkes hölgyeknek, kik az előteremben oltárszerűleg kiállított festvényt készítették. E kép becsületére válik Orlay Petrich S. ecsetének, és dicsére a tudós társasági teremnek; az írók érdekes csoportozatából tiszteletre buzditólag emelkedék ki Kazinczy magasztosan szép ősz alakja, amint az erődús Kisfaludy Károlylyal kezét fog...

A megnyitás után b. Eötvös József lépett a szőhelyre s magasztaló beszédet tartott a dicsőült nyelvújító fölött. Beszéde nemes érzelmektől, magasztos eszméktől volt átmelegülve, melynek hatása leirhatlan. Hosszas éljenek zúgtak a teremben, az előcsarnokban, aztán a folyosón s végre a lépcsőzeten. Beszédét azzal végzé: „Ő megérdemelte a borostyánt, de az örökké zöld

koszorut csak oly nemzet teheti fiának homlokára, mely arra maga is méltónak mutatta magát.“ Erre a virágcsoportozat közt kiállított Kazinczy-mellszobor megkoszorúztatott, s a jelenlévők lelkesülése nagy örömiadalban tört ki.

Ezután Székács József olvasá föl Szász Károlynak Kazinczy emlékezetére irt, s másodjutalomban részesült szép költeményét, mely sok helyen kitörő lelkesedéssel üdvözlötetett.

Toldy Ferenc titkár emlékbeszéde igen sok érdekes, de sokak által már jól ismert adatok gondos összeállításából állt. Rövidebbre vonva tehát bizonyosan nagyobb hatása lett volna. Ugyan ő olvasá föl Tompa Mihálynak 50 arany jutalmat nyert jeles pályakölteményét is, mely bizonyára még sokkal nagyobb hatást szül, ha előadása értelmesebb; de a t. titkár ur belefáradt emlékbeszédébe, s így a fölolvadás már nehezebbre esett. Jobb lett volna e fölolvadást másnak engednie.

Gróf Desseffy Emil lelkes zárszava, melylyel az ünnepi gyűlést d. u. egy órakor befejezé, szintén nagy tetszésben részesült, kivált midőn mondá: „e szép érzésektől áthatva, bátran föltehetjük a babért Kazinczy Ferenc halántékaira, és annál bátrabban, minél igazabb az, hogy csak azon babérok nem hervadnak el soha, melyeket az élő és jövő nemzedékek hála-könyei mindig méltán áztathatnak.“

Ezzel a gyűlésnek vége lön, s a sokaság oszlani kezdett, ellepve a széles lépcsőzeteket, s a muzeum nagy bejáratát. Minden arcon öröm ült, átmelegítve nem csupán a lég hőségetől, hanem a hazafias eszmék hevétől. Látva e mindenféle nyilatkozó buzgalmat, fölébredt önbizalmat, erős reményt és testvéri összeolvadást, Szász Károly szép szavaival hagytuk el a muzeum épületét, melynek története most egy nagy és eddig még nálunk egyetlen ünnepély emléke által lön gazdagabb :

Áll még a törzs, mint ezred évig álla,
S bár tépve véstől, lombja megzilálva,
Még nedve nem fogy, uj hajtásra gazdag.

Kazinczy-lakoma az „Európá”-ban.

Igy is megültük a szép, a nagy napot; a komolyabb ünneplések után derültebb összejövetel, habzó poharak, lelkesítő zene, sokszoros fölköszöntések. Az ünnep vidámabb része volt ez, de tele ez is ama nagy kegyelettel, mely az ünnep komolyabb részeit átlengé.

Mintegy 200-an voltak jelen; tudós társasági tagok, írók, művészek s számos előkelő műbarát.

Mindjárt a dús lakoma elején a tud. társaság elnöke gróf Dessewffy Emil Ő cs. k. Fölségeért s az uralkodó családért emelt poharat; a fölköszöntés tiszteletteljes nyilvánításokkal fogadtatott.

A lakoma közepén aztán megeredt a köszöntések egész serege. Besze János, az irodalom több régi s újabb férfjának emlékére emelt poharat; gróf Dessewffy Emil Tompa és Szász Károlyra köszöntött; Szász Károly viszont t. t. szónokokra: gr. Dessewffy Emil és báró Eötvös Józsefért ivott; Giczey Samu ismert ügyvéd, Deák Ferencet élteté. Mondtak még azután fölköszöntéseket Kazinczy Gábor, az erdélyiek nevében Medgyes Lajos stb. A „Toldinál erősebb, aranynál aranyabb Aranyért” is ittunk. Emlékezetbe hozatott Ballagi Mór által Schiller évszázados ünnepe is, s e kegyeletes megemlékezés eléggé megcáfolja azon gyanusítgató némely irkászokat, akik német lapokban már azt állígtatták, hogy az egész Kazinczy-ünnep nem más, mint ellenkezés a Schiller-ünnep ellen. A legrövidebb és legmeghatóbb fölköszöntéseket azonban Deák Ferenc mondá. Ő először is azért ivott, akiről, ha bármi közügyről, irodalomról, áldozatkészségről vagy polgári erényről van szó, a magyarnak meg kell emlékeznie,“ s erre Széchényi István grófért emelte poharát. A lakoma végén pedig így szólt: „Uraim! az ünnepély vége felé közeleg; imádkozzunk...

éljen a haza.“ S e szép magyar imát a jelenlévők ajka a legnagyobb áhitat és buzgósággal ismétlé.

Meg kell végre említenünk gróf Dessewffy Emil t. társ. elnök urnak egy indítványát, melyet a jelenvoltak előlege-sen elfogadtak, sőt a tervet rögtöni áldozatokkal is elősegíték. E terv az, hogy a nemzet Kazinczy szellemtelepjét, Szép-halmot megvegye, s ezt, mint a tudós társaság tulajdonát, örökösen a Kazinczy-család birtokában hagyja. Az ívet a tud. társasági elnök ur 500 fttal nyitotta meg, mihez a jelenvolt főurak hasonló jelentékeny összegekkel járultak, s a többiek is valamennyien tehetségük szerént, úgy hogy néhány negyed mulva mintegy 5—6000 ft lön a szép célra aláírva. A terv létesíté-sére, kiviteli részleteire nézve bizottmány is neveztetett ki.

Az ünnepély alatt Patikárus Ferenc jeles népzene-társulata játszott, s a pompás ebéd alatt mintegy 40, ó tokaji bortól ragyogó palack is előkerült; ezt több lelkes tokaji honfi-társ küldé Pestre azon célból, hogy a Kazinczy-lakomán Tokaj lángnedve is képviselve legyen.

A terem diszét emelte Kazinczynak zöld lombokkal koszoruzott szobra, melyre a ragyogó csillárok különösen ünne-pics fényt vetettek.

A lakoma félhét körül érte végét, midőn ismét Kazinczy-ünnepre, a színházba siettünk.

Kazinczy emlékezete a nemzeti színházban.

A százados emlékünnap záradékát a színházi díszelőadás képezte; méltó befejezése a kezdetnek és folytatásnak.

A nézőtér ünnepiesen ki volt világítva, s ragyogott a szeszfénytől, örvendő arcoktól és lelkesedéstől. Az előadás előtt már jó félórával nem lehetett bejutni, minden hely a szorongásig megtelt. Nők, férfiak, ifjak és öregek ünnepi köntösükben és ünnepélyes érzelmeikkel várták az előadás kezdetét. Mennyi

idegen arcot láttunk, melyeket ez ünnep fontossága vont ide; idegeneket névben, de kik rokonok és testvérek az örömben, s mosolygásban ömlött ki megelekedett orcáinkra.

Egyszerre mély csend lön. Erkel Ferenc egyik legszebb művének, „Bátori Mária“nak szép magyaros nyitánya zendült meg a legszebb öszhangzatban.

Majd fölgördült a függöny, s a szinpad elején magas, oszlopszerű talapzaton állott Kazinczy Ferenc babérkoszoruzott mellszobra, s körülte félkörben a szinház egész személyzete. Valódi szép látvány volt s rá kelle gondolnunk, hogy aligha van szinház, melynél ennyi szép női alakot s ennyi vidám, kedves leányt láthatnánk, kiket ezuttal még szebbekké tett az aranyesipkés főkötő, gyöngyös párta és zsinóros magyar derék. A férfiak is mind öszhangzó magyar viseletben jelentek meg.

A szobor mellett állt Feleki, s értelmes átható hangon szavalá Tóth Kálmán alkalomszerű emlékkölteményét, miután a tud. társaság illető tisztviselői a pályanyertes műveket szavalat végett nem akarák átengedni a szinháznak. *) Az elszavalt emlék ódát riadó taps és éljen követé, s mind a szavaló, mind a szerző kihivattak.

Ezután az összes személyzet azon dallamot éneklé el, melyet Tompa M. pályanyertes költeményére Szepessy Imre ur egyházas modorban irt, s mely szintén tapsokkal üdvözöltetett.

S következett a szini előadás: az „Áldozat“ Vörösmartytól, a nagy mester egyik legnagyobb tanítványától, ki a Kazinczy által megtisztított nyelvet e művében is diadalra emelte. Gyönyörű költői nyelv, mely művészek és művésznők ajkain valóban ragyogva gyöngyözik, s mely a mű hiányaiért teljesen kárpótol.

*) Félreértésnek kell lenni a dologban; mert a tudós társaság nekünk is megküldötte az egyik költeményt és az a szinházban föl is olvastatott. *K. Gy.*

Az előadók helyes játék és művészi szavalat által tanúsíták, hogy a nap ünnepélyességétől át vannak hatva. Nevüket emlékül jegyezzük föl :

Szabolcs, Előd vezér fia	Lendvai.
Csillár, testvérhuga	Munkácsy-F.-né.
Zaránd, alvezér	Feleki.
Zenő, Zaránd neje	Jókainé.
Barang, jós	Szilágyi S.
Apor, hadnagy	Tóth József.
Kikinda, Zaránd szolgálja	Szerdahelyi.
Kalóz, öreg szolga	Udvarhelyi M.
Egy bajnok	Komáromi.
Habila, fiatal nő	Hubenainé.
Szabolcs követe	Rónai.
Bajnok	Zöldi.
Rabnó	Horváth T.

E sorozat eléggé mutatja, hogy az előadás művészileg folyt, taps, kihívás volt elég, Egressi Béni „Kancsó-dalát“ is szépen énekelték el, s a közönség megalégült arccal távozott el, amint jött.

Igy végződött az ünnepnap, az első magyar százados ünnep, melyet az ész, a szellem diadalaért tartottunk.

Legyen e diadal örökös áldásunk!

Szeged.

Nemzetünk közünnepét megülte Szeged közönsége úgy, mint az alföld fővárosához illett.

Esti félhatkor már tódult a közönség a színház felé, mely előtt szurokkoszorúk világíták be a tért, megmutatandók, hogy ma nem közönséges szini előadásra, hanem annak képéhez vezet az ut, ki szellemi világossággal árasztotta el a hazát. A színházi bejárat mindkét felén lámpacsillagok égtek, emlékeztetendők a jövőket, hogy az, kire emlékezünk, e hazának fényes csillaga volt. A színház kapuja fölött két életnagyságu angyal babérr koszorut tartott Kazinczy neve fölött. Ezen, hazaszin lobogókkal ellátott kép fölirata „Kazinczy Ferenc évszázados ünnepe“ szintén hazaszin betükből vala összeállítva s kivilágítva.

A szinpad úgy mint a nézőtér fényárban uszott. A szinpad jobb oldalán Kazinczynak e célra festett és hűn talált arcképe volt fölállítva; a képkeretet természetes virágokból készült koszoru képezé; körülé magas, virágjok díszében álló hévívi fák, s a virágházak legszebb, legválogatottabb lakói álltak; az állvány talpánál az irodalom, művészet és tudomány jelvényei alatt e fölirat :

„Ki honaért élve nemzeteért szenved :
Évszázad után így tiszteli a nemzet.“

A szinpad többi részét is élővirágok foglalták el, csupán a közreműködőknek hagyván meg a szükséges tért és a fény-sugaraknak, melyek a lombok közül a közönség felé villámoltak.

A nézőtért kettős lángöv környezé. A szinpadnak átellenében a karzat homlokzatán Magyar hon koszorúval körzött cimere, hazaszin lobogók alatt; a páholyoszlopok mindegyikén babérr koszorú három nemzeti lobogóval s ugyanannyi gyertyalánggal; a nagy csillárt hazaszin zászlókból koszoru övezé körül.

Ki látta a művészet ez egyházát, midőn még nem volt benne közönség, tudta, hogy ünnep lesz e helyt; de ki a begyült közönséget meglátta, azt is kelle tudnia, hogy a nemzeti kegyelet ünnepét ülik a jelenlévők.

Uraink úgy mint hölgyeink nagyrészt nemzetünk öltönyében jelentek meg ez ünnepélyen, s egymást látva, meggyőződtek arról, hogy mégis szép ennek a magyarnak öltönye s hogy kár volt idegennel fölcserélnie. Hölgyeink közül sokan, kik ezuttal még nélkülözheték hazájok ruházatát, föltevék magukban, hogy ezentúl a szép példa után indulva, legkedvesebb ékességök a magyar öltözet leend.

Mit mondjunk az előadásról?

Nem kellene az egyes közreműködőkről szólanunk, kik azáltal, hogy a közönségtől nyert koszoruiukat Kazinczy arc képe elé tették, nyilváníták, miszerént ma senkinek sincsen érdeme, senki sem várhat elismerést, csak Ő, a bajnok vértanu, a nyelv-szabadító rab, a népboldogító szerencsétlen, a családja jóléte árán irodalmunkat szellemével tápláló Kazinczy. Miért ne mondjuk meg mégis, hogy hazai szinművészetünk egyik csillaga, F.-Szabó Amália valódi csillagként fénylett az irodalmunk vezérének font kegyeletkoszoruban; mért ne mondjuk meg, hogy oly érzelemmel szavalta Losonczynk remek költeményét, minővel még szavalni nem hallottunk soha. Garaynak Magyar hölgyében ugyane művésznő megmondta a magyar hölgyeknek, minők legyenek, minőknek kell lenniük, hogy nevöket megérdemeljék.

Nagyszerű a művészet hatalma, azon hatalom, mely ajakkal beszél ugyan s mégis szívvél szól a szívhez úgy, hogy ezer szív dobog a kifejezett érzésektől; olyan e hatalom, mint a napfény hatalma, mely az eléje tett képet eltörölhetlenül varázsolja az üres lapra; olyan e hatalom, mint a villám hatalma, mely elolthatlan lánggal ég. E hatalom szólt ma F.-Szabó Amália szívéből ajkai által a nagy közönség szívéhez. Az irodalmunk megdicsőült vezérének képe előtt álló nő nem csupán művésznő

volt, hanem egyszersmint honleány s a magyar nyelv és szellem lángérmű hirdetőjeként mutatá magát, mint ilyen nem csak tetszést, hanem tiszteletünket, szivünk legőszintébb becsülését vivta ki magának. Pajor A. urhölgy Vörösmarty szózatát annyi lelkesedéssel, annyi lánggal énekelte, hogy valódi szózatná vált az a közönséghez; szózatná, hogy rendületlenül hiven legyen hazájának, hazája nyelvének, nyelve irodalmának s irodalma termékeinek. A gyönyörű félmélyhangon énekelt szózat minden szaka új meg új tapsviharra ragadta a lelkesült közönséget, mely hangos éljenben tört ki, midőn a második szakban énekelt szép népdal s a Kovács Endre szerezte Rózsa dallamának kivánt ismétlése helyett a szózatunk első szakaszát énekelte. Fogarassy Paulin urnő Petőfi Sándornak Széphalmon írt költeményével a legnagyobb dicsérettel árasztá el a jelenvolt közönséget, mert megmutatá, mily egykedvű, mily aluszékony volt évtized előtt a magyar, mit hallva, örvidenünk kelle és szerencsét kívánnunk magunknak ma, midőn láttuk, mennyire lelkesült a nemzet.

Kemény Nándor ur vig ruhába öltözött komoly fölolvassása szelid mosolygó szivárványként huzódott végig az ünnepélyesen komoly arcokon. Fölolvassása tartalomdús volt s a hasonnemű olvasmányoktól dicséretesen különbözött; az üres szóhalmaz helyét egymásra halmozott korszerű élcek pótlák. Különösen találók és talpraesettek voltak a Szegedi Híradóra vonatkozó sorai, hogy e lap kiadója Burger Zsigmond csakugyan igazi kiadó; mert lapjára többet ad ki, mint megnyit az előfizetések jövedelmeznek neki.

Háhnél urat, egyházi és dalműi zenekarunk derék karnagyát különösen ki kell emelnünk készségeért, melylyel az ünnepélyben közreműködött. Háhnél ur oly művészi ügyességgel kezelte hangszerét s oly megragadón játszta el rajta az általa kiszemelt szép magyart, hogy azon kívánságot ébreszté bennünk, vajha némelykor rendezne egyegy hangversenyt, melyben többet hallanánk tőle. Ezeken kívül Kmetty István

elszavalta „A költő imája“ című költeményét és Kölcsey Ferenc Kazinczy fölött tartott emlékbeszéde, valamint Szász Károlynak gyönyörű pályakölteménye fölolvastatott.

A szokatlan számmal megjelent közönség lelkesedése határt nem ismert. Oly nagy volt a tolongás, hogy több száz-
nak kelle a színháztól visszamennie; mely be nem fogadható őket. E lelkes közönség oly ünnepélyes méltóságot tanusított az egész ünnepély alatt, hogy nem mondhatunk találóbbat, mint mit tudós-társaságunk érdemdús alelnöke mondott: „Csak oly nemzet tűz-
beté föl méltán dicsőültje halántékaira a dicsőség koszoruját, mely azt maga is megérdemlette!“

Az ünnepélyt egyszerű, de magyar őszinteséggel és fesz-
telenséggel fűszerezett lakomák követték a város minden részé-
ben. A kaszinóban megjelent hölgyek nagyrészt magyar öltö-
zetben voltak. A Kazinczy-ünnepet az emberi szellem hal-
hatatlanságának elvitázhatlan bizonyságaul hozván föl a
szóló, a többi fölköszöntések közt poharat emelt Széchenyi
Istvánért, ki az ipar terén épen oly nagy fiaul tünt föl a
magyar nemzetnek, mint Kazinczy az irodalmi téren. Meg-
emlékezett továbbá a tudós társaság alelnökéről b. Eötvös
Józsefről, ki szíves volt Szász Károly koszoruzott költe-
ményét ez ünnepélyre megküldeni s ezáltal annak emeléséhez
járulni. Erdélyi Ignác zenekarának minden tagja szép magyar
öltönyben jelent meg a kaszinói lakománál, a Rákóczyindulóval
fogadta a közönséget s bevezetésül a szózatot játszta. A közönség
egy része a palánki sétatéri étteremben, más része a fölsővárosi
kaszinó helyiségében lakomázott, mindenütt Kazinczy Ferenc
emlékét idézvén föl lelkeikben, szebb jövődöt kívántak a nyelv-
nek, iparnak és művészetnek. Az egész város hullámlásban volt,
mely hullámlás fölött a honszerelem — e rég pihent drága
kincse a magyar szivnek — mint tenger fenekéről fölmerült
gyöngy ragyogott, fénylett. Nem csak a szegediek, a
vidékiek is siettek megünnepelni a magyar nyelv első baj-
nokának százados ünnepét. Hód - Mező - Vásárhelyről,

Szentesről és Makóról többen jelen voltak az estélyen és lakomákon.

Nem fejezhetjük be sorainkat anélkül, hogy őszinte magyar szívvél köszönetet ne mondjunk mindazoknak, kik hazafíú buzgalomtól lelkesülve, szives készséggel járultak az ünnep emeléséhez, s gyámoltották szent kötelességünkül ismert törekvésünket.

Legelőször is köszönetet mondunk Losonczy Lászlónak, ki lelkéből eredt szép költeményével tetemesen emelte ünnepünket.

Mráz Imre íróársunk a terhes pénzkezelést volt szives elvállalni.

Különösen kiemeljük a lelkes színház-tulajdonosokat, Hoffer és Heszler urakat, kik a színházat díj nélkül engedték át, és tisztelt nöegyületünket, mely jutalékaról szintén lemondott.

Idösb Krebs községi tanácsos ur nemcsak díjnélkül díszíté élő virágokkal a szinpadot, de azok izléses elrendezésében önmaga is fáradozott, s a meleg égövi fákhöz a köblöket hazaszinre fösteté.

Joó festész ur Kazinczy jól talált arcképét hazafíú buzgalomból festé. Szutter ur az állvány talpánál föllállított s kivilágított föliratot szintén az ügy iránti részvéteből állitá ki.

Goldner és Zinner városi világításbérlök, a nemzeti ünnephez tettelegesen áldozattal járulandók, 20 font gyertyát és 15 font olajt adtak a színház világításához.

Burger Zsigmond nyomdatulajdonos a hirdetemények nyomtatását díj nélkül teljesité, csupán a papir és a bélyeg árát fogadta el; Losonczy költeményét is a kiállitáshoz aránytalanul jutányos árért nyomatta.

Mayer ur, a színházi melléképületekért neki járó kötelességpáholyt csak rendes áraért fogadta el.

Lemle ur több élővirágot adott a szinpadra.

Schart Józséf iparos, nem érkezvén, hogy a színházba jöjön, 2 régi forintot küldé hozzánk.

Meg kell még emlitenünk Farkasics cukrász urat, ki a kaszinói lakomához szépen és sok ügyességgel készített cukorszobrát küldé Kazinczynak.

Végre Brandt színházi disztöröl kell elismeréssel szólnunk, ki négy segédével több éjet virasztott át, hogy a színházat oly diszessé tegye, minőnek ily nagy nemzeti ünnepen lennie kelle. Fáradságát siker koronázta, mert mindenki elismeréssel szolt a kiállításról, s dicsérőleg emlité a disztöt.

Az ünnepély jövedelme 182 ft. 88. krral a szeged-csongrádi takarékpénztárban Szeged története jutalmul van letéve.

Debrecen.

(Őszhó 27-én.)

A debreceni főtanoda részéről d. e. 11 órakor tartott meg Kazinczy Ferenc évszázados ünnepe a könyvtári teremben. Az elhunynak fölállított arcképét babér folyá körül, örökzöld koszorut képezve fölötte. Bevezetésül Kölcsey Ferenc dicsdala hangzott alá a főtanodai énekkar által, melyre Lugossy József tanár rövid, de szivig ható szavakban adá elő, mie volt Kazinczy a hazának. Ezután több alkalmi versezet, s az elhunynak szépen ecsetelt életrajza szavaltatott a főtanodai növendékek által, közbe-közbe az énekkar zenge. Az egészet Vörösmarty „Szózatá“nak eléneklése rekeszté be. Az ünnepély végeztével egy nyugalmazott öreg lelkész fölhivá a vendégkoszorut, a főtanodai igazgatóságához küldeni be azon összeget, melyből Kazinczy Ferencnek, Csokonainkhoz hasonló fehér márványszobra a főtanodai könyvtár számára elkészittessék. A városi kaszinó termében lakoma rendeztetett, mely alkalommal hetedfélszáz uj forint iratott alá, melynek az ottani takarékpénztár által kezelendő százaléka minden év őszhó 27-én a kitüzendő szépirodalmi tárgyat legjobban megfejtő tanodai növendékeknek fog kiosztatni.

Arad.

(Őszhó 27-én.)

A nagy nap dicső emlékeül Buday József szintársulata által Kisfaludy Károly „Kemény Simon“ című 2 fölvo-násos dramája adatott az ez alkalomra fényesen földiszített városi színházban. Az ünnepélyt „Kazinczy Ferenc dicsőítése“ allegorikai képlet változatokkal ös jelmezben és Kölcsey „dics-éneke“ koronázta. A szini előadás után a „Fehér kereszt“ című vendéglőben mintegy 130 egyénből álló társaság gyült össze. Ezen alkalommal indítványba hozatott, hogy a mintegy másfél év előtt a közigazgatási hatóságokhoz egy Aradon lé-tesítendő olvasó-egylet megnyerhetése végett beadott kérvény eredménye az illető helyen szorgalmaztassék.

Nyiregyháza.

(Őszhó 27-én.)

Az ottani tiszai ker. evang. tanító-képezde csön-desen bár, de az ünnepelt férfiúhoz illőleg tartá meg Kazinczy Ferenc emléknapiját. Az ifjusághoz intézett buzdító beszéd után t. Noszáy J. igazgató ur Kazinczy F. életleírását adta elő, szavait avval végezvén, hogy : „Vegyetek magatoknak e nagy férfiun példát, törekedjeteK, fáradozzatok ti is, ha mindjárt nem is az egész nemzet átalakításán, de mindenesetre jövő szerény körötökben a jónak, a szépnek, a nemesnek népünk közötti ter-jesztésében.“

Székes-Fehérvár.

(Őszhó 27-én.)

Nyelvujitónk születésének százados-ünnepét a Csabai és Futó igazgatásuk alatt működő szintársulat fényesen ülte meg. A színház teljes diszítésével rendkívüli előadáskép adatott a „Beccsü-letszó,“ melyben Szigeti József mint vendég Bérczy

Ákos szerepében lépett föl. Az előadást Kölcsey Ferenc dicséneke előzte meg, előadva az összes szini személyzet által. Ezt követte ugyancsak Kölcsey Ferencnek Kazinczy Ferenc fölötti „emlékbeszéde“ Csabai Páltól fölolvastva. Záróként Futó János „A trónörökös“ című költeményét szavalá.

Duna-Szerdahely.

(Őszutó 27-én.)

Szintén a színházban tartatott meg halhatlan Kazinczy százados-ünnepé több lelkes műbarát és az ott működött Köszegi Endre szinigazgató személyzetének közreműködésével. Fölgördülvén a függöny a Plachi Ferenc által festett „Kazinczy apotheozisa“ koszoruztatott meg. Ezután a szini személyzet Vörösmarty „Szózatát“ éneklé el. Ezenkívül emlékbeszéd, és több költemény szavaltatott el és olvastatott föl a nagyszámu közönség előtt. Végre az egész ünnepélyt Kisfaludy Károly „Kemény Simon“ című drámája rekeszté be.

Miskolc.

(Őszhó 27-én.)

Nagy lelkesedéssel ülték meg e napot. Délelőtt 10 órakor az ottani reform. fölgymnasium tanárai és tanulói, több kitűnő férfiak és hölgyek résztvevő jelenlétében az evégre szépen földiszított teremben az ünnepélyhez alkalmazott beszédek, szavatok, s öszhangzatos nemzeti énekek között ülék meg azt.

Este a színházban nagyszerű előadás rendeztetett, mely alkalommal először Kazinczy mellképe előtt Vörösmarty „Szózat“-át éneklé el a színházi összes személyzet; majd Lévy József „Vezérhang“ című alkalmi költeménye szavaltatott, ezután Rácz Fábián „Kazinczy emlék“ című zeneszerzeménye adatott volna elő, ha azt a lelkes közönség által elbődézt tapsvihars a Lévy költeménye utáni kapkodás

el nem nyomja. Előadatott Kisfaludy Károlynak „Kemény Simon“ című szomorujátéka. Ezenkívül szavaltak még Benedekné Kazinczytól, Molnár György szinigazgató Tompától és énekelt Molnárné. A színházban történt ünnepélyt nagy lakoma követé ugyancsak a színházi épületben, melyben a nemzeti kaszinói Kazinczy Ferenc mellszobra, Széchenyi s több hazafiak arcképével fölkelesztett teremében 200—250 tag, köztök majdnem 50 urhölgy vett részt. A lakomát az ottani dalárda kezdé meg Kölcsey dicsőénekével, mely után Lévay József olvasá föl Kazinczy emlékezetét. Majd Takács Ádám színész szavalá Garay „Költők apotheozisa“ című költeményét.

Ezalatt a miskolci kézművesekből s iparosokból álló polgári éneklőkar mintegy 400—500 egybegyült polgár s polgárnő társaságában komoly illedelemmel ülte meg e napot, mely alkalommal Kazinczynak leendő országos emlékére nagy hirtelenséggel 80 osztr. ért. forint gyült össze. A reform. tanodánál pedig Kazinczy-alapítvány létesült. Az összeg 330 uj ft., melynek kamatja szépirodalmi művek jutalmazására fordittatik a tanodai ifjak körében.

Szabadka.

(Őszhó 27-én.)

A Kazinczy-ünnepélyt a szabadkaiak is megülték kellő önrzettel s ünnepélyességgel a színházban. Kölcsey dicsdálát énekelte az összes szini társulat; Vörösmarty „Szózat“-a; „Szerelem és örökség“ című szimű Szigetitől, s végre a „Kunok“ egy fölvonása, mely előadás teljes kivilágítás mellett ünnepies közönség előtt folyt le, egyszersmint a feledhetlen Hegedűsné emlékkövére is fele jövedelmet eredményezett. Az előadás után a kaszinó helyiségében mintegy 100 teritékű lakoma adatott.

Pápa.

(Őszhó 27-én.)

A lelkes ifjuság hódolt a nagy szellemnek. A terem, melyben az ünnepély tartatott, zsufolásig megtölt. Az ünnepélyt Csepeli Sándor tanár ur nyitá meg alkalmi beszéddel, ezután az ifjuságból alakult énekkar a Szózatot éneklé el. Majd Nagy Ignác, Molnár Aladár és Ciber Mór szavaltak.

Kecskemét.

(Őszhó 27-én.)

E napon ülte meg Kecskemét is a nagy Kazinczy százados ünnepét esti 6 óraker a kaszinói egylet termében. A művelt közönség tiszta hazafüi s honleányi érzettől lelkesülten sietett áldozni a nagy férfiú emlékezetének. Az ünnepélyt Kölcsey dicsénekeivel nyitá meg az ottani dalkar; ezután Horváth Döme Kazinczy életvázlatát olvasá föl; Polyá József Tompa Mihály, Tomor Ferenc Szász Károly, Bulcsu Károly saját költeményét szavalá el. Torkos István Kölcsey emlékbeszédét olvasá föl Kazinczy fölött. Végre a dalkar Vörösmarty „Szózatá“-val rekeszté be az ünnepélyt. Az ünnepély alkalmával emlékpénz is osztogattatott.

Csongrád.

(Őszhó 27-én.)

Csongrád lelkes közönsége saját szive sugalmát követve Kazinczy évszázados születésnapjának megünneplését az indítványozók és rendezők reményén fölül méltatá kegyeletre. A csinos ugy a tekintélyesb, mint a középosztályból összesereglett közönségnek a nagy vendégfogadó egyik e célra izléssel rendezett termében Kertész László ügyvéd ur megható beszédet tartott. Ezután több jeles költemény szavaltatott el. Végre az ünnepély rendezője indítványt hozott javas-

latba, melyszerént egy aláírási iv bocsátatnék ki, melyben Csongrád megye történetének megírására kitűzendő pályadíj megajánlatnék. Az indítvány lelkesedéssel fogadtatott s azonnal 30 db arany gyült össze.

Rima-Szombat.

(Őszhó 27-én.)

Az egyesült protestans gymnasiumi ifjuság nagy lelkesedéssel ülé meg Kazinczy évszázados ünnepét. Az ez alkalommal Ferrai Károly igazgatótanár által elmondott emlékbeszéd nyomtatásban is megjelent, mely a következő bölcs intésekkel végződik: „Midön végre felétek fordulok tanodánk reményteljes növendékei, előttem áll szép lelkesedéstek tüze, mely minden szép, jó, nemes és dicső eszme iránt annyira fogékony, hogy ez ünnepélyen épen nem kell buzdító szavakat intéznem hozzátok, hanem jelenkorunk egyik vezérének szavai jutnak eszembe, ki a táborozás kezdetén nem lelkesedésre intette katonáit, mert arról meg volt győződve, hanem arra, hogy hevőkben is önmagukon uralkodva, buzgalmukat mérsékeljék. Bennetek is tehát tisztuljon e lelkesedés, túlaradozás titeket el ne ragadjon, hanem szüntelen az emberiség dicső és magas eszméi felé lobogjon!”

Pozsony.

(Őszho 27-én.)

Szintén nagy számu közönség gyült az ünnepélyre, köztük főpapok és főurak. Megható volt azon jelenet, midön Kazinczy szobrára föltevék a babérmagorút és az egész gyülekezet fölállott.

Kolozsvár.

(Őszhó 27-én.)

Gróf Teleki Domokos nyitá meg az ünnepélyt, rögtönzött, de megható beszéddel. Horvát Pius Debreceninek Kazinczyhoz 1809-ben irt ódáját szavalá. Nagy Péter Gyulai Pálnak ítéseti művét Kazinczy élete és hatásáról olvasá föl. Közreműködtek még Finali Henrik és Szász Domokos. Az ünnep után fényes lakoma következett be.

Tisza-Füreden, Tokajban és Ungvárt szintén e napon ülték meg Kazinczy Ferenc százados ünnepét.

Nagy-Várad. (Őszhó 30-án.) E napon Nagyváradon egy görög-nemegyesült polgár a haza nagy emberének emlékére zeneestélyt rendezett, mely alkalmat nem csak el nem szalaszták Nagyvárad lelkes polgárai, sőt azt örökre nevezetessé tették, Kazinczy szobrára 100 s néhány forintot adakozván.

Később őszutó 13-án újabb ünnepély rendeztetett a „Fekete sas“ termeiben. Tartattak fölolvadások, szavalatok; ezenkívül műkedvelői előadás is volt. Az előadásnak tiszta jövedelme körülbelül 200 pft. a Magyar tudós-társaságnak küldetett föl.

Veszprém. (Őszhó 30-án.) Szintén megtartá Kazinczy Ferenc évszázados ünnepét a kaszinó termében, mely ünnepélyt az ottani dalárda nyitott meg a következő dalművek előadásával: 1) „Áldva légy! ó szép hazám;“ 2) Hazámhoz; 3) „Szózat.“ Ezután Vermes József ur rövid de velős beszédben előadá Kazinczy életét és érdemeit. Az ünnepélyt szintén a dalárda zárá be. Ez alkalommal 75 ft. 43 kr. iratott alá a Kazinczy-alapítványra.

Győr. (Őszhó 31-én.) A győriek kétszer is megtarták Kazinczy ünnepét. Az első még őszhó 24-én, a második őszhó 31-én ment végbe, mindkétszer szép közönség jelenlétében. Az utóbbi az olvasóegylet teremében tartatott meg. Nagyban emelte az ünnep fényét a dicsőült mellszobrának két fehérbe öltözött leányka általi leleplezése, s ugyanazon percben egy harmadik általi megkoszorúztatása, miközben az ifjuság által Kölcsey „dicsőnek” énekeltetett. Ezt követék a szavatok; jelesen: 1) Emlékbeszéd Kazinczy Ferenc fölött Kölcseytől, fölolvasta Kisfaludy Sándor. 2. Kazinczy emlékezete Tompától, szavalta Spiró Gusztáv. 3) Kerestük őseink sirját Zalártól, szavalta Banga Sándor. 4) Végig hallgattam... költemény Szásztól, szavalta Hechtl Károly. 5) A költő, költemény Beöthy Zsigmondtól, szavalta Keö d József. 6) Kazinczy emlékezete Szász Károlytól, szavalta Szigeti Imre. Bezárá az ünnepélyt Vörösmarty „Szózata”, énekelve az ifjuság által. Az ezt megelőző 24-ki ünnepélyt az ott működött színészek rendezték.

Eperjes. (Őszutó 1-én.) E derék, magyar városban is megtartották nyelvünk megváltójának évszázados ünnepét oly fényvel és diszszel, minőt Eperjestől várunk kellett és lehetett.

Sopron. Őszutó 2-a volt a nap, melynek hő érzelmekkel néztek eléje a nemzetiséget pártoló soproniak; mert e napon tartá meg az ág. hitv. főtanodai ifjuság nyelvünk megváltójának, Kazinczy Ferencnek százados ünnepét. A terem szűk volt az egybegyűlt hallgatók befogadására. Már félhat órakor tele volt a terem, többen az ajtón kívül állva lehettek tanúi az ünnepélynek. A tanuló ifjuság a főtanodai lépcsőzettől föl a terem ajtajáig két sorban kivont karddal magyar ruhában fogadá az érkezetteket. A vörös és zöld fátyollal bevont teremfalak s a virágfüzérrel fölékített arcképek lelket és szívet emelő benyomást

tevének a belépőre. Az ünnepélyt Farkas Miska bűvös hegedűjének szívet lágyító hangjai nyiták meg. Ezután lelkes szavalatok, fölolvadások, karénekek következtek, melyek közül mindenik tetszésben részesült. Az ünnepélynek, mely 6 órakor vette kezdetét, 8 órakor lőn vége. A hallgatóság a megelégedés legnagyobb jeleivel távozott. Este a „Szarvas“-hoz címzett vendéglőben lakoma rendeztetett.

Kalocsa. (Őszutó 3-án.) A lelkesedés, mely Kazinczyt országSZerte kísérté, a Kalocsaiakat is áthatá, s ünnepélyt rendezvén, annak sorozatát azonnal kifüggeszté. Kazinczy diszesen fölkoszoruzott arcképe előtt S. ur Szász Károly pályaművét olvasá föl; -- ezután Vörösmarty „Szózat“-a énekeltetett el. A szünetek közt nemzeti dalok hangzottak. Végre az ünnepélyt ősi szokásként áldomás és reggelig tartó tánc zárta be; miközben aláírási iven bocsátattak ki, s csakhamar 207 frt. 6 db. arany s néhány ezüst huszas gyűlt be a Kazinczy-alapra. Az érdem az ottani kaszinót illeti; ő gyújtá lángra az áldozat tűzét.

Magyar-Óvárt (Őszutó 3-án.) Két Kazinczy-ünnep volt. Egyiket a gazdasági intézet ifjúsága tartá, mely arról nevezetes, hogy azon alkalommal „Kazinczy-könyvtár“ alapított, s könyvek vásárlására rögtön 215 frt iratott alá. A másik ünnepet a mosonyi és óvári lakosság ülé meg a városház termében, hol pár lelkes hölgy is közreműködött.

Abrudbányán őszutó 6-án ülték meg az országos ünnepet, mely alkalommal Kazinczy emlékére aláírást is nyitottak, mire 90 frt, 10 fnyi ezüst pénz és 3 darab arany gyűlt össze.

Hajdn-Böszörményen. (Őszutó 13-án.) Az ünnepély délután 5 órára volt határozva. Az e végre kiválasztott

*

városházi terem ünnepélyes fényben uszott. Főékesége volt e teremnek K a z i n c z y életnagyságu, olajba festett képe, mely megkoszorúzva a főhelyet foglalá el. Ettől balra Magyarország, szép készítésű cimere, jobbra pedig a hajduk előtt örök tiszteletben élő nagy ősnék, Bocskaynak arcképe függött. Ezen arcképek és jelvény körül szép részarányban köröskörül magyar írók és hősök képei ékeskedtek. Az emelvényt, honnan a föl-olvasások történendők valának, úgy szintén az ablakok és ajtók mellékeit, nemzeti lobogók diszesíték. — A kitűzött időre zsufolásig megtelt a nagy terem. A város szépei, magyar leányokhoz illő bájos nemzeti ruházatban jelentek meg.

Ezek után jól rendezett lakoma következett, melynél számszerint körülbelül 150-en foglaltak helyet. Itt egész sora kezdődött a lelkes felköszöntéseknek. Ezek közül legnevezetesebbek azok voltak, melyek az ünnepély emlékezetének marandóvá tétele végett egy, a helybeli ref. gymnasialis tanodában alapítandó Kazinczy-ösztöndij ügyében mondattak. A szép indítvány fogékony keblekre is talált, minek bizonyosságaul szolgálhat az, hogy néhány rövid perc alatt mintegy 82 ujft. iratott alá a nevezett célra. — A lakomát rögtönzött dalidó rekesztette be, melyben szépségök- és honleányi erényeikről a környéken egyaránt ismeretes hölgyeink éjtéli 2 óráig lejték, az ifjak sarkantyú-pengései közben, nemzeti táncainkat.

Marmaros-Szigeten. (Őszutó 13-án.) Zene, szavalat és fölolvadás közt ülték meg a Kazinczy-ünnepélyt. Előadattak: Kölcsey „Dicsének“-e, Lévy „Vezérhang“-ja, Kazinczy „Bor mellett“ költeménye „Kazinczy életrajza“ irta és fölolvása Szilágyi István, P. Szathmáry Károly „Kazinczy emlék“ című költeménye. Az ünnepélyt több mint 100 egyénre rendezett lakoma fejezte be. Az ünnepély alatt a „Kazinczy alapítvány“-ra 200 pft. gyűlt be.

Visken. (Őszutó 13-án.) Mint mindenütt nagy lelkesedéssel tartatott meg nyelv bajnokunk ünnepe. Fölolvastatott Tompa Mihály szép költeménye, továbbá az ottani r. lelkész által jeles alkalmi beszéd tartatott. Az ünnepélyt élénkiték az ottani polgárokból alakult énekkar által előadott dallamok. Az ünnepélyt Kölcsey „Dicséneke“ zárta be, mit azután lakoma és vigalom követett. A vigalom a leégett ref. imaház javára tartatott.

Nagy-Kanizsán. (Őszutó 13-án.) Szintén letévék a hazafiui elismerés és hála adóját. Az ünnepély a zöldfa vendéglő teremében délután egy órakor vevé kezdetét, hol a még fennálló szinpad elején, Balogh J. hazánkfia által ez ünnepélyre rajzolt s egy helybeli lelkes hölgy készítette koszorúval s nemzeti lobogókkal diszitett Kazinczy képe vala látható. Hogy ez összejövetel fontosságát mindenki érezé, bizonyítá azon komoly csend, mely az egész teremben honolt, mignem a szinpad háttérében felállított zenekar rákezdé a „Rákóczy-indulót;“ utána következett Hegedüs József ügyvéd ur Kazinczy életrajzát tárgyazó beszéde, mely, valódi szónoki tehetséggel előadva, nagy hatást gyakorolt a hallgatóságra. A lelkes hazafi és szónok arcán látható volt, hogy, amit beszél, azt érzi is, szavai a jelenvoltak keblét áthatván, kitörő „éljen“-riadásokat idézének elő. Beszédének végeztével a műkedvelők Kölcsey „dicsdalát“ éneklék el; ezután főt. Dolmányos tanár ur, Tóth Kálmán „Kazinczy Ferenc emlékezete“ című költeményét szavalván, — az ünnep szellemi része a „Hunyady-induló“ eljárásával befejeztetett. — Következett a kétszáz teritékű ünnepi ebéd, közbe-közbe érdekes felköszöntésekkel, melyek közül legkitünőbb volt Z—ky ügyvéd uré; utóbb B—nyi uré, következőkép: „Adjon a magyarok Istene hazánk-nak több Kazinczy Ferencet, Kanizsa városának pedig sok Hegedüs Józsefet!“ — Ugy legyen! — Az ünnepi ebéd alkalmával történt aláírások után, 1 db. arany s 345 frt. gyült össze a Kazinczy-alapítványra.

A gerendási pusztán. — Békés-megyében. — (Őszutó 17-én.) Nehány derék magyar ember véletlenül összejött egy barátságos uri ember házánál. Beszéd közben megemlékeztek Kazinczyról s hogy a megemlékezés ne csak egyetlen szóban hangozzék el, elhatározták, hogy a Kazinczyünnepet ott mindjárt megtartsák. Az indítvány elfogadtatott. A műsorozat hamar megvolt, egyik gyalog árendás egy megnyitó beszéddel állott elő, azután a „Pesti Napló“ őszhó 28-kai kéznél volt számából, egy szép menyecske Tompa gyönyörű ódáját, és egy urad. tiszt Szász K. aranyos dicsbeszédét felolvasták. A felolvasást nemzeti dalok kezdték és rekesztették be. Egyszerű volt az egész, mint a kálvinista templom, de a 35—40 egyénből álló zárt kör, mondhatjuk, nem kevésbé volt jó érzéssel eltelve. Vacsora közben szólt a zene, csengett a pohár, hangzott szó és dal.

Baja. (Őszutó 19-én.) A Kazinczy-ünnepet itt is megtartották egy kissé későn ugyan, de mint a szinlap mondá, „jobb későn, mint soha.“

Az ünnep következőleg folyt le a színházban :

A Rákóczy-induló alatt emelkedett föl a függöny, s ez alatt koszoruztatott meg Kazinczy mellszobra egy nemtő által, az összes szini személyzet díszkiállása mellett, — utána olvas tatott Léva y József vezérhangja Pázmán által, — ezt követte a dicsdal karénekbén, — azután Tóth Kálmán Kazinczy emlékére irt költeményét szavalta Tóth Jenő, — ennekutána adatott „Kemény Simon“ Kisfaludytól, az egészet bezárta a Szózat, énekelve az egész kar által.

Ezek befejezte után következett a lakoma a színházi teremben.

Nagy-Enyed. (Erdély.) — Őszutó 19-én. — N.-Enyed is élvezte azon dicsőséget, mely irodalmunk első bajnokát, Kazinczy Ferencet megemlékezésre érdemesíté. Öröm volt

látni mint tódult a közönség az ünnepély színhelyére — a színházba. Fényes kivilágítás mellett játszáék el Szigligeti „Kinizsi“ című darabját. A szini előadás előtt Békessi Imre kilépvén, lelkesedéssel szavalta el Szász Károly jeles költőnk „Kazinczy Ferenc emlékezetét“, mire az egész színházi személyzet a „Néphygmuszt“ énekelte. Végül Vörösmarty „Szózata“ énekelte, oly hatást szült, hogy — mint a N. U. irá — alig lehet alkalomra emlékezni, mely nagyobb lelkesedést ébresztett volna mint e komoly ünnepély.

Károly-Fehérvár. (Őszutó 20-án.) A pesti lapok rövid megemlézése szerint Károly-Fehérvárott is megülték a nagy napot.

Léva. (Őszutó 20-án.) Léván is megtartották a Kazinczy-ünnepet. Mácsay Lukács nyitá azt meg velős emlékezéséddel Kazinczy fölött; azután Kazinczy szobrát Gál Julia kisasszony leplezé le a Szózat zenéje mellett; a megkoszorúzás kedves kötelességét Liphay Nina urhölgy teljesíté, egy csinos alkalmi vers elszavalása mellett. Ezután Hees Béla szavalta el értelmesen Tóth Kálmánnak az évszázados ünnepre irt költeményét, Lakner János pedig Tompa jutalmazott művét. Az ünnepélyt a Rákóczy-indulóval s magyaros lakomával fejezték be. A jeles rendezést Liphay Gábor, Viktorisz Antal és Nikl Alajos uraknak lehet köszönni.

Székely-Udvarhely. (Őszutó 20-án.) A hazafias elismerés és nemzeti hála kegyeletes oltára a nemes város izlésesen diszitett tanácskozási termében vala fölállítva, mely, fájdalom a nagy számmal egybesereglett lelkes közönség egy részét be nem fogadhatá. Az ünnep hősének jóltalált arcképe nemzeti szalaggal diszelgő gyönyörtü koszorúval körülfonva, az előadásokra készített emelvény főpontján foglala helyet, s fölötte nemzeti képeink csoportozata függött. Az ünnepély, a fényesen

világított teremben s a nemzeties érzelmektől áthevült közönség növekedő lelkesedése közt ment végbe.

Cégény-Dányád. (Őszutó 20-án.) Cégény-Dányádra is elhatott a koszorus író Kazinczy Ferenc emlékére tett nemzeti nagy ünnepnek hire, s vele együtt bámulatra méltólag kelt föl a lelkesedés ez alig ötszáz lélekre menő testvér-falu ifjaiban. A földmivelő osztály lelkes ifjai a szent cél áldozására egyhangulag mulatságot rendezének, s közakarattal az itteni földesur t. Kende Kanut ur előtt is kijelenték, ki a lelkesedett ifjak buzgóságától kétszeresen áthatva, nemcsak a tervezőket, hanem mindkét falu összes férfait felszólíttatá, hogy déleesti istenisztelet végeztével gyűljenek egybe az iskolaházhoz, hol K. K. ur elmondá Kazinczyról mind azt, mit tudott, érthető nyelven adván értésére a jelen volt hallgatóságnak.

Ez alkalommal 12 uj forint gyűlt be a Kazinczy-alapítványra.

Szathmár. (Őszutó 23-án.) Az ünnepély esteli 6 órakor kezdődött meg a színházban, tárgyai voltak :

Kazinczy Ferenc élete, emlékbeszéd Kende Kanut urtól, ki, mint beszédében kijelenté, az ekeszarvától szólíttatott föl e honfiúi szent kötelesség teljesítésére. Annyival inkább a közelismerés hangján kell kiemelni e kitünő szónokot, Szathmármegye egyik szellemharcosát, ki a „Kölcsey-emlék“ fölállításakor is oly szivrehatólag szólott a néphez.

A város az itteni sötétség és sűrű köd dacára fényesen ki volt világítva. A ref. gymnasium homlokzatán Kazinczy arc képe, 100-as számjegy, a százados ünnep jelvénye, Magyarország cimere, festett zászlók és tanulók nemzetileg képviselve, al- és fölirattal ellátva : „Előre! haladjunk!“ stb.

Az iskola-utca „K a z i n c z y - u t c a“ nevet nyert.

Esteli 9 órakor nagy lakoma tartatott a zöldfa-vendéglő teremében; mintegy 150 uri egyén képviselte a megye minden részét, egy sziv, egy lélek elevenítette e szép társaságot.

Vajai Károly ügyvéd ur a Kazinczy-alapítvány érdekében szólalt föl, aláírási ivet bocsátott közre s azonnal 300 pfrt iratott alá.

Ezenkívül kilenc szathmári lelkes urhölgy a Kazinczy-ünnep emlékére, s az alapítvány nevelésére egy párnát készített, mely 17 pengő forinton a legtöbbet ígérőnek el is árvereltetett. Ez összeg a róm. kath. gymnasium és helv. hitv. gymnasium kitünő növendékei számára magyar pályaművek készítésére alapul határoztatott.

G y u l a. (Őszutó 26-án.) A nagy nap emlékére hangverseny rendeztetett.

Az ünnepély sokat nyert Erkel János ur szakértő ügyessége és buzgalma, valamint Fernei Antal ur — a megnyitó dicsbeszédet tartott szónok — rendezése által. A legnagyobb érdem F. Zs. urnőt illeti, ki az ünnepély érdekét és díszét nemes honleányi buzgalmu közreműködése által emelni sziveskedett. Kölcsény dicsdala az ünnepély berekesztésével ismételtetett, mely ének alatt a közönség ülőhelyéről fölkelt, és az énekkart lassu áhítatos kísérettel segíté. Isten áldd meg a magyart!

A lelkesedés azonban, az ünnepélyt követő, s a kaszinóban tartott diszlakománál tünt föl leginkább, s oly magasztos, oly komoly, oly szép képet nyújtott, minőt ezen kaszinó falai még addig nem láttak! Midőn az egyik hosszú terített asztal végét elfoglaló csabai fiatalság, egészen váratlanul, Vörösmarty „Szózatát“ énekelni kezdé, a lelkesedés tetőpontra hágott, s Terényi Lajos kitünően szép és lelkes áldomásai nem voltak csupán egy termékeny földbe hintett magvak; de szinte látni lehetett hogy a mag már kél, nő és virágzik.

Magánadakozások utján jelentékeny összeg gyült be a Kazinczy-alapítványra.

S z o g s á r d. (Őszutó 27-én.) Tóth János szinigazgató Kazinczy Ferenc évszázados emlékezetére diszelőadást rendezett.

Az előadás három szakaszra volt fölosztva; 1-ső szakasz: megnyitva „Kölcey dicsdalával“ az összes kar által, — ezt követé „Kazinczy Ferenc évszázados ünnepe“ Losonczytól; szavalva U. A. műkedvelő által; — „Szózat“ négyesdalban a műkedvelők által; — „A vén cigány“ Petőfitől szavalva Tóth Antal által. — „Im elbocsátlak, éltem hajója“ négyesdalban a műkedvelők által. — 2-dik szakasz: „Tiszaháti libácska“ 2 fölvonásos vigjáték, a felvonási szünet alatt „Kazinczy“ Kölceytől, szavalva Tóth Antal által, és „Ez a világ a milyen nagy“ négyesdalban a műkedvelők által. — Végre a 3-dik szakasz: „Hazáról“ Petőfitől, szavalva H. J. műkedvelő által, — „Bércről visszanéz a vándor“, négyesdalban, a műkedvelők által; — „Melyik volt nagyobb?“ Tóth Kálmántól, szavalva Szabó Krisztina urhölgy, a legkedveltebb színésznő által, és záradékul „Isten adj hazánk fölött“ az összes személyzet által kardalban.

Kun-Szent-Miklós. (Őszutó 27-én.) Az isteni szolgálat végeztével a városház elé összegyűlt népnek tudtára adattott, miként Kazinczy Ferenc emlékének évszázados napja fog megtartatni a városháza terében, melyre a közönség tisztelettel meghivatik. — Alig hangzott el a szó, azonnal hullámozott a néptömeg, az volt legszerencsésebb, ki legelől mehetett.

A szavalók és olvasók helye zöld posztóval bevont állvány volt, előttük szintén zöld posztóval bevont kicsinyke asztal. Ezekkel szemben a nők körben ültek, a férfiak pedig állottak. — Ilyképen lévén a terem elrendezve, az énekkar a melékszobában, négyes hanggal Kölcey dicsdalát teljes ihlettséggel rákezde, s a két első vers eléneklése után beszéd következett mely Kazinczy életrajzát, irodalmi érdemeit, és a Kazinczy-alap célját adta elő; — ezt követé: Kazinczy emléke Tompa M.-tól; — ezután szintén Kazinczy emléke, Szász K.-tól. — Itt az énekkar a Dicsdal „Szánd meg Isten“ versét éneklé. — Most szavaltatott „Széphalmon“ költemény Petőfitől, — ezután zárszó,

alkalmazva s jól kidolgozva az ünnepély céljához lelkesítőleg; — berekesztőül Vörösmarty „Szózata“ énekeltetett négyeshangon az énekkar által, s ezzel az ünnepély szellemi része befejeztetett.

A Kazinczy-alapítványra 300 osztr. ért. forintnál több gyült be.

Az ünnepély anyagi oldalát végre egy, csupán férfiakból álló társas lakoma fejezte be, hol a jelenlevők saját erszényökre adván meg a testnek a szükséges eledelt és italt, — a társalgás, az illem határai közt elég kedélyes volt, megfűszerezve talpraesett felköszöntésekkel; — az ebédlőterem díszét Kazinczy mellszobra — megkoszoruzva — emelé, mit Fusztt Konrád németajku vendéglős maga költségén és erszényéből hozatott ez alkalomra.

Nagy-Bánya. (Őszutó 27-én.) Már 25-én nagyszerű falragaszok hirdették az ünnepélyt. Az egész városban sehol sem lehetett egyébről hallani, mint az ünnepélyről. Esti 6 órakor volt az ünnepély kezdete a „fekete sas“ táncteremben, mely már 5 órakor délután annyira telve volt, hogy a kik elkéstek, vagy elmulasztották belépti-jegyről korán gondoskodni, többé a terembe nem juthattak. Hat órakor felgördült a függöny a szinpadon, Kazinczy Ferenc borostyánnal koszoruzott életnagyságu képe volt fölállítva; a nagybányai dalárda Kölcsey „Dicsdalát“ énekelte. Miután a dicsdal két versszaka elénekeltetett, melyet szünni nem akaró éljen, és tapsvihar követett, rövid emlékbeszéd olvastatott fel Kazinczy Ferenc fölött. Ezt követte Szigetinek „Becsületszó“ című vigjátéka, a nagybányai műkedvelők által előadva. Az előadásban részt vettek Schönherr Tinci, Sipos Irma és Borza Fáni kisasszonyok, Tóth Ferenc, Viezer Alajos, Ketney Mihály és Veres László urak. A hölgyek különösen kitüntették magukat szabályos, otthonias és kerekded játékkal.

Felvonás közt Lajos György ur Bulcsu Károlynak Kazinczyhoz irt költeményét szavalta el, melyet a dalárda által

*

elzengett magyar népdalok előztek meg; s ez történt a szavalat végeztével is. A színmű után Vörösmarty „Szózatát“ énekelvén el a dalárda, ezzel az ünnepély befejeztetett.

Nagy volt a lelkesedés, mely minden szakaszt követett. A 98 frt 85 kr. bevételből a költségek levonatván, a tiszta jövedelem a Kazinczy-alapítványra küldetett föl.

Gyergyó-Sz.-Miklós. (Őszutó 27-én.) Az akkor ott működött szintársulat Kazinczy Ferenc emlékére előadást rendezvén, azt jobbára a vidékről szép számmal összejött lelkes hazafiak jelenlétében lehető ünnepélyes alakban ülték meg. A függöny felgördültével meglepő magasztosságban tünt elő „Dicsőítés Kazinczy évszázados emlékére“ című kép, melynek két oldalánál a magyar írók arcképcsarnokai foglalának helyet. A társulat összes személyzete által lelkesedéssel énekeltetett el Vörösmarty Szózata, s szavaltatott Losonczy László alkalmi költeménye. — Az ünnepély bevégezéseül jó sikerrel adatott Brankovics György, mely után hazafiúi örömmel telt kebel- és lelkesedéssel távozott a szépszámú közönség.

Eger. (Őszutó 30-án.) Eger közönsége sem maradt hátra azon lelkesek sorából, kik megihletve az ügy szent tüzetől, irodalmunk előharcosa, nyelvünk apostola, s a hazafiság áldozatja, Kazinczy Ferenc születésének évszázados megünneplésére hazánkszerte egybegyülekezének, hogy így egy test-, egy lélekbe olvadva, irodalmunk vezére emlékének áldozhassanak.

Egerben is akadt vezér, ki a zászlót kezébe ragadva, emlékeztette Eger közönségét, miszerént a Dobó hős tettét büszkén emlegető egrieknek is illő, a nemzet örömeiben résztvenniök. E férfiú Hetényi József szinigazgató vala. A fölhívás nem volt „kiáltó szó a pusztában.“ Dacára a folyton hulló esőnek, szép közönség — úgy nők, mint férfiak feles számmal — gyült egybe a kaszinó táncterméből rögtönzött s kivilágított Thalia templomába (melynek háttérében diszelgett

Magyarország cimere, jobbról Melpomene álcája Orpheusz lantjával, balról babér-koszorúval és kised zászlókkal feldiszitve, hol jelét adták annak, hogy honunk jeleseiben hazánkat szeretik. Felgördülván a függöny, a szinpad háttérében ügyesen utánzott virágerdő közepett, körülvéve több nap-, hold- csillagtól, feltűnt Kazinczy Ferenc mellképe, külön állványra helyezve. — Riadó éljenzés hangzott föl erre; jobb és bal oldalon álló magyar öltönyű színészek ajkairól pedig Vörösmarty „Szózata,” melynek befejeztével „Kazinczy Ferenc emlékezete” Tóth Kálmán dicsőítő költeménye következett, felolvasva Török Zsigmond másodigazgató által. — A második szakaszul beosztott Szigeti „Becsületszava” került színre, záradécul „Kazinczy Ferenc dicsőítése” igen sikerült nagy jelképi változatokkal fejezé be az ünnepélyt.

A közönségnek elégült távozása után a fiatalság az étterembe ment, hol a fehér asztalok mellett az ünnepély befejezéseül meglehetősen tüzeskedett. — Az egri borból özönlő köszöntések természetesen nem maradhattak el.

Hajdu-Nánás. (Télelő 3-án.) Az ünnep délután 5 órakor nyitattott meg. A szépen kivilágított terem főfalán függött az ünnepelt nagy író jóltalált arcképe, gyönyörű szivalaku koszorúval diszitve. Mellette kétfelül „a magyar írók” két arcképcsarnoka, „Mátyás az igazságos,” a „Hunyady-ház diadal ünnepe;” gróf Széchenyi István, Kölcsey, Vörösmarty, Petöfi, Bajza, báró Eötvös, Arany, Jókai, Sárosy, Szász, Tompa és több jeles írók, művészek mellett: Atilla és Bocskai arcképci.

Az ekép diszitett szép terem a többi melléktermekkel együtt a szorongásig megtölt, a már öt óra előtt nemes buzgalomra hevült hallgatósággal. Az ünnepély végével az ifjak táncolni kezdtek, míg a más termekben a lakoma rendezteték. E lakoma közben áldomás poharak ürítették, s a Kazinczy-alapítványra adományozások tétettek.

Tata. (Télelő 8-án.) Az ünnepély az ünnepelt mellszobrának megkoszoruzásával nyitott meg. Deáky József és Hamary tr. urak emlékbeszédet tartottak, s többen lelkes szavallattal járulának az est dicsőítéséhez.

Kis-Kun-Halas. (Télelő 10-én.) Az estély egyszerű, de lelkes volt. A terem azon részét, hol az előadók szőnyegekkel borított emelvényen foglaltak helyet, Kazinczy Ferenc babérkoszorús mellszobra, hervadhatlan koszorúk, magyar-, nemzeti és kun lobogók díszítették. Egy baj volt azonban, a tágas terem kicsiny lett a lelkesült közönségnek, és még a nők közül is azok, kik későn jöttek, kénytelenek voltak állva várni végig az estélyt.

Az estély részletei válogatott szavalmányok, fölolvadások és négyesek valának az ottani ref. algimnázium tanárkara által rendezve és előadva. P. Zs. ur a lelkes hazafi 100 forintot, s az egybegyűlt lelkes közönség ezenfölül 179 forintot adott össze a szent célra.

Dobsina. (Télelő 11-én.) A dobsinai német közönség kebelében a Kazinczy-alapítványra 300 forint gyűlt össze.

Jász-Berény. (Télelő 11-én.) Hamar megszületett az ünnepély, mégis igen jól ütött ki.

Nyitányul Kazinczy megkoszoruzott arcképe előtt a „Hunyady induló“-t játszotta az ottani zenekar. Ezután szavaltok, énekek, fölolvadások és zenedarabok következtek. Végre az egész előadást vig lakoma fejezte be. Az ünnepélyből bejött jövedelemnek, mely a 100 forintot meghaladá, a Kazinczy-alapítványra fordítása határozottatott.

Nagy-Körös. (Télelő 11-én.) Maga N.-Körös helysége 100 forinttal járult Széphalom megváltásához. Az olvasó-egyletben 50, a tanodai ifjúság közt 36, a tanárok közt 24 frt gyűlt

be ugyanazon célra. Az ünnepélyt az ottani tanári kar rendezé a tanoda teremében.

Békés. (Télelő 15-én.) A megnyitó beszédet Szász Károly emlékköteménye, ezt Tompa dicséneke, majd Kovács Gyula emléksorai és Vörösmarty honszeretete követék. A zene és énekrészeket az ottani lelkes műkedvelők adták elő a jelen volt szépszámu közönség nagy meglegedésére.

Fehér-Gyarmat. (Télelő 18-án.) Oly nagyszerű ünnepély élvezetében, mint az itt tartott Kazinczy-ünnepély volt, még soha sem részesült F.-Gyarmat. Az ünnepély iránti lelkesültségre, s a kivitel mikénti sikerülésére elég annyit írunk, hogy a vidék színe, java, értelmisége, s a város értelmes földmivelői zsufolásig megtölték a termet, s a zárbeszéd után az éneklőkar által eldalolt „Isten áldd meg a magyart!“ a lelkesedéstől elragadtatva az összes közönség zengé. Az ünnepélyt részvényes estebéd rekeszté be. Az ünnepély tisztajövedelme 88 a. é. forint vala.

Mező-Csáth. (Télelő 21-én.) Az itt tartott Kazinczy-estélynek szavalati részét tánc előzé meg, s a tulajdonképeni ünnepély 9 órakor kezdődött s tartott 11 óráig, mit kivilágos kiviradtik ismét tánc követett. A jövedelem az aláírt összeggel együtt 89 uj forint volt, mely az ottani „olvasó-gyermek-könyvtár“ csekély alaptökéjéhez olvasztatott.

A mágoesi pusztán télelő 27-én a körvadászatot követő lakoma alkalmával a vendégek egyike rögtönzött beszédet tartott Kazinczy érdemei fölött, s az így emlékünneppé változott lakoma vendégei előtt több jeles költőnkől szavalt az ünnepélyre vonatkozó egyes költeményrészeket. Befejezésül intette a vendégeket, legyen gondjuk rá, hogy az irodalom mai jeleseinek ne csak a század mulva feléjük áradozó tisztelettel kelljen beérniök,

hanem még ez életben is hathatós irodalompartolás által törekvéseikben gyámolittassanak.

Duna-Vecse. (Télelő 25-én.) A duna-vecsei helv. hitv. lelkészt azzal lepték meg karácsony első napján, Kazinczy Ferenc néhány duna-vecsei tisztelői, hogy 46 forintot tettek le asztalára, oly kérelemmel, hogy azt a Kazinczyalap gyarapítására küldené el.

Pussta-Monostor. (Télelő 26-án.) Az ünnepély, mely szavati és zeneeladásokból állott, d. u. 5 órakor tartatott meg. Az ünnepély után, a lelkes pussta-monostori nők által rendezett fényes lakoma következett. Ez ünnepély alkalmával nem feledkeztek meg a monostoriak a Kazinczy-alapítványról sem, melynek növeléséhez 50 o. é. forinttal járultak.

Albis. (Télelő 26-án.) Ezen egyszerű, de egészséges üterü községe a nagy nemzetestnek, a szegénység és elhagyottság ridegségében elhalt koszorus kazafi Kazinczy Ferenc születési százados ünnepét szintén hivatta érezte magát megülni, s a nagy honfi sirja emlékénel a hála adóját s a tisztelet virág koszoruját parányi létére is a nagy nemzeti ünnepély oltárára letenni; nem oly fénynyel és eredménynyel forgolódott ugyan az emlékezés oltára körül ez a község, mint a pompa és jobblét hírében fénylő nagyobb testületek, de ép oly tiszta hon-szerelemmel.

Az ünnepély a fentirt napon d. u. 5 órakor vette kezdetét a lelkészi lakban, hol az elüljáróság képviselte társalgási körben Kazinczy életrajza adatott elő, kiemelve annak a magyar nyelv körüli érdemeit. Erre a községi könyvtár Kazinczy-könyvtárnak neveztetett el. De nem csak a lelkészi lakon, hanem künn az albisi szőlőhegy pince-sorvonalán is — leirhatlanul áradozott a nemzeti öröm; s itt részént egyházi, részént

világi énekek zengtek. Így vett részt a nagy nemzeti ünnepélyben a regényes Albis.

Galsán (Télelő 26-án) hozták meg hallhatlan Kazinczynk nagy szellemének a hála és tisztelet adóját; szerényen bár és zajtalan, miként ez igénytelen kis falutól várható volt; de azért tiszta kebelből eredő buzgósággal.

Az ünnepély derék hazánkfia Dénes István ur vendég-szerető házában, s a magyar írók és több nagy hazafi arcképével diszitett teremben nem nagy, de lelkes közönség előtt tartott meg.

Losonc. (Télelő 26-án.) Az ünnepély d. u. 5 órakor kezdett meg. A hölgyek többnyire aranyos magyar fejkötőt és pártát viseltek. A közönség magyaros öltözetével öszhangzásban volt a terem diszitése is. Az emelvényen, mely a szónokok számára készült, az ország cimere két nemzeti zászló között állott; jobbra Kazinczy szobra leleplezve, a falakon a nagy hazafiak és írók képei koszoruzottan. A terem, mely ezer embert befogadhat, szűk volt. A későn érkezett vendégek kénytelenek voltak visszamenni. A vacsora alatt aláírások történtek, melyek már a tud. társaság rendelkezése alatt vannak.

Félegyháza. (Télelő 27-én.) A lelkes honleány Keserü Bérczy Ilka által indítványozott Kazinczy-ünnepély egy szívvvel lélekkel elfogadtatván, a városház termében tartott meg, szavalati és zene-estély rendeztetvén. A begyűlt jövedelem 150 (o. é.) forint a Kazinczy-alaphoz csatoltatott. Az ünnepély után a kaszinó termeiben pohárköszöntésekkel fűszerezett magyaros estebéd tartott.

Szilágy-Somlyó. (Télelő 27-én.) Szilágy-Somlyón b. Bánfi Elek indítványozása és rendezése mellett ment végbe a közös nagy ünnep, melyre az összes nő- és férfiközönség magyar diszruhában jelent meg.

Balassa-Gyarmat. (Télelő 29-én.) A lelkesek a kaszinó helyiségeit választák az ünnep teremének. Négy óra felé zsufolva lönek a Kazinczy szobrával s más magyar tárgyú képekkel disztett szobák. Megnyitá az ünnepélyt Horváth Elek tüzzel elmondott beszéde, melyben roskadt egészsége dacára harsányan előadá, hogy más nemzetek példájára mi is megöljük nagy embereink emlékét, mit tennünk kötelesség, hacsak a társadalom és vallás elleni nagy bünt, a hálátlanságot nem akarjuk elkövetni. Inté a hölgyeket, hogy ily fiaikat neveljenek a hazának, mert csak így nem fog elveszni a nemzet. Az ünnepélyen minden osztály és rang képviselve volt.

Hód-M.-Vásárhely (Télelő 29-én) róta le a haza, s a magasztalt nagy szellem iránti hálaadójt. Bevégezve a szívet, lelket fölwillanyzó ünnepélyt, következett az ünnepély főtárgyaul kitüzött Kazinczy-alapítványra egyenkinti aláírás, s hogy a jelenvolt keblekben áldozatkész szív dobogott, fényes tanujele az, hogy csakhamar 210 frt s 1 db. arany iratott alá. Az ünnepély disztét fokozta különösen a vidékről, jelesül: Szentes, Makó, szomszédvárosokból megjelent vendégek nemes részvéte. Ezután következett a testvéries szeretettel párosult magyar szellemü társasvacsora, fűszerezve a szentesi zenekar jól játszott, jó régi dallamaival. Nem hiányzottak a pohárköszöntések sem, e szeretett haza fölvirágzásaért, s az irodalom bajnokaiért.

Bév-Komárom. (Télelő 29-én.) Kazinczy Ferenc évszázados emlékét a fényesen feldisztett és kivilágitott reformált tanoda tanácstermében ünnepelte meg. Az ügy szentsége annyi résztvevőt gyűjtött e napon a nevezett tanoda udvarára, hogy ha tereme három akkora lett volna is, mint a minő, még sem lett volna képes valamennyit befogadni. S így akik be nem juthattak, a folyosón s lent az udvaron nyilváníták a tisztelet szavatát.

A szavalati és zenészeti hangversenynyel egybekapcsolt ünnepélyben a közreműködők lelkesültsége oly élvezetessé tévők ez estét, hogy a bözönség szinte vonakodva hagyá el a termet. Az ünnepélyt ősi szokás szerént lakoma fejezte be, mi alatt 300 (o. é.) forint gyűlt be a Kazinczy-alapítványra.

Sepsi-Szent-György. (Télelő 29-én.) Az ujonépült város ház diszes nagy teremében a lehető legfényesebben tartatott meg a nagy nemzeti ünnepély, oly társaság jelenlétében, mit egyesülve a „Háromszék“ egyetlen városa, tán semmiféle alkalommal nem látott.

A csinosan nemzeti izlésben diszitett, s Kazinczy mellszobrával a szónoki szék közelében ellátott nagy teremben alig fért a mindenrészről betódult vendégek sokasága, s valóban csak az általános lelkesültség tarthatá együtt oly hosszú időn át az egybegyűlteket. Az ünnepély rendét egy Cseh Ignáctól előadott megnyitóbeszéd után az „Ima,“ „Emlékbeszéd Kazinczy felett,“ „Dicsdal,“ (Kölcsy-től) Szász K. s Tompa M. pályadíjt nyert költeményei, a „Honszeretet“ s „Apotheosis“ elszavalása, és Gödrei F. esperes zárbeszéde képezék; miközben a „Szózat“ elénekeltetvén, a dicsőült férfit mellszobra lelepleztetett s megkoszorúztatott.

Széphalom és Sátoralja-Ujhely. (Télelő 30-án.) A Kazinczy sirjánál télelő 30-án végbement ünnepélynél meghatóbbat, szebbet alig képzelhetni. Egy órával a diszmenet megindulása előtt fölékesített hatökrös négy szekéren s zeneszóval szállíták Széphalomra a négy hatalmas cserfát, Breckenheim hű ajándékát. 10 órakor indult meg a menet Sátoralja-Ujhelyből az ünneprendező választmány két elnöke: Sennyey Pál b. és Károlyi Ede gr. vezetése alatt. Az egész ut Sátoralja-Ujhely és Széphalom között el volt lepve gyalogokkal, lovasokkal, kocikkal. A széphalmi domb is nemcsak Zemplén, Abauj, Sáros, Torna, Ung, Szabolcs, Szepes sat. megyéknek nemzeti

diszruhában megjelent uri rendjeivel, delnöivel ékeskedék, — egész községek népségei, feleségestől gyermekestől valának ott, ünnepiesen öltözve, szalagosan, csokrokkal. — Először Sennyei báró, azután Erdélyi J. szónokla; erre következék Kölcsey dicsodalának eléneklése a sárospataki tanuló ifjuság által; ezután Matolay Attila szavalá Szemere Miklós költeményét; erre Vörösmarty szózatát zengé az összes közönség, s ez ének alatt tevé le Károlyiné, szül. Kornis grófné a koszorut a sirra, melyhez azután számtalan hölgy és leány koszorui és bokkrétái járulának. A zárszót Károlyi gr. mondá, s a sirra való felügyelést — míg a tudós társaság intézkedendik — a szomszéd hoszszulázi községre bizá. (Németeredetű, de megmagyarosodott község.) Végül még az öszvágási lelkész imádságot mondván, a menet visszaindula Sátoralja-Ujhelybe, hol 400 teritékü lakoma várta az ünneplöket.

Abony. (Télelő 31-én.) Az ünnepély d. e. 10 óraker kezdődött a kaszinó termében. Először is „Áld meg Isten a magyart“ énekelték. Ezután Abonyi Lajos ismert írónk olvasott fel gonddal kidolgozott emlékbeszédet, melynek minden szavában a honszerelem szólt; — ezt követte feledhetlen Kölcseink Kazinczy felett mondott emlékbeszéde. „Kazinczy emlékezeté“-t Szász Károlytól, szavalta Tassy úr. Következett a „Magyar divat“, melyet Kecskeméty urnak ismételnie kellett; „Honszeretet“ Vörösmartytól Kalmár Róza szavalta úgy mint csak magyar honleánytól s költönötül várható. „A vén cigányt“ végre Abonyi Lajos lehető könnyüséggel szavalta el.

Az ünnepélyt végre a nemzeti imádsággá vált „Szózat“ fejezte be; miután magyaros lakoma következett, melynél jobbnál jobb pohárköszöntések mondattak, melyeknek rövid tartalmuk ebből állt: „Éljen a haza!“

Gyöngyös. (Télelő 31-én.) A dicsöült születésének emléknapját Kazinczy-vigalommal tartották meg a lelkes gyöngyösiök

oly fénynyel és eredménynyel, minőre a rögtönzés és beállott esőzés miatt számítani alig lehetett. Az ünnepély a kaszinói egyesület által rendeztetett, mely csinos termeit e szent célra hazafiúi készséggel engedé át.

Hajdu-Szoboszló. (Télelő 31-én.) Szoboszló lakosai az év utolsó napján rendszerént két ünnepet szoktak egyszerre megünnepelni; egyiket az ó-esztendő tiszteletére, az összes harangok meghuzásával alkonyatban; másikat a torony-ablakok messze látszó kivilágításával, annak emlékezetére, midőn hajdan a törökök éjszaka a várost megrohanták és a lakosok, csaknem isteni lelkesüléssel és bátorsággal felettök győzelmeskedtek.

Szoboszló derék népe most e kettős ünnepélyt egy harmaddal is kívánta összekötni, bebizonyítandó, hogy az önlelkesültség, mely egykor lakosait a csatában diadalra vezette, most a műveltség és béke oltárán is lánggra lobban. Röviden: Szoboszló is megtartotta Kazinczy százados ünnepét szavalat és ének-estélylyel, és végül kedélyes vigalommal.

Nagy-Kún-Madaras. (Télelő 31-én.) A birtokosság a kegyelet és hála szent oltárán a hű emlékezet s tiszteletnek magasztosan lobogó lángjával áldozék a nagy Kazinczy szellemének egyszerűségben ugyan, de illő méltósággal. A jelen volt mintegy 80 birtokostól, kiknek legalább felerésze a helybeli nemzeti tanodát végzette és értelmes kun polgár; az ünnepélyen az azt követett szívélyes lakoma költségein felül 103 o. é. frt gyült be a Kazinczy-alapítvány részére. Hogy e nap emléke el ne enyészszék, ugyanekkor elhatározott, hogy a gr. Rád a y féle péceli könyvtárnak a pesti prot. főtanoda részére leendő megszerezhetése végett szükségelt pénzösszeghez 100 frttal járuljon a birtokosság, mely összeg, mint tudjuk, már föl is küldetett.

Nagy-Szekeres. (Télelő 31-én.) Az ünnepélyt, melynek igen alkalmas helyisége az Isaák-háznál vala, rövid de velős és jól elmondott alkalmi beszéddel Fülep Gáspár nyitotta meg, melyre a „Szózat“ többek által meghatólag énekeltetett. Ezután Kazinczy Ferenc életrajza olvastatott föl a Vasárnapi újságból Cséke András által. Továbbá Tompa és Tóth Kálmán „Kazinczy Ferenc emlékezete“ című költeményei szavaltattak. Végre a „Dicsdal“ énekeltetett.

Sok városában és helységében tartották meg még hazánknak e nagy napot 1859-ben, de azokat mind le nem írhatjuk e könyvben; mert a leírások nem jutottak hozzánk. Ilyenek **Sárospatak, Felső-Bánya, Nagy-Szalonta, Tisza-Dob, Sümeg, Tenk, Turkevi, Lelle, Ipolyság.**

Minthogy e könyv csak 1859-re szól, nem lehet az új évben megtartott ünnepélyeket is részletesen leírnunk. Álljanak itt csak nevei azon derék városoknak és községeknek, melyekben irodalmunk megváltójáról meg nem feledkeztek.

Ilyenek :

Algyógy télhó 7-én, **Tasnád** télhó 8-án, **Torda** télhó 11-én, **Fogaras** télhó 15-én, **Mezőcsáth** (Borsodban) télhó 17-én, **Szászváros** télhó 17-én, **Deézs** télhó 18-án, **Siklós** télhó 19-én, **Marosvásárhely** télhó 19-én, **Sepsi-Uzon** télhó 27-én, **Sepsi-Sz.-György** télhó 29-én. Eszerént öszhóban 23, öszutóhóban 25, télelőhóban 36, télhóban 12, a négy hónap alatt tehát összesen 96 Kazinczy-ünnep volt a két magyar hazában.

Külföldön élő hazánkiai sem feledkeztek meg szülőföldjük nagy emberéről, hanem tartottak ők is Kazinczy-ünnepélyeket, amint szívök sugalma hozta magával. És pedig **Bécsben** öszutó elején, **Bottosánban** (Moldvában), öszutó 26-án, **Bukarestben** öszutó 26-án, **Galliciában** öszutó 10-én, **Jenában** öszhó 27-én, **Montagnánában** (Olaszországban), **Prágában** és **Stambulban**.

no. A 779

89

